

ส่งงานวิจัย เรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านนา
จังหวัดตาก

เสนอต่อ

คณะกรรมการโครงการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๔

โดย

ทิพาพร พิมพิสุทธิ
กฤษณา ไวสำรวจ
บวร ประพศิตี
จำเนียร ชุณหโสภาค

ปี พ.ศ. ๒๕๔๕

เดือน กันยายน

บทคัดย่อ

โครงการของรัฐที่เกิดขึ้น ซึ่งมีผลกระทบเกิดขึ้นทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างที่ควรทำการศึกษาและวิจัยเพื่อนำมาทบทวนและเป็นข้อมูลให้กับภาครัฐก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการ คังกรณีศึกษาของตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ซึ่งได้รับผลกระทบในหลายมิติจากการสร้างเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนบ้านนาที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปและขาดการสืบทอดเป็นระยะเวลาเกือบ 40 ปี หลังจากที่ชุมชนได้อพยพมายังหมู่บ้านจัดสรรที่สนับสนุนโดยรัฐบาล จึงนำไปสู่การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านนา จังหวัดตาก

วัตถุประสงค์ของการที่ศึกษาครั้งนี้เพื่อสืบค้นและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน โบราณคดีชุมชน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ท้องถิ่น กลุ่มแม่น้ำปิง ที่สืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนาน ตลอดจนการโยกย้ายของชุมชนหลังมีการสร้างเขื่อนภูมิพล เพื่อสร้างสำนึกและศักดิ์ศรีของท้องถิ่นให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำปิง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลโดยรวบรวมจากเอกสาร ภาพถ่าย บันทึก เรื่องราวของชุมชนในอดีต วิจัยสนามโดยการสังเกต บันทึกข้อมูลและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกชาวบ้าน รวมทั้งสิ้น 81 คน ในพื้นที่ชุมชน 5 หมู่บ้าน ตำบลบ้านนา คือ บ้านโสมง บ้านหินลาด บ้านนาไฮ บ้านสันป่าปวย บ้านอุมวาบ และหมู่บ้านจัดสรร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยชาวบ้านดั้งเดิมได้มีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยและที่สำคัญ คือ ชาวบ้านนาได้ร่วมสืบสาน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมบ้านนาเดิมเป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึก ความภูมิใจและศักดิ์ศรีของคุณค่าภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง

ผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่าภูมิปัญญาชุมชนบ้านนามีหลากหลาย ทั้งในด้านภูมิปัญญาการรักษาโรค สมุนไพร ยาแผนโบราณ และการรักษาโรคพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาผลิตเครื่องนุ่งห่ม ภูมิปัญญาการเกษตร ภูมิปัญญาระบบเหมืองฝาย ภูมิปัญญาสุราพื้นบ้าน ภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เช่น ประเพณีที่เกิดจากอาชีพทำนา และนำไปสู่

การลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว การจ้อยข้าว การเล่นนางกวักและการเล่นย่ำคัง ส่วนที่เชื่อมโยงกับพิธีทางศาสนา เช่น ประเพณีจันทู เป็นต้น

จากการศึกษายังพบว่า ศักยภาพของชุมชนบ้านนามีสอง ทั้งในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์ ซึ่งควรมีการศึกษาค้นคว้าต่อไป เช่น ความเป็นมาและอารยธรรมของเมืองสร้อยในอดีตกว่า 800 ปี เป็นต้น

สารบัญ

บทที่		หน้า
บทที่ 1	การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน บ้านนา จังหวัดตาก	1
บทที่ 2	ชุมชนบ้านนาเดิม	6
บทที่ 3	โบราณสถานและโบราณวัตถุในชุมชนบ้านนา	20
บทที่ 4	ภูมิปัญญาชุมชนบ้านนา	45
บทที่ 5	การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนบ้านนา จากการสร้างเขื่อน	78
	ชาวบ้านนา ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	102
	ภูมิปัญญาทางนิเวศ บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล	129
	พิธีเปิดงานสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนา	139
	บรรณานุกรม	145

บทที่ 1

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านนา จังหวัดตาก

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

ก่อนสร้างเขื่อนภูมิพลที่อำเภอสามเงา จังหวัดตาก บริเวณนั้นตลอดจนเหนือขึ้นไปตามลำน้ำแม่ปิงเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และมีความงดงามมีแก่งถึง ๓๕ แก่ง และผาหินที่สวยงาม กว่า ๓๐ แห่ง ลำน้ำแม่ปิงแห่งนี้จึงเป็นที่ล่องแก่งอันขึ้นชื่อของจังหวัดตาก และที่สำคัญเป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรมเก่าแก่ของกลุ่มน้ำปิง ที่ประสานโยงใยคนกลุ่มน้ำให้อยู่ได้อย่างมีความสุข และมีสังคมชุมชนที่อบอุ่น มีความเอื้ออาทรของชาวพุทธกลุ่มน้ำปิง ชุมชนเหล่านั้นตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตากนั่นเอง ประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านนา คือ พิธีขึ้นธาตุ ส่วนมากจะใช้เรือต่อเดี่ยว ๒ – ๓ ต่อ และเดินทางเท้าเข้ามายังวัดพระธาตุลอยเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ

ชาวบ้านนาเดิมสืบเชื้อสายมาจากชาวลัวะอพยพมาอยู่ริมแม่น้ำปิง มีโบราณสถานที่ถูกทอดทิ้งซึ่งอยู่กระจัดกระจายถึง ๕๕ วัด มีอายุกว่า ๘๐๐ ปี ตำบลบ้านนามี ๑๒ หมู่บ้าน ติดต่อกับชายกับชาวลำพูน เชียงใหม่ โดยใช้ไม้ไผ่ทำแพบรรทุกสินค้าล่องตามลำน้ำปิงและใช้เรือกบในการบรรทุกของป่ามาขาย ชาวบ้านนาคั่งอยู่บนคุณธรรม มีน้ำใจและความสามัคคีเป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

หลังสร้างเขื่อนภูมิพล ตำบลบ้านนา วัดกว่า ๕๕ แห่ง แก่ง ๓๕ แก่ง หาดทราย ๕ หาด สถานที่สำคัญเช่น พระบรมธาตุลอย จมภายใต้สายน้ำและความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ชาวบ้านนาต้องอพยพมาอยู่ที่จัดสรรพบความเดือดร้อนสังคมไม่สงบสุข คนที่ไม่มีที่ดินต้องรับจ้างต่างจังหวัดเหลือแต่เด็กและผู้หญิงแก่ อาหารต้องซื้อ ชาวบ้านขาดความสามัคคี ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านมีน้อย เกิดการแบ่งฐานะระหว่างคนรวยและคนจน การจัดสรรที่ดินไม่เป็นธรรม ราษฎรไม่มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินและที่สำคัญประเพณีดั้งเดิมสูญหาย (บันทึกของนายปราโมท มาลาทอง)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ยังคงเหลือเพียงแห่งเดียวที่น้ำท่วมไม่ถึงเสมือนให้ชนรุ่นหลังได้เห็นและตั้งคำถามหาคำตอบถึงประวัติอันยาวนานของพระธาตุแห่งนี้ นั่นคือพระธาตุแก่งสร้อย แต่วัดเก่าแก่อีกเป็นจำนวนกว่า ๕๐ แห่ง มีอายุกว่า ๘๐๐ ปี ต้องจมอยู่ใต้น้ำบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล

ในการศึกษาครั้งนี้ ต้องการศึกษากุมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่สูญหายไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อสืบค้นและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน โบราณคดีชุมชน กุมิปัญญา และวัฒนธรรม ท้องถิ่น กลุ่มแม่น้ำปิง ที่สืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนานตลอดจนการโยกย้ายของชุมชนหลังมีการสร้างเขื่อนภูมิพล
๒. เพื่อสร้างสำนึกและศักดิ์ศรีของท้องถิ่นให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของกุมิปัญญาและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำปิง

ระเบียบวิธีวิจัย

แผนของงานวิจัย

๑. รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ เพื่อเตรียมการเก็บข้อมูลเอกสาร
๒. ประชุมชี้แจงผู้นำและชุมชน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวางแผนและทำรายละเอียดในการเก็บข้อมูล โดยร่วมกับนักวิจัยในชุมชนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตชุมชน
๓. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์

ขั้นตอนกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้มีความรู้ ปราชญ์ในชุมชน ที่ยังมีชีวิต จำนวนประมาณ ๕๐ คน ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่ชาวบ้านอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่

วิธีการเก็บข้อมูล

๑. รวบรวมเอกสาร ภาพถ่าย บันทึกเรื่องราวของชุมชนในอดีต
๒. ลงพื้นที่ทำการศึกษาชุมชน บริเวณหมู่บ้าน ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่ชาวบ้านอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในมิติประวัติศาสตร์ชุมชน โบราณคดีชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและ การจัดการของชุมชน จากเอกสาร บันทึก ภาพถ่ายในชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

๑. ศึกษาเฉพาะชุมชนลุ่มแม่น้ำปิง บริเวณหมู่บ้าน ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่ชาวบ้านชุมชนบ้านนออพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่
๒. ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรม โบราณคดีชุมชน และประเพณีดั้งเดิมที่มีในลุ่มแม่น้ำปิง ในอดีต และที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน
๓. ศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของท้องถิ่นดั้งเดิม และมีการเปลี่ยนแปลงหลังจากสร้างเขื่อนภูมิพล

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. วิจัยเอกสาร ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสาร บันทึก และภาพถ่าย ในมิติทางวัฒนธรรม
๒. วิธีการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนผู้รู้ในชุมชน

สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

สถานที่เก็บข้อมูล ได้แก่ หมู่บ้านจัดสรร เทศบาลตำบลสามเงา และหมู่ 1 – 5 ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่ชาวบ้านอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ (คูภาพที่ 1)

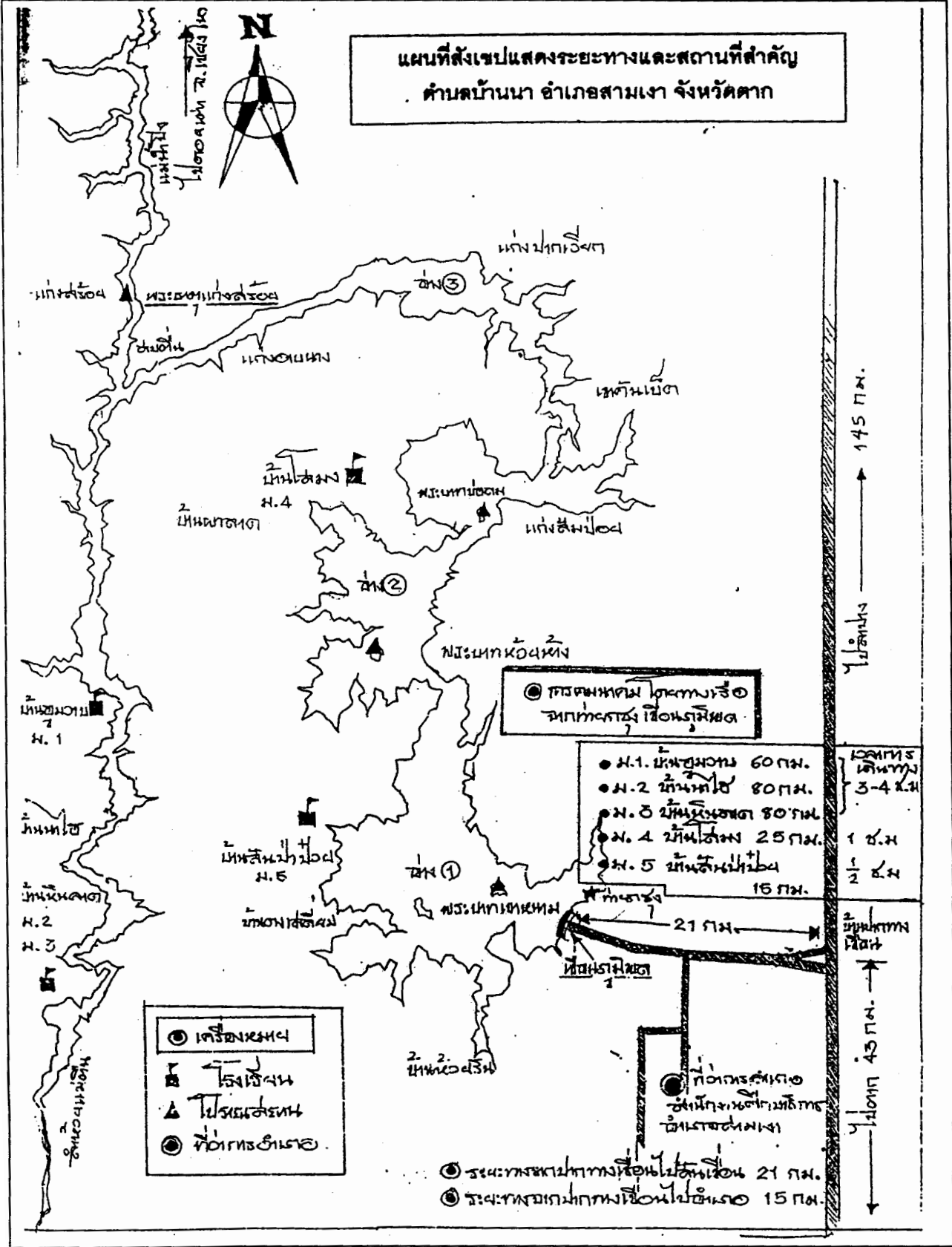
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมของชุมชนลุ่มแม่น้ำปิง ที่เป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชนในอดีต
๒. สร้างสำนึก รักในศักดิ์ศรีของท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญา และรากเหง้าทางวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น
๓. ท้องถิ่นเกิดความต่อเนื่อง ในการจัดการด้านวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มน้ำปิงในอดีต ซึ่งถูกทำลายภายหลังการสร้างเขื่อน ให้ได้รับการเผยแพร่ต่อไป
๒. เกิดความยั่งยืนในการจัดการด้านวัฒนธรรมของชุมชน
๓. ชุมชนมีความเข้มแข็งและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและนิเวศของท้องถิ่น

ภาพที่ 1
ที่ตั้ง หมู่บ้านในตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

บทที่ 2

ชุมชนบ้านนาเดิม

ประวัติชุมชนบ้านนา

เมื่อหลายร้อยปีมาแล้วสันนิษฐานว่า ตำบลบ้านนาเป็นทะเลสาบเช่นเดียวกับปัจจุบัน ทะเลสาบนี้เกิดขึ้นเพราะมีภูเขาติดต่อกัน เขาฝั่งตะวันตกเรียกว่าเขาแก้ว เพราะมีแก้ว (พลอย) มาก และเคยใช้เป็นฐานทัพฝ่ายไทยไทย สมัยรบกับพม่าเงี้ยว จากหลักฐานที่เคยพบยังมีอ่างน้ำอยู่บนยอดเขาสำหรับให้ทหารได้ใช้ดื่ม ส่วนภูเขาที่อยู่ฝั่งตะวันออก เรียกว่า เขาทัพเป็นฐานทัพของพม่าเงี้ยว มาตั้งทัพรบกับไทยจึงเรียกกันจนติดปากของชาวบ้านว่า คอยแก้ว คอยตับ คอยแก้ว (เขาแก้ว) ภูเขาสองลูกนี้ติดต่อกันจึงทำให้น้ำฝนไหลมาตั้งแต่ภูเขาฝิ่บนน้ำเหนือสุดของจังหวัดเชียงใหม่ ไหลมาเอ่ออยู่ที่เขาสองลูกนี้ เพราะไม่มีทางไหลต่อไปได้น้ำมากน้ำก็ล้นดินสันเขาที่ติดต่อกันไหลตกไปทางใต้เรียกว่าน้ำตก ทางเหนือเขานี้มีน้ำมากเอ่อขึ้นไปสูงจนเป็นทะเลสาบใหญ่ (ป.มาลาทอง, 2544 : 35)

น้ำเหนือเขื่อนภูมิพลเวลานี้มีมาก ยังไม่ถึงครึ่งในสมัยก่อนโดยยืนยันได้ เพราะเขาเบียดสองลูกหรือเบียดสองกอง ที่ลำเภาบรทุกมาลุ่มเบียดกองอยู่ในน้ำสองกอง เวลานี้ น้ำเขื่อนยังไม่ท่วม (ป.มาลาทอง, 2544 : 35) เบียดนี้ในสมัยนั้นบรรทุกลำเภาล่องมาจากเชียงใหม่ หรือล้านนาและสันนิษฐานได้ว่า สมัยนั้นผู้คนอาศัยอยู่ในที่สูง เช่น ผาลาดวังคำ หลังเมือง หลังแก่งสร้อย อูมวาย และมีวัดชื่อต่าง ๆ กันถึงร้อยกว่าวัดที่นับได้ เพราะเห็นซากที่เป็นหลักฐานมี 99 วัด ล้วนแต่อยู่บนที่สูงทั้งนั้น จะเห็นได้ว่าเวลานั้นน้ำปึงคงจะมากอย่างเวลานี้ จึงทำให้คนสมัยนั้นต้องขึ้นไปอาศัยอยู่ในที่สูง (รสสุคนธ์ มาลาทอง ; 2544) โดยทั่วไปชาวบ้านชอบอยู่ใกล้น้ำ ดังจะเห็นหลักฐานโบราณสถานอยู่ใกล้ห้วยหลายแห่ง

และจากการสันนิษฐานในเวลาต่อมาดินหินที่ติดต่อเชื่อมกันนั้น ได้ถูกน้ำเซาะนานเข้าก็สึกหรือพังไปในที่สุดพังลงมาจนน้ำไหลได้สะดวก น้ำก็คเซาะจนลึกและกว้างเข้าทุกที เกิดเป็นร่องน้ำใหญ่ ที่ทางเหนือน้ำก็ลดน้อยลงทุกทีจนเกิดแผ่นดินขึ้นมา น้ำที่

ไหลเป็นลำธารใหญ่ เรียกกันว่าแควปิง หรือแม่น้ำปิง เมื่อน้ำแห้งมากขึ้นจึงเกิดมีแผ่นดิน

พวกชาวลัวะที่อยู่หลังเมืองแก่งสร้อย เกิดขาดแคลนน้ำ ในฤดูฝนไม่ขาดแคลนน้ำแต่ฤดูแล้งลำบากมาก จึงสันนิษฐานว่าชาวลัวะได้อพยพลงมาจากภูเขามาอยู่ริมแม่น้ำปิง เพราะมีหลักฐานยืนยันว่าบนเขาสูงนั้นต้องมีคนอยู่อาศัยเพราะว่ามีวัดถึง 99 แห่ง ตั้งแต่หลังเมืองแก่งสร้อยลงมาถึงบ้านวังคำ (เวลานี้เรียกว่าบ้านโสมง) ที่นามีมาก เช่น นานองแสง ดินแดง ขอบคิ่ง นาวังคำ นาแสม-น้อย นาแสมหลวง อุปรณ์การทำนา ซึ่งพบโดยนายอู่ ก่าแก้ว ได้ผาลไถที่วังคำ 2 อัน กว้างประมาณ 10 นิ้ว ยาว 1 ศอก แต่นายอู่ได้ให้ท่านพระครูบาทูรเอาไปทูลจนเหลว ผสมทำบ้องไฟพะเนียง ส่วนเครื่องประดับมีผู้พบแหวนถักวงหนึ่งขนาดใหญ่ 2 นิ้ว มีคนปัจจุบัน (ป. มาลาทอง, 2544 : 36) กล้องยาสูบ ทำด้วยดินสั้กลวดลายสวยงามมากใหญ่กว่ากล้องยาเวลานี้ 2 เท่าเช่นกัน ซากกล้องยาประจำโต๊ะของเจ้าลัวะ ที่เมืองแก่งสร้อยเป็นกล้องใหญ่ที่มีก้านสำหรับสูบ 12 ก้าน ลักษณะนั่งเป็นวงกลมจำนวน 12 คนพอดี เอาขาเส้้นใส่กล้องแล้วจุดไฟต่างคนต่างสูบ

ชาวลัวะอพยพจากหลังแก่งสร้อยวังคำ นองแสง ฯลฯ ลงตามน้ำปิงที่น้ำทะเลสาบได้แห้งเหือดลงจนมีแผ่นดินเกิดขึ้น ต่างอพยพลงมาจากที่สูงเป็นกลุ่มเป็น มาตั้งบ้านเรือนอยู่ได้ห้วย เรียกว่า หมู่บ้านไ้ห้วย

อีกกลุ่มหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนอยู่เหนือห้วย เรียกว่า บ้านเหนือห้วย อีกกลุ่มหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนอยู่สันมะขาม เพราะที่ตรงนั้นเนินสูงเรียกว่า บ้านสันมะขาม บ้านสันป่าคา เมื่อชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนอาศัยเป็นหลักฐานดีแล้ว ก็สร้างวัดขึ้นหนึ่งวัด เรียกว่า วัดศรี-แท่น ในการสร้างวัดนั้นโดยมากเป็นพวกที่มีอันจะกิน ต่างแข่งกันสร้างวัดไว้ในหมู่บ้านของตนและสร้างวัดอยู่กลางป่าอีกวัดหนึ่ง เรียกว่า วัดสันขวาง อีกพวกหนึ่งมาอยู่ไค้่งวัดหลวง และบ้านสันดินแดงพวกนี้ได้สร้างวัดขึ้นอีกอยู่ริมฝั่งน้ำปิงเรียกว่า วัดหลวง ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อจากวัดหลวงเป็นวัดสามัคคี ต่อมาชาวบ้านได้ย้ายวัดสันขวางลงมาตั้งอยู่กลางทุ่งใกล้บ้าน เรียกวัดกลางทุ่งในเวลาต่อมาทางราชการเรียกวัดคอนแก้ว เพราะอยู่ที่คอนกลางทุ่งนา มีนาล้อมรอบวัด (ป. มาลาทอง, 2544 : 37)

ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ท่าหินโค้ง เพราะที่หน้านั้นมีกองหินใหญ่ ๆ ทับถมกัน และบ้านท่าเคือ ชาวบ้านได้สร้างวัดขึ้นอีกหนึ่งวัด เรียกว่า วัดท่าเคือ เพราะที่ท่าลงน้ำนั้นมีต้นมะเดื่อใหญ่จึงเรียกว่าท่าเคือ

ชาวบ้านที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านเด่นไม้ยาง เพราะมีต้นยาง อีกพวกหนึ่งอยู่เหนือห้วยปางวาง เรียกว่า บ้านท่าโป่ง เพราะที่หน้านั้นมีโป่งมีแต่ดินไม่มีหญ้าเลย บ้านเด่นท่ายาง บ้านท่าพิมาน บ้านท่าโป่ง ได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง เรียก วัดท่าโป่ง ชาวบ้านอีกพวกลงมาอยู่อีก 3 หมู่ด้วยกันเรียกบ้านจุงจ๊ะใต้ จุงจ๊ะเหนือ บ้านโสมง ซึ่งอยู่ห่างไกลกัน และชาวบ้านอีกพวกไม่ยอมลงมาอยู่ริมน้ำปิง ชอบอยู่ตามลำห้วยจึงเป็นบ้านห้วยและชาวบ้านห้วยก็สร้างวัด เรียก วัดบ้านห้วย นอกจากนี้ยังอาศัยตามห้วย เช่น บ้านห้วยบง บ้านห้วยกล้วย เป็นต้น อีกพวกลงมาอยู่ริมฝั่งน้ำแม่ตื่น เรียก วัดอุมวาว ต่อจากบ้านอุมวาว ขึ้นไปเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

เมื่อชาวลัวะอพยพลงมาอยู่ตามที่ลุ่มใกล้ลำน้ำดังกล่าวมาแล้ว จึงรวมกันเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบลบ้านนา มีทั้งสิ้น 12 หมู่บ้าน ขึ้นอยู่กับอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ทั้ง 12 หมู่บ้านเรียงตามลำดับจากใต้ไปเหนือตามแม่น้ำปิง คือ หมู่ที่ 1 บ้านห้วยใต้ หมู่ที่ 2 บ้านเหนือห้วย หมู่ที่ 3 บ้านโค้งวัดหลวง สันดินแดง หมู่ที่ 4 บ้านท่าเคือ หมู่ที่ 5 บ้านท่าพิมาน หมู่ที่ 6 บ้านจุงจ๊ะเหนือ หมู่ที่ 7 บ้านโสมง ก็ไปตามห้วย ได้แก่ หมู่ที่ 8 บ้านห้วย หมู่ที่ 9 บ้านห้วยโป่ง หมู่ที่ 10 บ้านอุมวาวอยู่ลำน้ำแม่ตื่น หมู่ที่ 11 บ้านนาไฮชาวเขาเผ่าเป็นกะเหรี่ยง หมู่ที่ 12 บ้านหินลาดเป็นชาวกะเหรี่ยง เช่นกัน ชาวบ้านนามีการค้าติดต่อซื้อขายสินค้ากับชาวเชียงใหม่ ชาวลำพูน โดยใช้ไม้ไผ่ทำแพบรรทุกทุเรียน หอม น้ำมันหมู กระจุกเกียม ล่องมาตามลำน้ำปิง มาขายที่บ้านนา บ้านตาก ระแหง (เมืองตาก) เลยถึงปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ชาวบ้านนานิยมใช้เรือกบบรรทุกของป่าลงมาขายที่อำเภอบ้านตากและอำเภอเมือง ขากลับจึงซื้อของอุปโภคบริโภคจากเมืองตากไปขายให้ชาวบ้านนา

ชาวบ้านนาก็การค้าขายกับชุมชนภายนอกโดยเก็บของป่า เช่น พลู หนั ง เขา สัตว์ ครัว ้ เป็นสินค้าออกของตำบล สินค้าขาเข้าได้แก่ เกลือ กะปิ น้ำปลา น้ำตาล เสื้อผ้า ชาวบ้านทำไร่ทำนาเป็นอาชีพหลักและเลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย หมู เพื่อเป็นอาหาร

สภาพนิเวศชุมชนบ้านนา

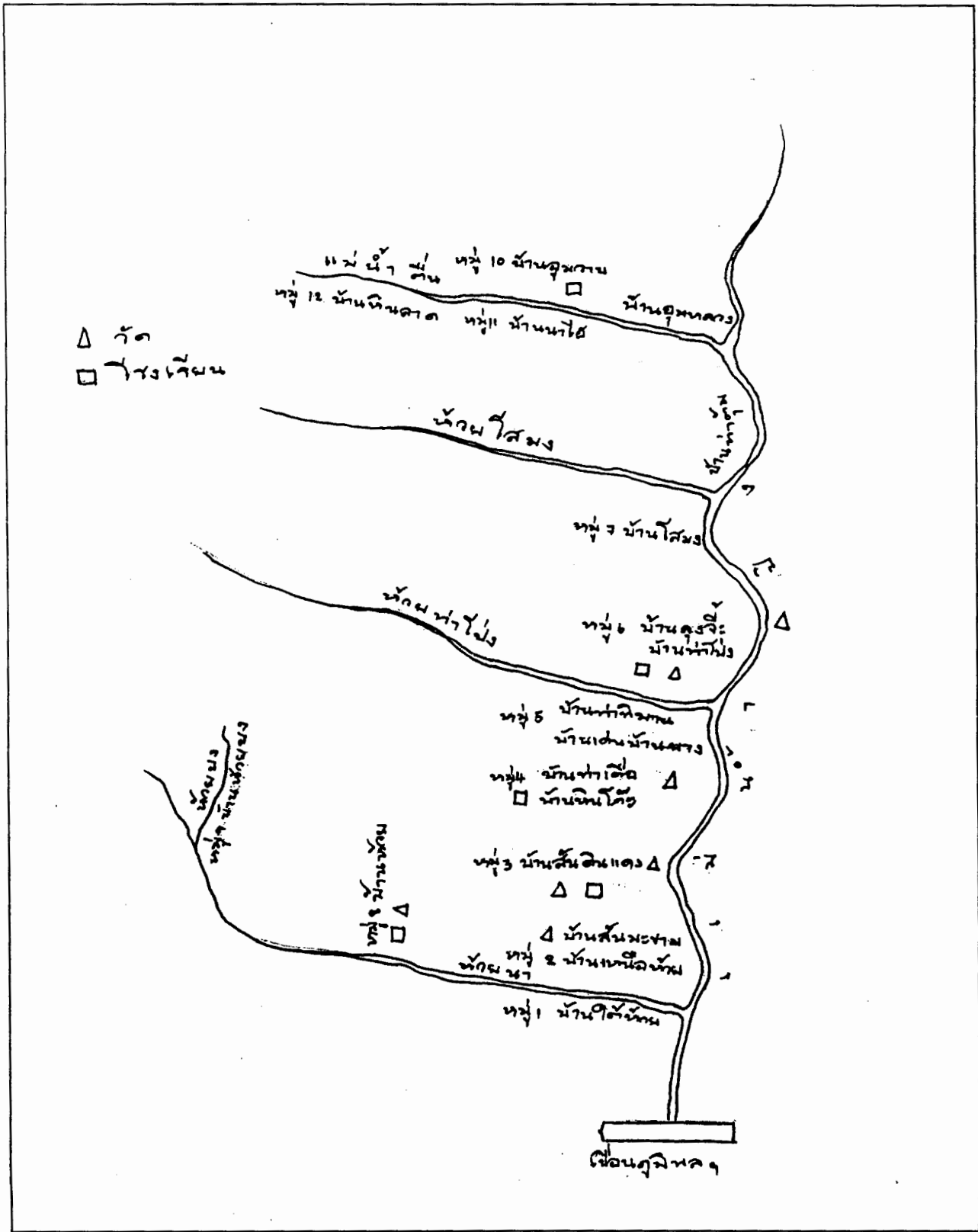
ตำบลบ้านนาตั้งอยู่บนฝั่งขวาที่เงียบสงบของลำน้ำปิง อยู่ในเขตอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ห่างจากอำเภอสามเงาไปทางทิศเหนือประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นตำบลเก่าแก่มาแต่โบราณ มีคนไทยล้วน ๆ อาศัยอยู่ประมาณ 5,000 คน (มุข สาลี และคณะ, 2542 : 9) แบ่งออกเป็น 12 หมู่บ้าน มีเนื้อที่คลุมบริเวณกว้างใหญ่แต่เป็นภูเขาเสียเป็นส่วนมาก เนื้อที่ราบมีน้อย อาณาเขตทิศเหนือจรดอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ตะวันออกติดเขตอำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน และอำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ทิศใต้ติดอำเภอบ้านตาก ตะวันตกติดอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก และอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะสภาพนิเวศเดิมของ ตำบลบ้านนา จะเป็นเขาล้อมรอบมีที่ราบอยู่สองฝั่งแม่น้ำปิง เป็นที่ตั้งของบ้านนาแบ่งออกเป็น 12 หมู่บ้าน (ดูภาพที่ 2) คือ

- หมู่ที่ 1 บ้านไต้ห้วย
- หมู่ที่ 2 บ้านเหนือห้วย หรือป่าจี หรือศรีแท่น
- หมู่ที่ 3 บ้านโค้งวัดหลวง(บ้านท่าเจ๊ก)
- หมู่ที่ 4 บ้านท่าเคื่อ
- หมู่ที่ 5 บ้านท่าพิมาน
- หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งจ๊ะ
- หมู่ที่ 7 บ้านโสมง
- หมู่ที่ 8 บ้านห้วย
- หมู่ที่ 9 บ้านห้วยบง
- หมู่ที่ 10 บ้านอุมวาบ
- หมู่ที่ 11 บ้านหินลาด
- หมู่ที่ 12 บ้านนาไฮ

บางหมู่บ้านประกอบด้วยหลายบ้าน เช่น บ้านโค้งวังหลวง บ้านสันคินแดง บ้าน-ท่าหินโก๊ะ ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 3 บ้านท่าเคื่อ บ้านเด่น บ้านยาง บ้านท่าโป่ง ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 5 บ้านทุ่งจ๊ะเค็กใต้ บ้านทุ่งจ๊ะเค็กเหนือ ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 6 บ้านโสมง บ้าน

ภาพที่ 2
 สภาพนิเวศชุมชนบ้านนา 12 หมู่บ้าน

(บันทึกโดย ป.มาลากุล)

หาด-ข้าวตอก บ้านท่าคู่ม ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 7 บ้านห้วยสันมะขาม ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 8 เป็นต้น ซึ่งมีอาณาเขตดังนี้

ทิศตะวันตก เป็นภูเขาสลับซับซ้อนบางส่วนพื้นที่ติดต่อกับอำเภอแม่ระมาด

ทิศตะวันออก เป็นภูเขาทอดยาวมาจากทิศเหนือ มีภูเขาติดไปทางทิศตะวันออก ติดกับจังหวัดลำปางและตำบลยกกระบัตร จังหวัดตาก

ทิศใต้ ภูเขาที่ทอดตัวยาวมาจากทางทิศเหนือมาสิ้นสุดที่คอยเขาทัพ

จากการศึกษาสภาพนิเวศของชุมชนบ้านนาโดยเริ่มจากที่ราบของบ้านหินลาด จะมีหินลาดชันลงไปถึงแม่น้ำปิง เดินลำบากมากโดยเฉพาะ วัว ควาย เดินไม่ได้เพราะจะหล่นลงตรงหินลาด โจรที่ลักวัว ควาย จะเดินผ่านไม่ได้จะมีเฉพาะทางเดินของคนผ่านหินลาดระยะทางประมาณ 20 เมตร จากหินลาดขึ้นไป 2 กม.จะมีหมู่บ้าน ชื่อ บ้านไต้ห้วย ซึ่งเป็นหมู่ที่ 1 จะมีลำห้วยตัดขวางทางต้องข้ามห้วย เวลาหน้าฝนจะมีเรือรับจ้างข้ามฝากบรรทุกทุกคนและบรรทุกจักรยาน ลำห้วยนี้เรียกว่า ห้วยนา ซึ่งเป็นห้วยทำเป็นฝายกั้นน้ำทำนาของ 5 หมู่บ้าน คือหมู่ 1-2-3-4 และหมู่ 7 เป็นหมู่บ้านติดกับน้ำปิง พื้นที่ราบลุ่มมีพื้นที่นาอยู่ด้านนอกไปตามลำห้วยบ้านเรือนตั้งอยู่เรียงรายตามลำน้ำขึ้นไปเรื่อย ๆ มีห้วยที่สำคัญ คือ ห้วยแม่ปู้ ห้วยนา ห้วยหลวง

ตามสภาพนิเวศของหมู่ที่ 1 บ้านไต้ห้วย อยู่ติดลำห้วยด้านใต้ ต.บ้านนา มีลักษณะเป็นแอ่งกะทะมี ภูเขาน้อยใหญ่ล้อมรอบมีแม่น้ำปิงไหลผ่านตลอดแนว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่ ขนาบริมน้ำปิง เป็นที่ตั้งชุมชนที่ทำไร่ตามริมลำห้วย ลักษณะหมู่บ้านจะอยู่ไต้ห้วยหรือสุดหมู่บ้าน เวลาฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมบ้านเรือนทุกปี หมู่บ้านจะปลูกติดกันไปด้วย ฝืนนาส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้ลำห้วยหลักๆ ที่สะดวกในการทำนาเพาะปลูกจากเหนือห้วยเป็นบ้านหมู่ที่ 2 ชื่อบ้านเหนือห้วย ผู้คนที่ ต.บ้านนาจะปลูกบ้านเรือนอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงทั้งหมด คนที่ขึ้นล่องแม่น้ำจะรู้จักกันเกือบทั้งหมดตำบลบ้านนา (ขึ้นกอง-ล่องกอง) ถนนหน้าบ้านเรียกว่า นอกกอง หมู่ที่ 2 จะติดกับแม่น้ำปิงและท้องนา มีวัดอยู่ 1 วัด ชื่อวัดพระจีหรือวัดไต้ จากหมู่ 2 ขึ้นมาจะเป็นโรงเรียนผดุงวิทย์ จะมีร่องน้ำที่ไหลจากท้องนากันเป็นเขตของหมู่ 2-3 ซึ่งจะเรียกว่า โท้งวัดหลวงตรงหน้า โรงเรียนจะมีสะพานยาวจากหน้าโรงเรียนเข้าผ่านทุ่งนาเข้าไปวัด วัดนี้มีชื่อว่า วัดกลางโต้ง (โต้ง คือนา) ชื่อเป็นทางการว่า วัดคอนแก้ว และที่โท้องวัดหลวงจะมีอีก 1 วัดชื่อ วัดหลวง สองวัดนี้ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 3 บ้านโท้องวัดหลวง

หมู่ที่ 3 มีผู้ใหญ่บ้านมาทั้งหมด 3 คนด้วยกัน คือ

1. นาย ตา ปินตาใส เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกและเป็นกำนัน
2. นาย ย้ง สีม่วงคำ เป็นผู้ใหญ่บ้านและได้เป็นกำนันในสมัยต่อมา
3. นาย หมื่น กาละ เป็นผู้ใหญ่ที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างสร้างเขื่อน

จากโถงวัดหลวงขึ้นมาจะเป็น ท่าแจ็ก ที่เรียกว่า ท่าแจ็ก เพราะคนจีนจากเมืองตาก หรือนครสวรรค์จะนำเรือขายของ-ซื้อของมาจอดที่นี่เป็นศูนย์รวมขายของที่มาจากทางใต้และทางเหนือ จะเป็นอาหาร เช่น ข้าว เกลือ หัวหอมหัวกระเทียม พริก และครั้งเป็นต้น ซึ่งเอามาจากบ้านกระเหรี่ยง จากลำพูนและเชียงใหม่ เรือจะมาจอดขึ้น-ลง จึงเรียกว่า ท่าแจ็ก(ท่าน้ำที่คนจีนมาจอดเรือซื้อ-ขายสินค้า)ที่ท่าแจ็กจะมีกองกลาง(ชอยกลาง) เป็นทางเดินออกทุ่งนาและมีชื่อบ้าน คือ สันดินแดง (ดินลูกรัง) มีทางเดินไปถึงบ้านห้วย จากท่าแจ็กจะถึงหัวน้ำที่มีศาลตั้งอยู่ เรียกว่า โสภป้อเฒ่าหลวง คือ มีศาลใหญ่ ซึ่งชาวบ้านหมู่ 3 ทั้งหมดจะไปทำบุญประจำปี จากหัวน้ำจะมีหมู่บ้าน ชื่อว่า ท่าหินโก้ เนื่องจากในลำน้ำปิงจะมีหินก้อนใหญ่หลายสิบก้อนขวางเรียงกันคล้ายกำแพง เรือแพเวลาหน้าแล้งต้องขึ้นล่องตามร่องหิน แต่กว้างพอที่จะผ่านไปมาได้ จากท่าหินโก้ จะเป็นท่าเคื่อ จากท่าเคื่อขึ้นไปจะมีลำห้วยแบ่งเขตหมู่ 4 และ 5 มีสะพานข้ามเรียกว่า ห้วยข้าว ต่อจากหัวสะพานไปทางทิศเหนือ เรียกหมู่บ้านท่าพิมาน อยู่ในหมู่ที่ 5 หมู่บ้านแถบท่าพิมานส่วนมากจะมีที่ทำนายน้อย ส่วนมากจะทำอาชีพไร่ยาสูบ ทำสวน ส่วนทางด้านฝั่งตะวันออกของลำน้ำปิงจะมีการทำป่าไม้ ซึ่งเป็นศูนย์รวมทำไม้ของ บริษัทบอร์ - เนียวและบริษัทอมเบย์ ซึ่งบริษัทเหล่านี้จะมีช้างเพื่อลากซุง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากจะทำแพไม้ซุงเป็นแพใหญ่ล่องลงไปส่งไม้ให้กับเมืองกำแพงเพชรและปากน้ำโพ นครสวรรค์

ส่วนสภาพนิเวศของบ้านท่าเคื่อ หมู่ที่ 5 มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ของหมู่อื่นๆ ดังนี้

อาณาเขตทิศเหนือ ติดกับ เขตหมู่ 5 บ้านท่าพิมาน

อาณาเขตทิศใต้ ติดกับ เขตหมู่ 3 บ้านท่าแจ็ก (บ้านโถงวัดหลวง)

อาณาเขตทิศตะวันออก ติดกับ เขตแม่น้ำปิงถัดจากแม่น้ำ เป็นภูเขาตลอดแนว

อาณาเขตทิศตะวันตก ติดกับ เขตทุ่งนาของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นของ หมู่ 4 และ หมู่ 5

ในพื้นที่ของหมู่บ้านท่าเคอมีคลอง ชาวบ้านเรียก คลองน้ำทิ้ง ซึ่งไหลผ่านใจกลางของหมู่บ้าน สาเหตุที่เรียกว่า คลองน้ำทิ้ง เพราะคลองนี้จะไหลจากทุ่งนาผ่านกลางหมู่บ้านและไหลลงสู่อ่างน้ำปิ้ง

ประชากรของหมู่บ้าน 4 มีประมาณ 50 หลังคาเรือน ซึ่งแต่ละครัวเรือน โดยเฉลี่ยประมาณ ครัวเรือนละ 4-6 คน

พื้นที่โดยรวมของ หมู่ 4 ส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นพื้นที่ราบนอกจากบ้านท่าเคอแล้วยังมีอีก 3 หมู่บ้านที่ขึ้นกับหมู่ 4 รวมทั้งหมดเป็น 4 หมู่บ้าน คือ

- 1.บ้านท่าหินโป๊ะ
- 2.บ้านคลังชัน
- 3.บ้านท่าเคอ
- 4.บ้านเด่นไม้ยาง

บ้านท่าเคอก่อนที่จะมีการอพยพ มีผู้นำหมู่บ้านด้วยกันทั้งหมด 4 รุ่น ด้วยกัน คือ

1. ผู้ใหญ่ใหม่ ยะเมา
2. ผู้ใหญ่สุข ทรัพย์ธรรม
3. ผู้ใหญ่เกียง ยะเมา
4. ผู้ใหญ่สม กาละ

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศโดยรอบบ้านนาเป็นที่ราบอ่างกระทะใบใหญ่รายล้อมไปด้วยภูเขา และมีแม่น้ำปิ้งไหลผ่าน ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวริมฝั่งของแม่น้ำ ตลอดพื้นที่ปกคลุมไปด้วยห้วย หนอง คลอง บึง กระจุกกระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ บางแห่งมีน้ำตลอดทั้งปี บางแห่งมีน้ำบางฤดูกาล เช่น ห้วยนา เป็นห้วยที่มีน้ำตลอดปี และเป็นน้ำที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านนาทุกคน ปู่ยาตาทวด ผู้ตั้งถิ่นฐานครั้งแรกก็อาศัยห้วยนาทำเหมืองบุกเบิกที่นาเป็นระยะทางหลายกิโลเมตร เหมืองมีด้วยกันอยู่ 2 เหมือง คือ เหมืองหลวง (หมายถึงเหมืองที่บุกเบิกครั้งแรก) และเหมืองบน (เป็นเหมืองบุกเบิกครั้งที่ 2 อยู่ด้านบนของเหมืองหลวง) ส่วนพื้นที่ทำนาของชาวบ้านนามีประมาณ 3,000 ไร่ (ป. มาลาทอง)การปลูกในแต่ละปีสามารถเลี้ยงชาวตำบลบ้านนาได้ตลอดทั้งปี (ทำนาปีละครั้ง)

บ้านนาเป็นหมู่บ้านชนบท ลักษณะบ้านโดยส่วนมาก เป็นบ้านไม้ไผ่ชั้นเดียว หลังคามุงจาก มีการทำไร่ ทำนา เป็นอาชีพหลัก มีเลี้ยงโค กระบือ ประปราย บ้านอยู่ริม

น้ำ มีถนนผ่านหน้าบ้าน เป็นถนนไม่ใช่ดินลูกรัง บรรยากาศร่มรื่น น้ำแม่น้ำใสสะอาด บ้านแต่ละหลังจะอยู่ห่างกันพอควร อากาศสดชื่น มีภูเขาล้อมรอบ หลังบ้านจะมีการทำนา ปลูกพืชผัก กินเองและทำของใช้ในบ้านที่จำเป็นทั้งหมดเอง

ส่วนหมู่ 8 บ้านห้วย มีพื้นที่เป็นแอ่งกว้าง มีป่าไม้และภูเขาล้อมรอบซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ของหมู่ 8 ไม่ได้ติดแม่น้ำปิง ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 4 กิโลเมตร

ชื่อบ้านห้วย มาจากลักษณะของพื้นที่ ที่มีลำห้วยนาไหลผ่าน มีการกั้นน้ำไว้ใช้ในการเกษตร น้ำที่แบ่งออกจากห้วยนามี 3 สาย คือ

-เหมืองหลวง (เส้นกลาง) ระยะทาง 5-8 กิโลเมตร

-เหมืองน้อย ระยะทาง 5-8 กิโลเมตร

-เหมืองใต้ ระยะทาง 3-4 กิโลเมตร

มีวัดบ้านห้วย และโรงเรียน 1 แห่ง(โรงเรียนบ้านห้วย) บ้านเรือน ประมาณ 80 หลังคาเรือน การตั้งบ้านเรือนกระจายออกเป็น 3 จุดใหญ่ ส่วนจะอยู่ทางฝั่งขวามือของลำซึ่งลำห้วยสายนี้จะไหลสู่แม่น้ำปิง

การติดต่อกับชุมชนภายนอก

ในอดีตชุมชนบ้านนามีการติดต่อกับชุมชนภายนอกอื่น ๆ โดยทางน้ำและทางบก แต่จะใช้ทางน้ำเสียเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นการค้าขายจะใช้เรือประทุนใช้คนต่อหลายคนแล้วแต่ขนาดของเรือและสินค้าในเรือโดยทั่วไปใช้เรือล่องข้ามฟาก คือ เรือกัน เป็นเรือที่ทำจากต้นไม้ต้นใหญ่แล้วแต่เจ้าของต้องการ มาดากทำให้เป็นเรือตามความต้องการเรือกาบซึ่งต้องใช้ไม้เป็นแผ่นมาทำ เรือเมล็ดก็จะเป็นเรือรับจ้างบรรทุกสิ่งของ สินค้า ผู้คน จากตำบลบ้านนาไปประแหง (ตัวจังหวัดตาก) บ้านตาก-ท่าปุย บางที 2-3 วัน จะมีมาสักลำหนึ่ง หรือสองลำ

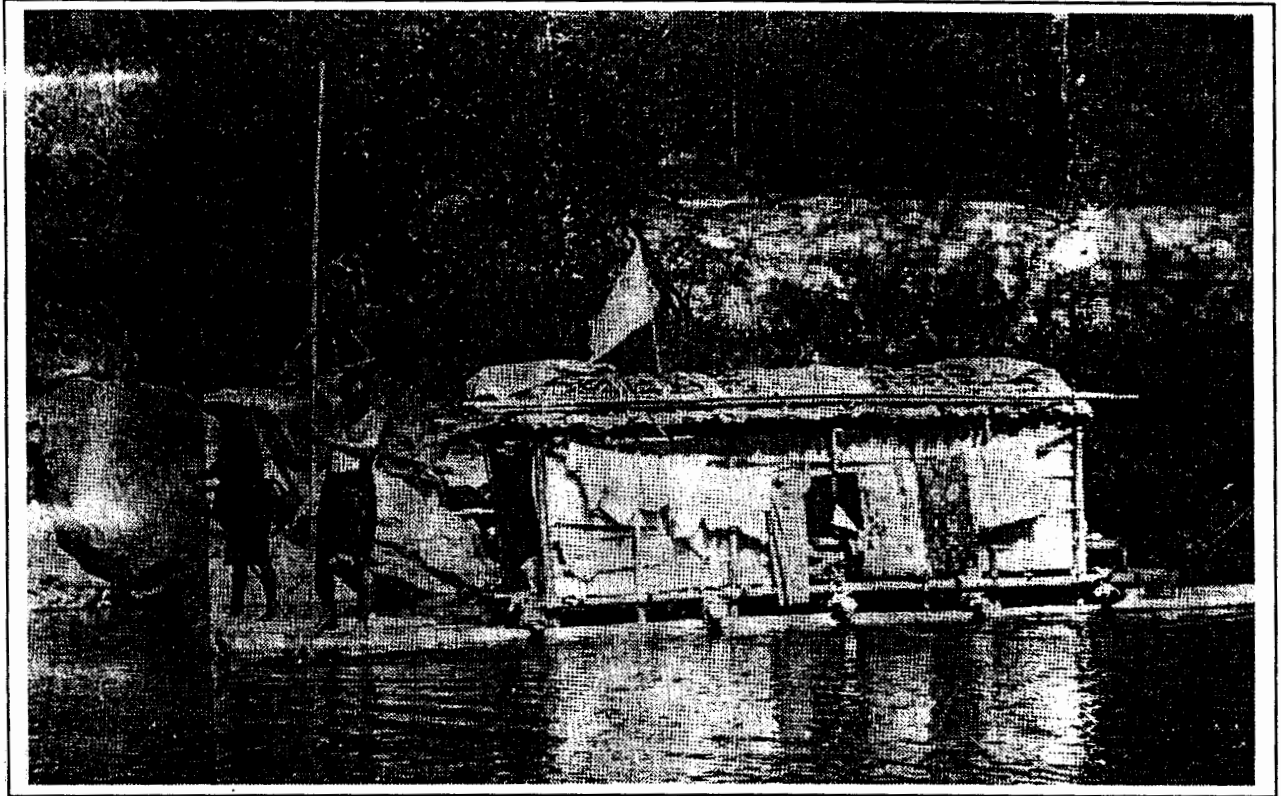
เรืออ้อมีหลายขนาด (ตามขนาดของเรือ) ชนิดอ้อมเดียว ใช้คนอ้อมคนเดียวจะเป็นเรือขนาดเล็ก สองอ้อมจะใหญ่ขึ้น สามอ้อมบรรทุกของได้เป็นตัน สี่อ้อมบรรทุกได้ 2-3 ตัน พวกพ่อค้าจะบรรทุกของลงระแหง (ตัวเมืองตาก) จะจ้างคนอ้อม 3-4 คน การเดินทางจะประหยัดเวลาได้เพียงวันสองวันถึง ขากลับจะบรรทุกของเต็มลำเรือ วันหนึ่งจะได้พัก

3 ครั้ง จะต้องนอนค้าง 3 คืนจึงจะถึงบ้าน ถ้าเป็นหน้าแล้งยิ่งลำบากมาก เรือบรรทุกจะติดตื้นจะต้องขุดทางน้ำให้เรือผ่าน เรียกว่า “ฝึยแป้น” เป็นภาษาท้องถิ่น พอเคลื่อนไปได้ที่หนึ่งก็ต้องขุดอีก ทำแบบนี้ต่อไปเรื่อย ๆ จนพื้นที่ตื้นเขิน บางคนเดินแทบจะไม่ไหวเพราะน้ำกัดเท้า พอถึงบ้านก็ต้องขนของลงอีกจนหมดลำเรือ ค่าจ้างได้คนละ 12 บาท ก็พออยู่แล้ว ครั้งสุดท้ายที่เป็นค่าจ้าง คือ 25 บาท

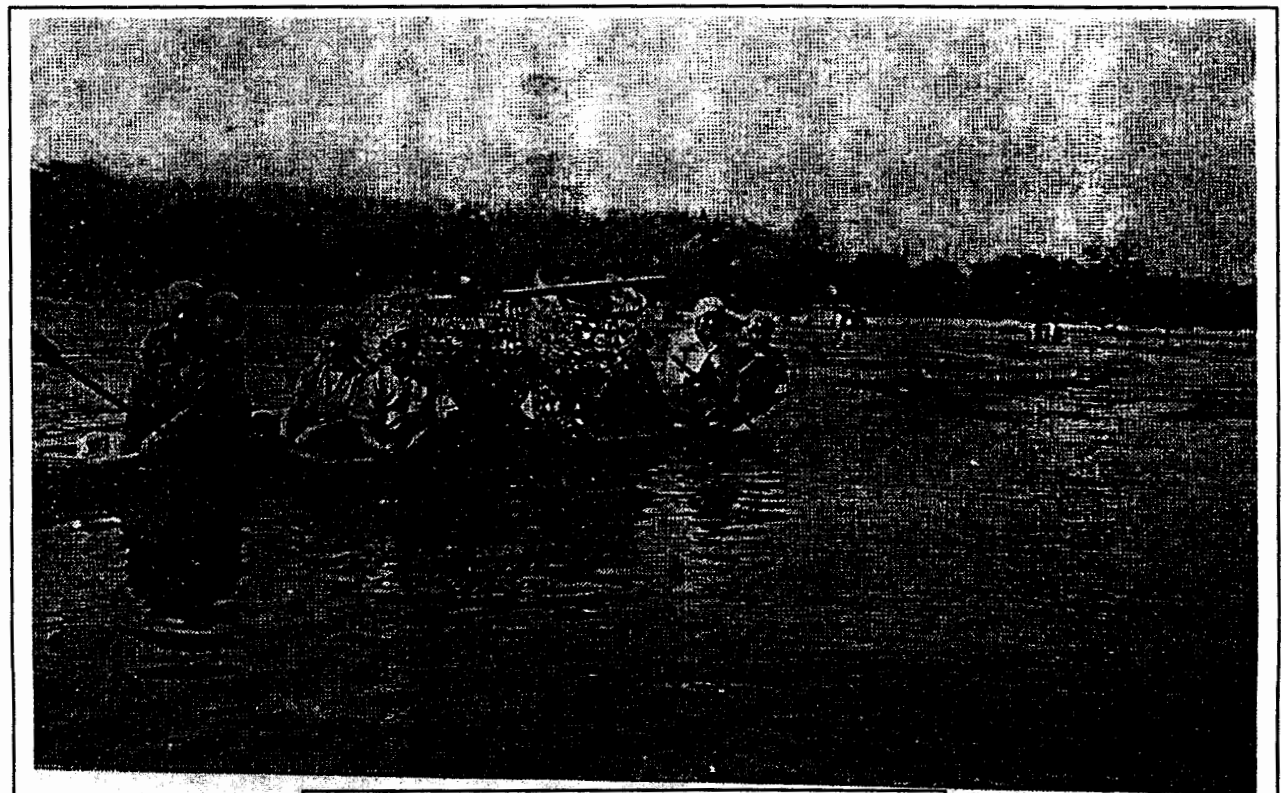
การติดต่อชุมชนภายนอกทางน้ำโดยการถ่อแพ คือ นำไม้ไผ่มาทำแพเพื่อบรรทุกสินค้าออกไปขายที่เมือง เชียงใหม่ ลำพูน ตาก ปากน้ำโพหรือตัวเมืองนครสวรรค์

ส่วนทางบก หากเป็นการบรรทุกของจะใช้ ควาย ม้า วัวหรือช้างลากหรือบรรทุก บางครั้งจะใช้ลากเกวียนบรรทุกของ แต่ทางยังไม่สะดวกนักและหากบรรทุกของมากจากตัวจังหวัดก็เสี่ยงต่อการถูกปล้นกลางทางและการคมนาคมทางบกอีกอย่างหนึ่งคือการเดินเท้า บางครั้งต้องไต่เขาและปีนตามไหล่เขาากลำบาก

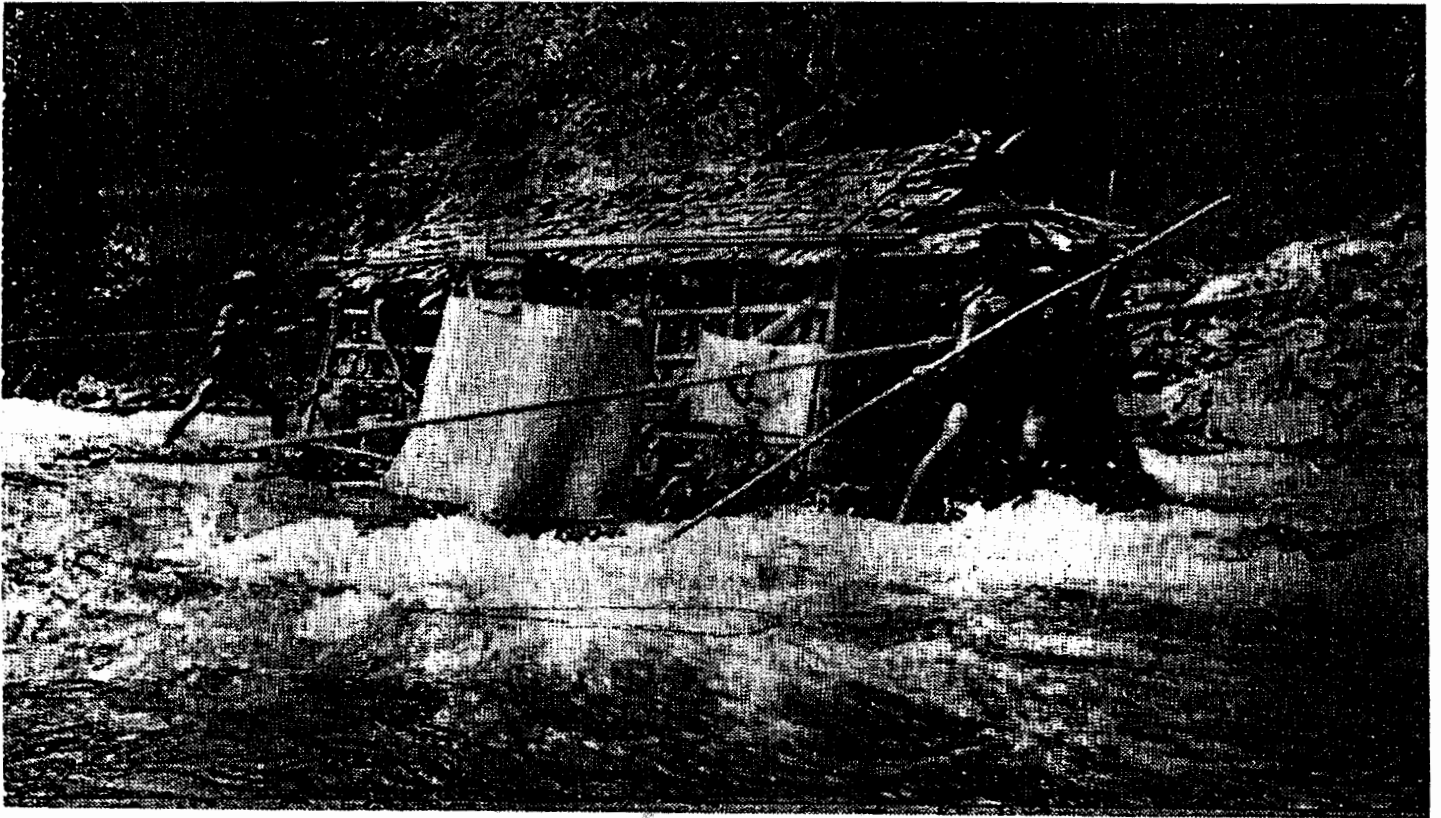
แม่น้ำปิงจึงเป็นเส้นทางสายหลักในการคมนาคมของตำบล จะมีแพขายของล่องมาจากเชียงใหม่ บรรทุก เกลือ กะปิ น้ำปลา น้ำตาล และเสื้อผ้า นำมาขายชาวบ้านที่อยู่ติดแม่น้ำ เมื่อล่องผ่านบ้านนาเลยไปจนถึงเมืองตาก ปากน้ำโพ และนครสวรรค์ จะบรรทุกปลาทุและของทะเลกลับขึ้นมาขายอีก

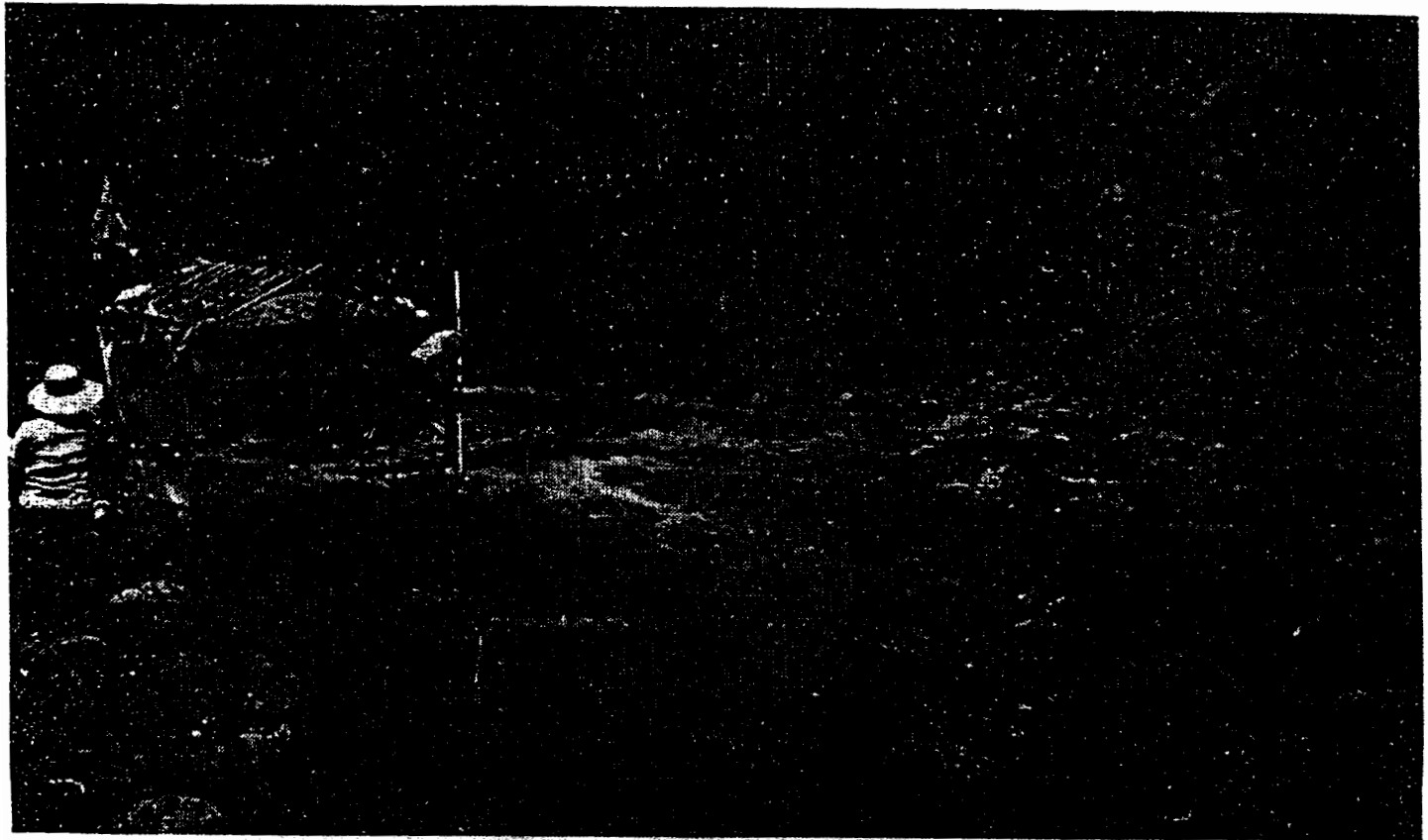
แพที่ใช้ในการขนส่งสินค้าของชาวบ้านนา

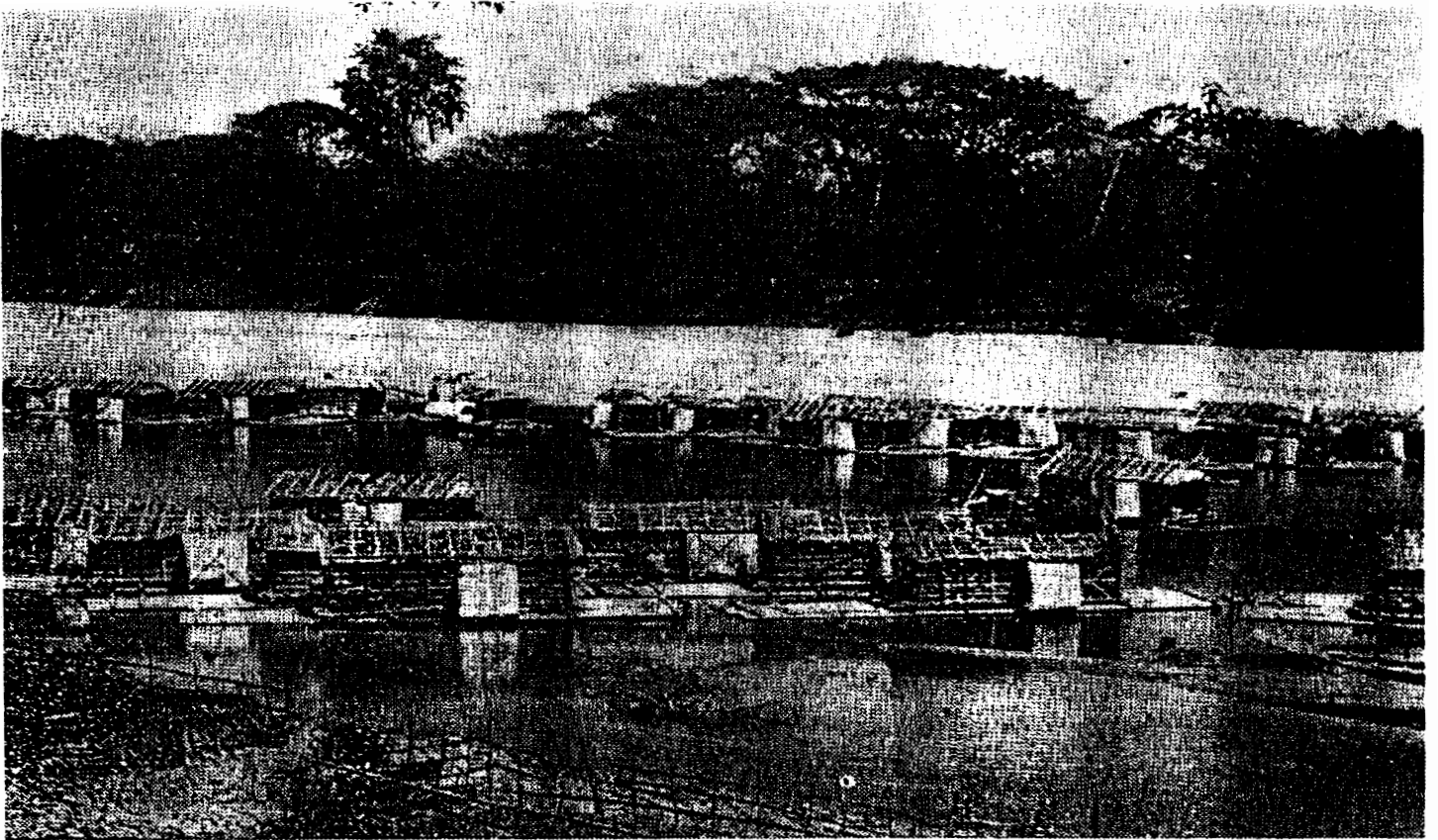
ชาวบ้านหนองบัวคำขึ้นเรือไปไร่ยาสูบของตน

แม่แก่งคือแก่งสร้อย

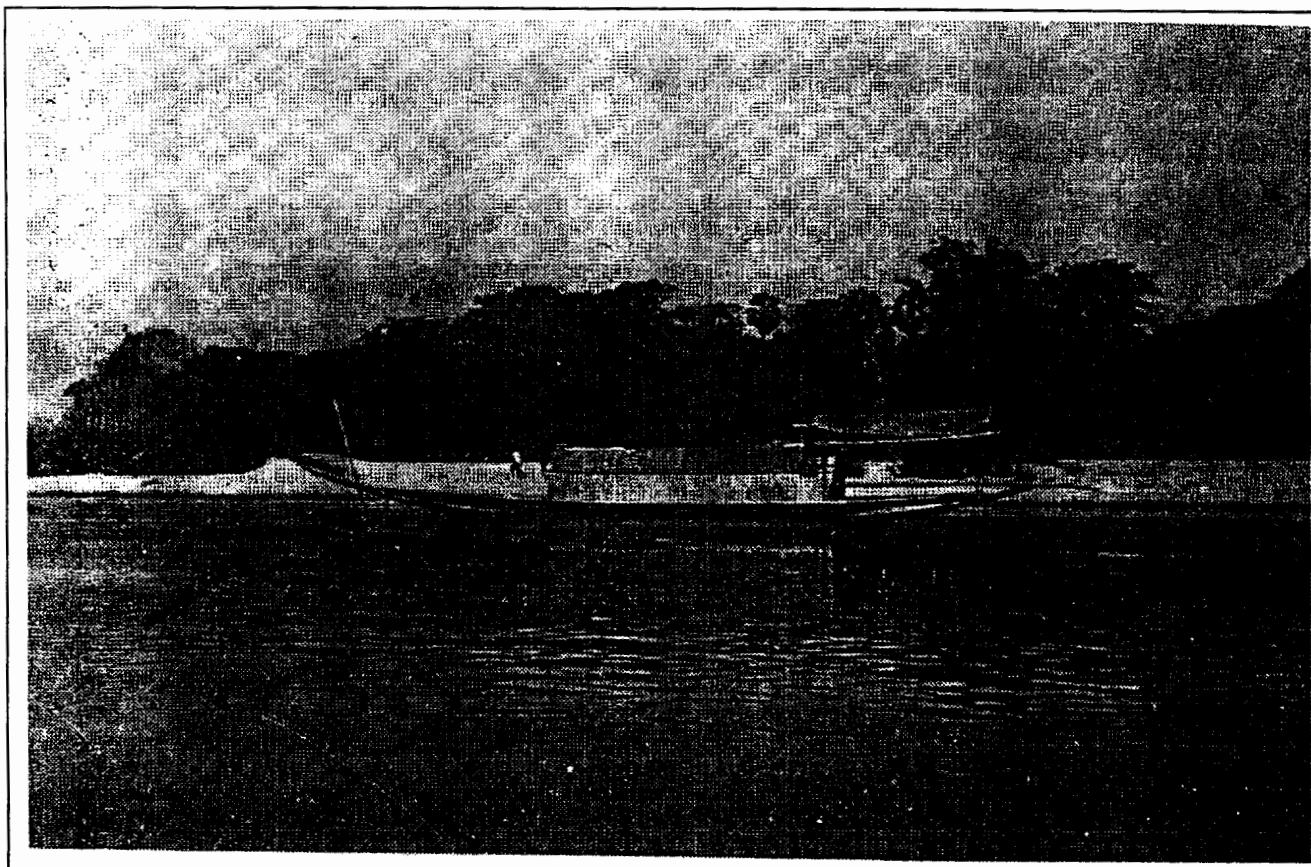
พ่อแก่งคืออุมทลแพไตไม่ทะเลนั้บว่าโขคดี

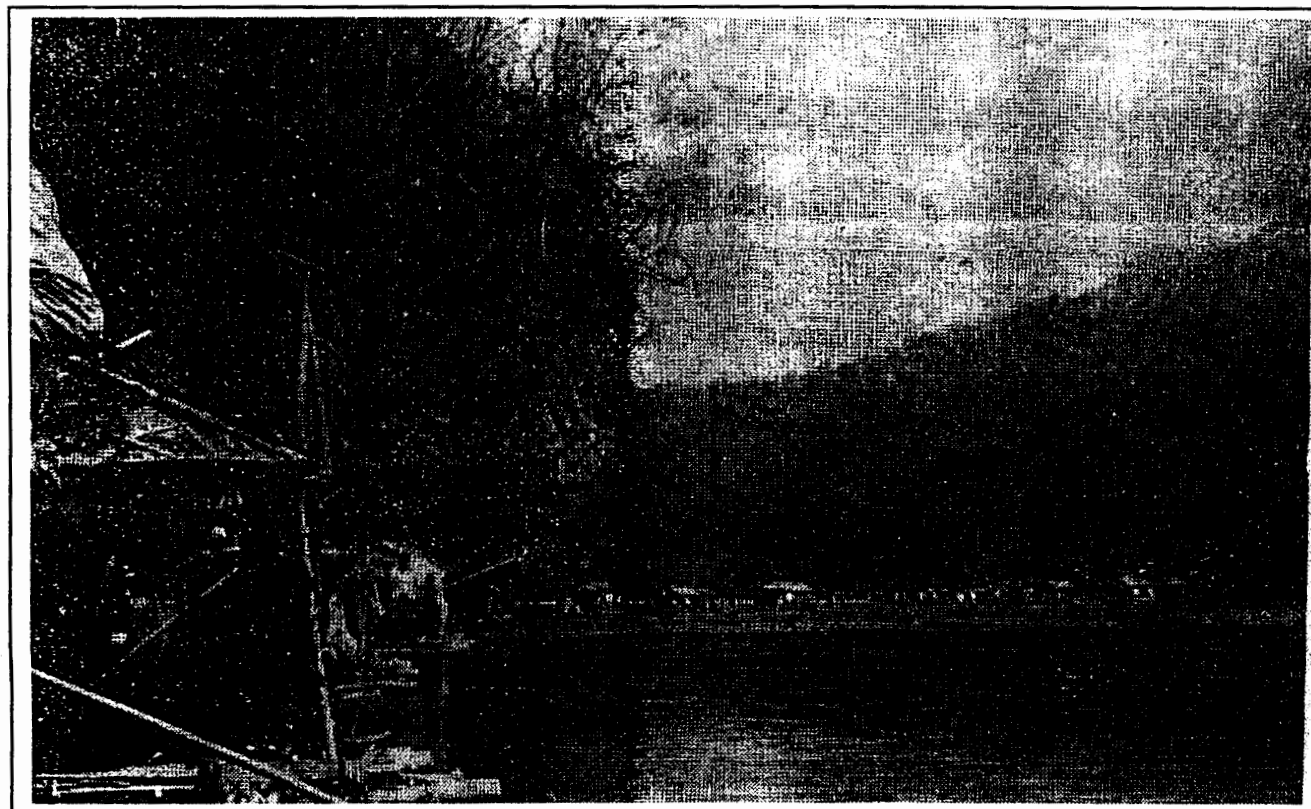
ขบวนแพที่ใช้ขนส่งสินค้าของชาวบ้านนา และของชุมชน
จากเชียงใหม่ และลำพูน

เตรียมขนสัมภาระลงแพ

เรือแม่ปะสิงห์แห่งลุ่มน้ำปิงซึ่งนับวันแต่จะหาดูได้ยากยิ่ง

การล่องแพของชาวบ้านนาด้งเดิม

บทที่ 3

โบราณสถานและโบราณวัตถุในชุมชนบ้านนา

ประวัติเมืองสร้อย

จากการศึกษาประวัติเมืองสร้อยได้มีการบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองสร้อยนับตั้งแต่ยุคต้น (ระหว่าง พ.ศ. 1669-2310) เมืองสร้อยแต่เดิมมาตั้งห่างจากตัวเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ขึ้นไปทางเหนือตามแนวลำน้ำแม่ปิง ประมาณ 56 กิโลเมตร เป็นเมืองเล็กๆ ตั้งอยู่บนเชิงเขาริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก เมืองสร้อยมีเจ้าผู้ครองนครมานานหลายชั่วอายุคน เจ้าเมืององค์สุดท้ายมีพระนามว่า พญาอุดม อาณาเขตเมืองสร้อยประกอบด้วยหมู่บ้านต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น ตามลำแม่ตั้น มีบ้านก่องขาด บ้านท่าก่อง บ้านอูมวาม บ้านหินลาด บ้านนาไฮ บ้านอูมหลวง เป็นต้น ในลำแม่ปิง มีบ้านทุ่งจ๊ะ บ้านปางต่างต้น บ้านเสลี่ยม บ้านแก่งปวง บ้านป่าคา ฯลฯ ในหุบเขาต่างๆ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำ แม่ตั้น มีหมู่บ้านหลายแห่ง เช่น บ้านหนองแสง บ้านดินแดง และบ้านขอบด้ง

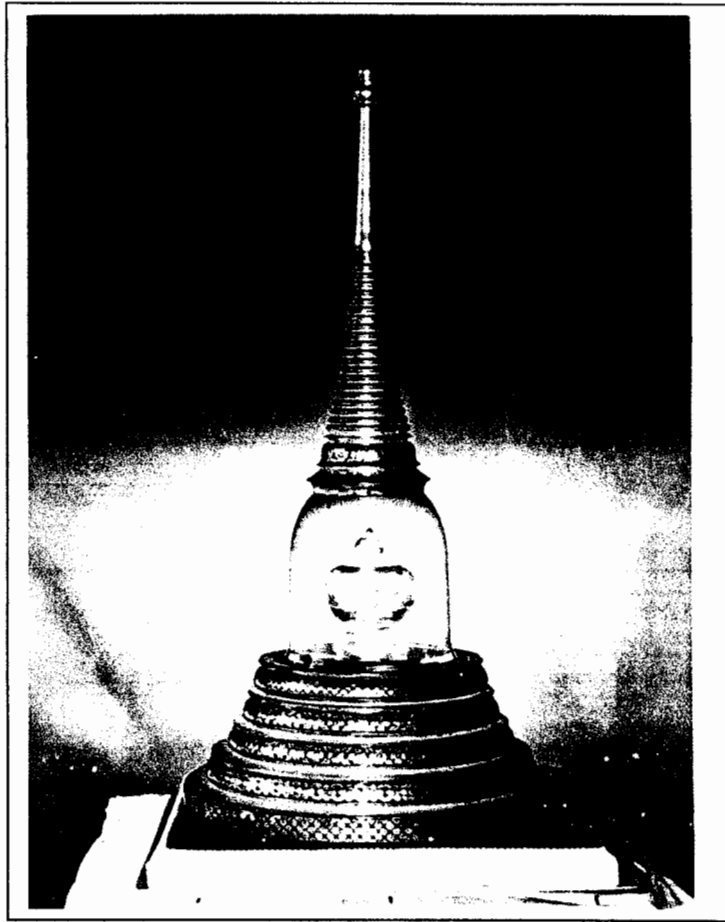
ในตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีการทำสงครามระหว่างไทยและพม่า ชาวเมืองสร้อยได้ขนย้ายทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ไปซ่อนไปฝังไว้ตามถ้ำ และหุบเขาต่างๆ ที่เห็นว่าจะปลอดภัย พร้อมกับได้ทำปริศนาลายแทงเอาไว้ เช่น คำว่า เมื่อเข้าอยู่คอกควาย เมืองายอยู่ที่ไร้ว ไปเพียงตามาเพียงดิน ไม้จิกอยู่เหนือมะเกลืออยู่ใต้ แก้วไม้ได้เลือคออกปาก เป็นต้น (ภิรมย์ นิช่างทอง และคณะ : 3) และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ทำให้เมืองสร้อยเปลี่ยนแปลงอย่างมากเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 1 โดยมีสมมติฐานเชื่อว่ากษัตริย์พม่าได้ยกทัพใหญ่มาตีเมืองไทย โดยเดินทัพมาทางแม่ฮ่องสอน แม่เสรีง ได้ตีมาถึง เมืองฮอด และเมืองสร้อย พร้อมได้กวาดต้อนผู้คนชาวเมืองสร้อย ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชนเผ่าลัวะ (ละว้า) ไปช่วยทำสงครามทางใต้ ต่อมาได้เกิดโรคระบาด ผู้คนเมืองสร้อยล้มตายเป็นจำนวนมาก เมืองสร้อยจึงกลายเป็นเมืองร้าง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ภิรมย์ นิช่างทอง และคณะ : 3)

สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคกลาง (ระหว่าง พ.ศ. 2310-2494) ชาวเมืองสร้อยที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปครั้งทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนหนึ่งยังคงค้างอยู่ที่เมืองอ่างทอง ชัยนาท เมื่อเสร็จสิ้นสงครามแล้วได้

อพยพกลับถิ่นเดิมเห็นว่าวัดวาอารามถูก ไฟป่าไหม้เผาผลาญเสียหายมาก จึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ เรียกว่า บ้านหลวง ต่อมาประชากรได้เพิ่มขึ้น โดยลำดับ มีการขยายหมู่บ้านออกไปหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไต้ห้วย บ้านศรีแท่น บ้านวัดหลวง บ้านท่าหินโง่ บ้านท่าเคือ บ้านท่าพิมาน บ้านห้วย เป็นต้น ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นตำบลบ้านนา มีวัด 8 วัด คือ วัดศรีแท่น วัดคอนแก้ว วัดหลวง วัดท่าเคือ วัดท่าโง่ง วัดพระธาตุลอย วัดอุมวาม วัดห้วย มีโรงเรียนประจำ หมู่บ้านอีก 6 โรงเรียน คือ โรงเรียนผดุงวิทย์ โรงเรียนราษฎร์บำรุง โรงเรียนบ้านห้วย โรงเรียนบ้านท่าโง่ง โรงเรียนบ้านอุมวาม และโรงเรียนโสมง ต่อมา พ.ศ. 2494 รัฐบาลมีโครงการสร้างสร้างเขื่อนภูมิพล เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าที่บริเวณเขาแก้ว ทางตอนใต้ของตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ในปี พ.ศ. 2503 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ให้ราษฎรบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล อพยพไปอยู่ในที่จัดสรร ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา เมื่อสร้างเขื่อนเสร็จแล้ว จึงเก็บกักน้ำอ่างใหญ่ ตำบลบ้านนาทั้งหมด รวมทั้งเมืองสร้อย จึงจมอยู่ใต้ระดับแม่น้ำปิงหรือทะเลสาบแม่ปิง และก่อนที่น้ำจะท่วมพื้นที่ดังกล่าว กรมศิลปากรขุดเจดีย์วัดพระธาตุลอย พบพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า 3 องค์ สีคอกพิกุลแห่ง ขนาดโตเท่าเมล็ดข้าวสาร ปัจจุบันนี้บรรจุอยู่ในเจดีย์ วัดชลประทานรังสรรค์ อำเภอสามเงา

ยุคปลาย (ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบัน) มีราษฎรส่วนหนึ่งไม่ได้อพยพเข้าไปอยู่ในที่จัดสรรได้อพยพหนีน้ำขึ้นไปอยู่ตามเชิงเขา รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีบ้านห้วยริน สันป่าปวย บ้านผาลาด บ้านวังคำ อุมวาม และตั้งเป็นตำบลบ้านนา มีโรงเรียน 5 โรง คือ โรงเรียนบ้านห้วยริน โรงเรียนบ้านสันป่าปวย โรงเรียนบ้านโสมง โรงเรียนบ้านอุมวาม และโรงเรียนบ้านหินลาดนาไฮ

อย่างไรก็ตามสมมติฐานที่สอง เกี่ยวกับเมืองสร้อยเชื่อว่าในอดีตกาล ณ เมืองสร้อยศรีสุข อันเป็นที่ตั้งของวัดและหมู่บ้านแก่งสร้อย ปัจจุบันนี้ได้ร้างไปหมดสิ้น ตามพงศาวดาร กล่าวว่า เมืองนี้ร้างไปนับแต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เสด็จยกทัพขึ้นไปตีนครเชียงใหม่ พระองค์ได้ยกกองทัพขึ้นมาตั้งค่ายพักแรมที่ตำบลอุมหลู ได้แก่งสร้อยลงไป หลังจากนั้นได้ยกกองทัพเข้าโจมตีเมืองสร้อย ซึ่งเป็นเมืองของพวกละว้า (ลาวเดิม) เมืองสร้อยศรีสุขได้แตกและตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา และเมื่อได้ชัยชนะจากการรบเชียงใหม่ ขณะเดินทางกลับพระองค์ได้กวาดต้อนครอบครัวละว้าลงไปด้วย เพื่อมิให้เหลืออยู่เป็นกำลังคอยกิดขวาง การเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นไป

พระบรมสารีริกธาตุฯ พระบรมธาตุลอย อำเภอสามเภา จังหวัดตาก

ภาพพระบรมสารีริกธาตุฯ พระบรมธาตุลอย อำเภอสามเภา จังหวัดตาก

11 กุมภาพันธ์ 2541

เชียงใหม่ เพราะเมืองสร้อยศรีสุขตั้งอยู่ในทำเลอันเป็นค่านสำคัญ ในทางเหลี่ยมแคบๆ ระหว่างหุบเขา เมืองนี้ตั้งอยู่บนเนินเขาฝั่งขวาทางฝั่งซ้ายมีบ้านคนและวัดวาอารามแต่ไม่มากนัก ฝั่งซ้ายหน้าเมืองมีหน้าผาสูงตั้งตระหง่าน ฤดูฝนน้ำจะไหลตกเป็นธารจากหน้าผาสูงสุดตกลงมาเบื้องล่าง น้ำตกจะสวยงาม (บุทศ เศษคำรณ, 2510 : 629)

เมืองสร้อยแห่งนี้เป็นค่านสำคัญและมีอันตรายเพราะชาวเมืองสามารถสู้รบป้องกันได้โดยง่าย จากการอยู่บนเขาและหน้าผา คังนั้นเมื่อเสร็จทัพ พระองค์จึงกวาดต้อนผู้คนเมืองนี้ไปหมดสิ้น นครที่เคยรุ่งเรืองมากด้วยผู้คนจึงต้องทิ้งรกร้างอยู่กลางป่านับแต่นั้นมา

ตำนานพระธาตุแก่งสร้อย

จากคำบอกเล่าของ นายล้วน สาลี ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสามเงาซึ่งได้ทำบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุแก่งสร้อย ตั้งอยู่ข้างเชิงเขาทางทิศตะวันตกของลำน้ำปิง ห่างจากเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ประมาณ 56 กิโลเมตร พระธาตุแก่งสร้อยจะสร้างเมื่อไฉยังหาหลักฐานไม่พบ แต่สถานที่ตั้งพระธาตุแก่งสร้อยนี้อยู่ในเมืองสร้อยซึ่งตั้งอยู่บนหลังเขา และตามเชิงเขา เมืองนี้มีเจ้าผู้ครอบครองนครมาหลายชั่วอายุคนแล้ว สันนิษฐานว่าอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 1689-2310 ยุคกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เจ้าเมืององค์สุดท้ายมีพระนามว่า “พญาอุทุม” อาณาจักรเมืองสร้อย ประกอบด้วยหมู่บ้านต่างๆ เช่น หมู่บ้านริมฝั่งลำน้ำแม่ตื่น มีหมู่บ้านก่องกาด บ้านท่าก่อง บ้านหิดลาดนาโฮ บ้านอุมวาว เป็นต้น ทางริมฝั่งแม่น้ำปิง ล่องมาทางใต้ มีบ้านปางสวนต้น บ้านทุ่งจ๊ะ เป็นต้น ถ้าขึ้นไปทางลำน้ำปิงทิศเหนือ เมืองสร้อยมีบ้านเสลี่ยม บ้านแก่งม่วง บ้านป่าคา เป็นต้น และมีหมู่บ้านในหุบเขาต่างๆ เช่น บ้านหนองแสง บ้านดินแดง บ้านขอบโค้ง บ้านก่องยอน บ้านหินลาด เป็นต้น เนื่องจากชาวบ้านทุกหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ เกือบทุกหมู่บ้านจะสร้างวัดได้ และมีวัดสำคัญจะกล่าวในที่นี้ คือวัดพระธาตุแก่งสร้อย วัดแก่งสร้อย สันนิษฐานว่า คงจะสร้างประมาณศตวรรษที่ 19 ซึ่งแบบการก่อสร้างพระธาตุแก่งสร้อย เป็นศิลปะล้านนาผสมศิลปมอญ โดยฐานล่างก่ออิฐโอบกปูน ย่อเหลี่ยมไม้สี่สิบสอง ขาด้านละ ประมาณ 8 วา สูงประมาณ 2 วา ต่อจากฐานสี่เหลี่ยมขึ้นไปสร้างเป็นวงกลมลูก

หมาก 3 ตอน เรียงขึ้นไปถึงระฆังคว่ำ ต่อจากระฆังคว่ำเป็นชั้นหงายย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ขึ้นต่อไปเป็นลูกหมากจนถึงยอดปรางค์ สูงทั้งหมดประมาณ 111 วา และยอดสูงสุดของเจดีย์เดิมจะมีฉัตรหรือไม้ยังหาหลักฐานไม่พบ ที่เห็นฉัตรในปัจจุบันเป็นของใหม่ และองค์เจดีย์เดิมไม่มีหุ้มทอง จึงได้ทาสีทองคังเช่นปัจจุบัน ซึ่งมาสร้างตกแต่งต่อเติม ตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมา (บันทึกคำบอกเล่าของนายล้วน สาลี)

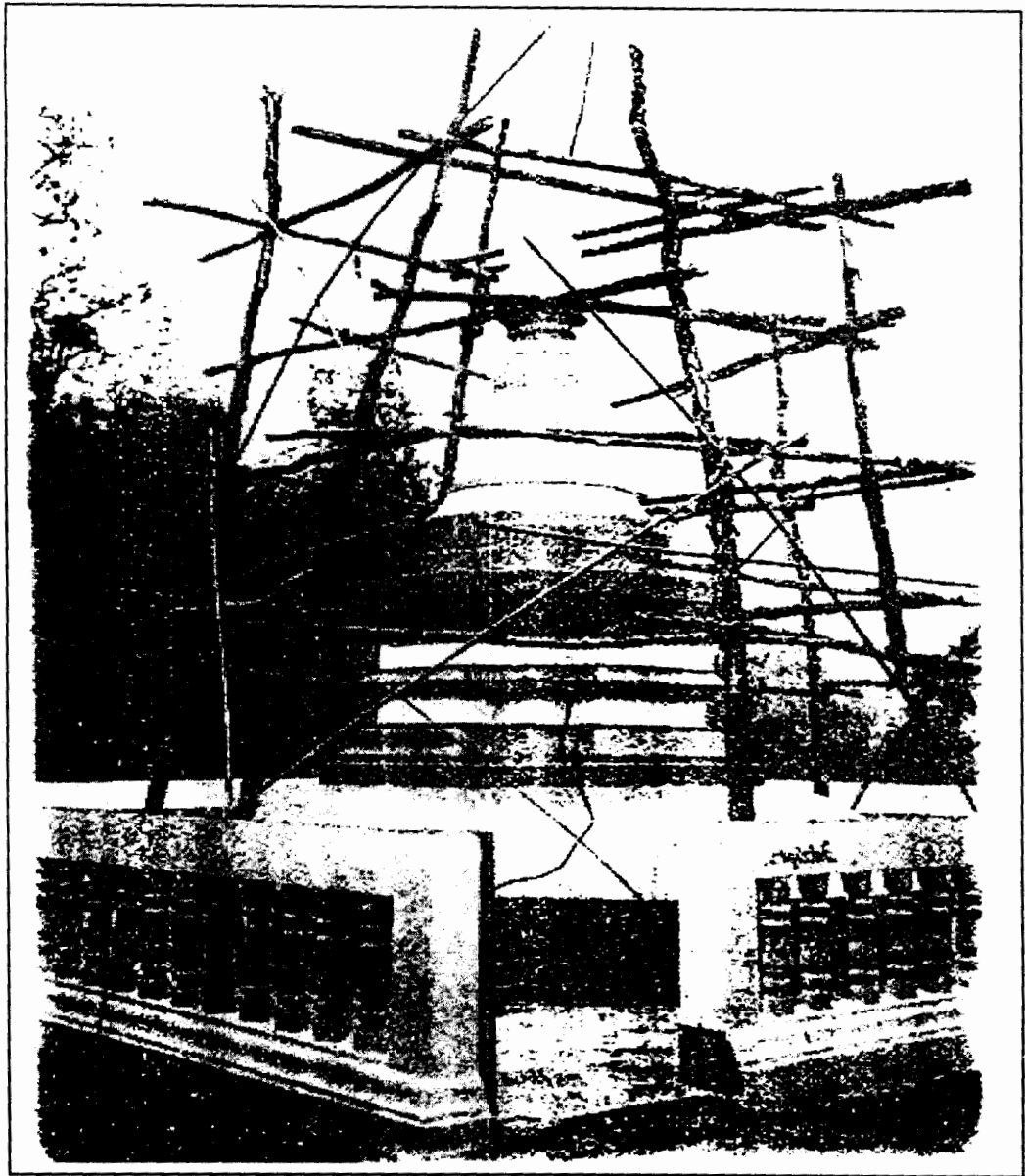
การขึ้นไปนมัสการพระธาตุแก่งสร้อย สมัยนั้นไม่สะดวกต้องเดินจากทำน้ำขึ้นไปจนถึงพระธาตุแก่งสร้อย เมื่อสร้างเขื่อนภูมิพลเสร็จแล้วน้ำเอ่อสูงขึ้น การไปกราบไหว้พระธาตุแก่งสร้อยจากทำน้ำ ประมาณ 20 เมตร ก็ถึงองค์พระธาตุ ในปี พ.ศ. 2538 นายทอง สุวรรณทิพย์เนตร ซึ่งเป็นชาวแพเหนือเขื่อนภูมิพล เป็นผู้สนใจเรื่องพระธาตุแก่งสร้อย จึงค้นคว้าได้ตำนานเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระธาตุแก่งสร้อย ซึ่งจารึกไว้ในใบลาน โดยนำมาให้ นายล้วน สาลี แปลเป็นภาษาไทยและได้มอบให้ นายทอง สุวรรณทิพย์เนตร ไปพร้อมกับต้นฉบับใบลานนั้นด้วย ต่อมา ในต้นปี 2539 นายทอง สุวรรณทิพย์เนตร ได้ไปนิมนต์ ท่านอาจารย์สมชาย ขึ้นไปสำรวจพระธาตุแก่งสร้อยเป็นครั้งแรก และพอสันนิษฐานว่าองค์พระธาตุแก่งสร้อยเคยมีผู้บูรณะก่อนแล้ว คือ ครุบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา อยู่ในราว พ.ศ. 2440 เพราะในช่วงนั้นที่ริมฝั่งแม่น้ำปิงแก่งสร้อยยังมีบ้านเรือนตั้งอยู่ ราว 7-8 หลังคาเรือน ซึ่งตรงกับบันทึกของสมเด็จพระมหาพรหมคุณวชิราภภาพ เสด็จตรวจหัวเมือง และขากลับได้ล่องเรือจากเชียงใหม่ลงมาตามลำน้ำปิง และแวะขึ้นไปสำรวจพระธาตุแก่งสร้อย เมื่อปี 2476 บันทึกไว้ว่า “เจดีย์พระธาตุแก่งสร้อยองค์เดิมได้มีผู้มาบูรณะซ่อมแซมใหม่” เมื่อพระอาจารย์สมชายกับ นายทอง สุวรรณทิพย์เนตร สำรวจแล้วก็ลงมือซ่อมแซมองค์พระธาตุทาสีขาวใหม่ แล้วถวายเป็นบริวารรอบพระธาตุให้ราบเตียนทำบันไดขึ้นลงพระธาตุให้สะดวกขึ้น และในขณะนั้นพระธาตุแก่งสร้อย ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จึงพากันไปนมัสการพระครูชัยยะวงศาพัฒนา ซึ่งเป็นศิษย์ของครุบาศรีวิชัย โดยขอนิมนต์ท่านช่วยพัฒนาด้วย ท่านพระครูชัยยะวงศาพัฒนารับนิมนต์ จึงลงไปบูรณะซ่อมแซมพระธาตุแก่งสร้อย ก่อสร้างกำแพงแก้ว วิหารไม้ชั่วคราว และทำการฉลองพระธาตุแก่งสร้อย ในวันเพ็ญเดือนแปดเหนือ (เดือน 6 ใต้) ตรงกับวันวิสาขบูชาด้วย และตั้งแต่นั้นมาคือวันเพ็ญเดือนแปดเหนือ (เดือน 6 ใต้) วันวิสาขบูชา เป็นประเพณีขึ้นฉลองพระธาตุแก่งสร้อยสืบต่อมาทุกปี ท่านพระครูชัยยะวงศา

พัฒนารับนิมนต์บูรณะพระธาตุแก่งสร้อย จึงมอบให้ลูกศิษย์นำทองจิงโคมมาหุ้มองค์เจดีย์
ทาสีทองสวยงาม สร้างวิหาร ฯลฯ เพิ่ม (บันทึกคำบอกเล่าของนายล้วน สาลี)

แก่งสร้อยเป็นคำเรียกแก่งนี้ตั้งแต่ดั้งเดิม เพราะจำนวนแก่งทั้งหมดในลำน้ำปิง มี
40 แห่ง (ตามหลักฐานบันทึกของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ) แก่งสร้อยเป็นแก่ง
ที่ยาวกว่าทุกๆ แก่งจึงได้ขนานนามชื่อแก่งดังกล่าว ถ้าสิ่งไหนยาวๆ ชาวเหนือมักจะเติม
คำว่าสร้อยลงไป เช่น กัณฑ์เทศน์มัทรี ฉบับวิงวอน จะมีโบลานหนาประมาณ 20 โบลาน
ถ้าเป็นมัทรีฉบับสร้อย จะหนาในราว 30-35 โบลาน

เรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุแก่งสร้อยมีผู้จาริกลงในโบลาน เมื่อปีจุลศักราช 1070
(พ.ศ. 2251) ซึ่งล่วงมาแล้ว 294 ปี ผู้จาริกตำนานไม่ได้บอกชื่อและที่อยู่ไว้ เมื่อลุดทอง
สุวรรณทิพย์เนตร (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ไปได้ตำนานนี้มา และนำมาให้นายสมพร สาลี
แปลมีข้อความตำนานตอนหนึ่งว่า “เมื่อพระพุทธเจ้า (ไม่บอกพระยามว่าพระองค์ใด)
พร้อมด้วยพระอรหันต์ และพระยาเจ้าเมือง (ไม่บอกชื่อ) ทั้งสองเสด็จมาถึงเมืองสร้อย ณ
ที่ตั้งพระธาตุแก่งสร้อยปัจจุบันนี้ พระพุทธเจ้าจักให้สถานที่นี้ เป็นที่สักการบูชาของชน
ทั่วไปในภายหน้า จึงยกพระหัตถ์ลูบพระเศียรได้พระเกศามาเส้นหนึ่ง จึงยื่นให้พระ
อรหันต์จึงยื่นต่อให้แก่พระยา พระยาจึงนำมอบทองคำแล้วบรรจุพระเกศของพระพุทธ
เจ้าในผอบนั้น พระยาจึงให้บริวารทำพิธีขุดดินแล้วพระอินทร์จึงอธิษฐานให้ขุดลึก 52
ศอก กว้างด้านละ 12 ศอก แล้วจึงเอาหินมาก่อเป็นแท่นพร้อมทั้งอัญเชิญผอบทองคำที่
บรรจุพระเกศาวางบนแท่นหิน ส่วนผู้ที่มาร่วมชุมนุมกันที่นั่นเอาข้าวตอกดอกไม้ไปโรย
บูชาเสร็จแล้วจึงทำการกลบหลุมจนเต็ม ต่อมาภายหลังจึงมีการสร้างพระเจดีย์ พระธาตุ
ทับบนหลุม ดังที่เราเห็นองค์พระเจดีย์ปัจจุบันนี้

สรุปได้ว่าประวัติพระบรมมหาธาตุแก่งสร้อย (เกศสร้อย) ได้รวบรวมคัดลอก มา
จากตำนานภาษาลานนาที่ได้มาจากถ้ำเสือ ตลอดจนได้รวบรวมประวัติการบูรณะ ครั้งที่
1 โดย ครูบาเจ้าชัยลังกา และครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนา ไทย และการบูรณะครั้ง
ที่ 2 โดยหลวงปู่ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัด
ลำพูน

พระเจดีย์ศรีนัครแก้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

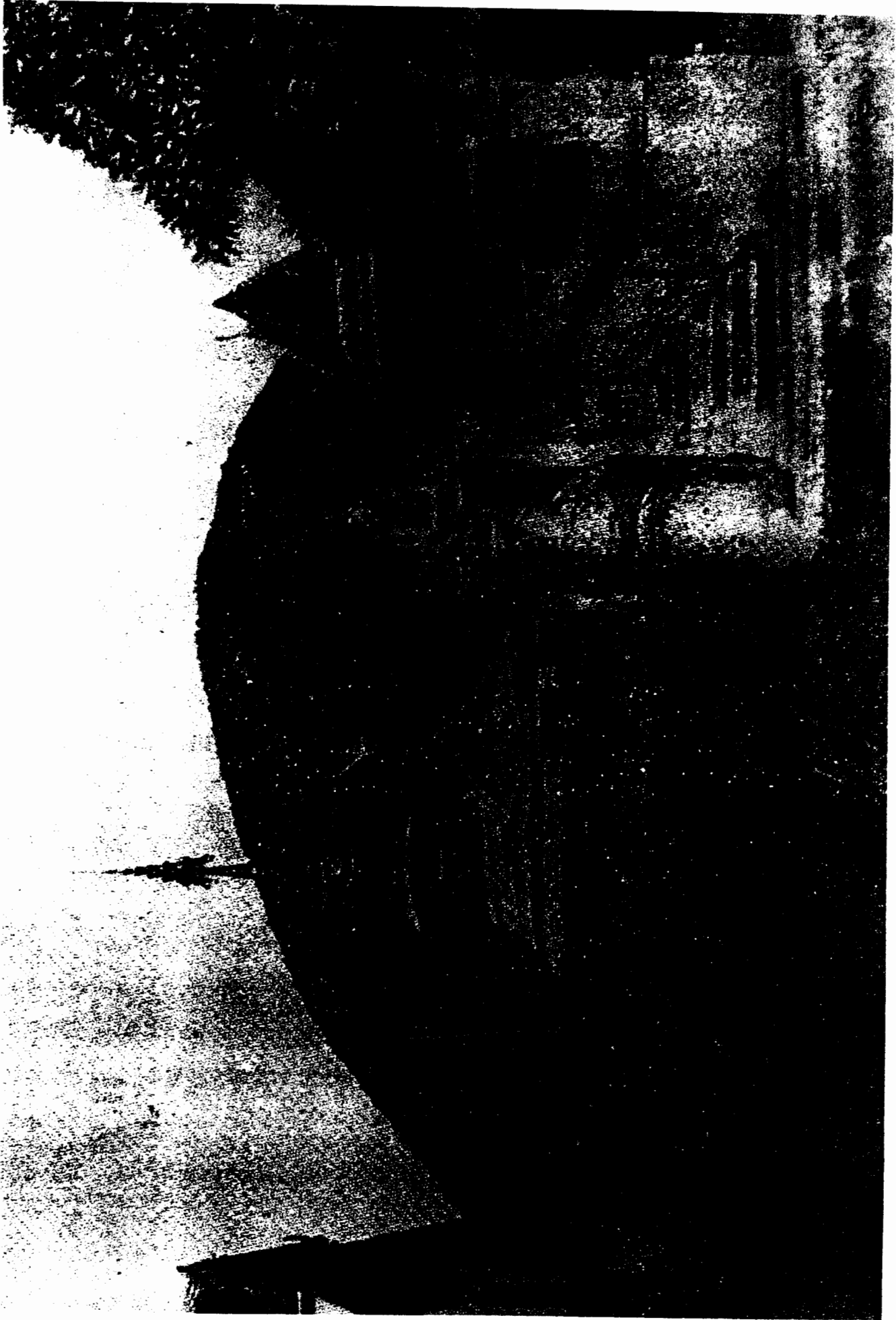

วิหารวัดพระบรมธาตุเกตุสร้อย

พระธาตุลอย

จากการบันทึกและเรียบเรียงเกี่ยวกับพระธาตุลอยของ นายล้วน สาลี ทำให้ได้ความรู้โดยละเอียดเกี่ยวกับพระเจดีย์ธาตุลอยซึ่งเดิมตั้งอยู่บนเนินฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง บ้านทุ่งจ๊ะ หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ห่างจากจังหวัดตากไปประมาณ 56 กิโลเมตร เป็นวัดเล็กๆ ไม่มีพระสงฆ์อยู่เป็นประจำ แต่มีเจ้าอาวาสวัดทำเคื่อและเจ้าอาวาสวัดคอนแก้ว อุบาสกอุบาสิกาเป็นผู้ดูแลและบำรุงรักษา มีพื้นที่ประมาณ 2 ไร่เศษ ก่อกำแพงอิฐฉาบปูนล้อมรอบเขตวัดทั้งสี่ด้าน มีซุ้มประตูด้านใต้และด้านตะวันตก ด้านละ 1 ซุ้ม บันไดนาคมีจำนวน 21 ขั้นทางซุ้มประตูด้านตะวันตก กำแพงวัดด้านเหนือห่างจากห้วยไคร้ประมาณ 15 เมตร ด้านตะวันออกและด้านใต้ติดกับป่า มีพื้นที่ราบจากกำแพงวัดด้านตะวันตกไปถึงฝั่งแม่น้ำปิงกว้างประมาณ 60 เมตร วิหารสร้างไว้เกือบชิดกำแพงด้านใต้และก่อนไปทางตะวันตกเล็กน้อย 1 หลัง หน้าบรรณวิหารหันไปทางตะวันตก หน้าบรรณลวดลายเครือเถาวัลย์และเกาะสลักลงรักปิดทองสวยงาม หลังคามุงกระเบื้อง ช่อฟ้า ใบระกา มีระเบียงวิหารด้านตะวันตกและด้านเหนือกว้างด้านละ 2.50 เมตร มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิประดิษฐานที่ระเบียงด้านเหนือ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก 1 องค์ หอระฆังเสาสูง หลังคาจตุรมุข แต่ละหน้ามุขแกะสลักลวดลายดอกคิดกระจกสีต่างๆ สวยสดงดงาม สร้างได้ระดับเดียวกับวิหาร เหนือซุ้มตะวันตกมีวิหารอีก 1 หลัง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ เศียรไปทางทิศใต้ พระพักตร์ผินไปทางทิศตะวันออก 1 องค์ องค์เจดีย์พระธาตุลอยสร้างไว้เกือบชิดกำแพงวัดด้านตะวันออก ก่อด้วยอิฐ โบกปูนบนฐานย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ตอนชั้นหงายขึ้นหุ้มด้วยแผ่นทองจังโกลงรักปิดทองถึงยอดฉัตร องค์เจดีย์กว้างฐานละ 9 เมตร สูงประมาณ 18 เมตร มีเวียงแก้ว (กำแพง) รอบองค์เจดีย์ทั้งสี่ด้าน ลานหน้าองค์เจดีย์กว้างพอจุคนได้ 200 คน ชาวบ้านเรียกเจดีย์นี้มาแต่โบราณกาลว่า “พระธาตุลอย” (บันทึกของ นายล้วน สาลี)

ประวัติของพระธาตุลอย ทั้งสมณะและคฤหัสถ์พยายามสืบค้นหาประวัติมานานแล้ว แต่หาไม่ได้ พบคำไหว้พระธาตุลอยเท่านั้น มีว่า “วันทิตวา สิริสา เกศาธาตุ ฐะป็นนัง เจตียัง สัพพังสัพพะฐานเน เทโพ เท พานาโค นาคา โคหาปาทัง อะหังวันทามิสัพพะทา” ศิลปสถาปัตยกรรมก่อสร้างพระเจดีย์พระธาตุลอยมีลักษณะคล้ายองค์เจดีย์ที่เมืองสร้อย (แก่งสร้อย) เมืองพญาอุทุม ประกอบกับองค์พระเจดีย์วัดเลื่อมที่อยู่ห่างจากพระธาตุ

วัดพระบรมธาตุลอยคั้งเดิม ของชาวบ้านนา ซึ่งจมอยู่ในทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล

ลอย ทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร ชำรุดทรุดโทรมก่อนพระธาตุลอย พอสันนิษฐานได้ว่า พระธาตุลอยคงสร้างในพุทธศตวรรษ 18-20 ปี พ.ศ.1800-2000 หรือประมาณ 700 กว่าปีล่วงมาแล้วและความเป็นมาของพระธาตุลอยจากคำบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่สืบๆ กันมา พอได้ความว่า มีพระภิกษุชื่อครูบาสุข ร่วมกับศรัทธาโดยมีพ่อค้า 2 คน ผู้เป็นกำลังสำคัญการก่อสร้างเจดีย์สูงประมาณ 15 เมตร ฐานกว้างฐานละประมาณ 7 เมตร สร้างเจดีย์เสร็จจึงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บรรจุไว้ส่วนบนขององค์เจดีย์นั้น ภายหลังได้พบก้อนอิฐจารึกอักษรไทยเหนืออ่านได้ความว่า “ปางเมื่อพระกะโม ลงมาปิ่นดินจี (อิฐ) ก่อพระธาตุวัดเกาะทรายงาม (อันหมายถึง พระธาตุลอย) เมื่อจุลศักราช 1080 ประมาณปี พ.ศ.2261 หรือประมาณ 274 ปี ล่วงมาแล้ว จึงได้ทราบว่ามีการบูรณะเสริมสร้างองค์เจดีย์พระธาตุลอยให้ฐานกว้างและสูงขึ้น

พระธาตุลอยเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านมาแต่โบราณกาล ดังประเพณีการทานกัวยฉลาก (สลากภัตต์) การจุดประทีปบูชาพระธาตุลอย เป็นต้น จะมีชาวบ้านไปทำบุญรักษาประเพณีนี้ไว้ แต่มีพุทธประเพณีที่ชาวบ้านเรียกว่า “ขึ้นพระธาตุ” (หมายถึงการไปนมัสการและสงฆ์นำพระเจดีย์พระธาตุลอย) เป็นงานใหญ่ที่มีพระสงฆ์ ศรัทธาญาติโยมไปร่วมบำเพ็ญบุญกุศลเป็นจำนวนมาก ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (ตรงกับวันวิสาขบูชาของทุกปี) มาจากท้องที่ต่างๆ กัน เช่น อำเภอเมืองตาก มีชาวบ้านเชียงทอง หัวเคียด ไ้ม้งาม อำเภอบ้านตาก มีชาวบ้านสมอโคน วังหม้อ แม่ยะ บ้านป่ายาง

จากการบันทึกของ นายล้วน สาลี ทำให้เห็นภาพการเดินทางไปงานประเพณี “ขึ้นพระธาตุลอย” สมัยนั้นไปได้ 2 ทาง คือ ทางบกและทางน้ำ พุทธศาสนิกชนจึงเดินทางไปทางน้ำโดยใช้เรือล่องเป็นส่วนมาก เพราะการใช้เรือสามารถบรรทุกเสบียงอาหารและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ไปได้มากกว่าการเดินทางบกที่ค้ำหาบของไปและเรือสะดวกตอนขากลับด้วย เรือที่ใช้เป็นพาหนะเป็นเรือชะล่าใช้คนล่องคนเดียว ถ้าเป็นเรือล่าใหญ่ก็จะใช้คนล่อง 2-4 คน เรือจะออกจากท่าหน้าอำเภอเมืองตากในวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 6 ผ่านหมู่บ้านต่างๆ จะมีเรือของหมู่บ้านนั้นออกมาสมทบเพิ่มจำนวนเรือมากขึ้น รวมกันเป็นขบวนเรือล่อง 40-70 ลำก็มีในบางปี รอนแรมตามเกาะแก่งหาดทราย ส่วนผู้ที่เดินเท้าจะมีเป็นส่วนน้อย

ขบวนเรือล่องจะถึงเกาะทรายหน้าวัดพระธาตุลอยในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 จอดเรือเรียงรายตั้งแต่หัวเกาะถึงท้ายเกาะ ทางเดินที่ ทำเพิงหมาแหงนเป็นที่พักชั่วคราว เวลา

ประมาณ 4 โมง เศษๆ ชาวบ้านร่วมกันจัดขบวนแห่ครัวทานไปถวายที่วัด พร้อมกันนี้จะเอาทรายละเอียดใส่ภาชนะนำไปก่อเจดีย์ทรายและเอาทรายไปโปรยทั่วบริเวณวัดเวลา 6 โมงเย็น พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็น จบแล้วเป็นการอ้อเบิก (คือ การสวดตามทำนองที่ผู้สวดได้รำเรียนมา ปัจจุบันหาฟังไม่ได้) พร้อมกันนี้จะเป็นการจุดดอกไม้เพลิง เช่น ตะไล ไฟพะเนียง พลุ ดอกไม้ไฟ สว่างไสวสวยงาม ถวายบูชาพระธาตุลอยคำคีนันนั้นด้วย

เช้าวันขึ้น 15 ค่ำ วันวิสาขบูชามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ทำภัตตกิจเข้าเสร็จ จึงเริ่มพิธีเฉลิมฉลององค์พระธาตุลอย ด้วยน้ำส้มป่อย น้ำอบ น้ำหอมและปิดทององค์พระเจดีย์ สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในงานประเพณีประจำปี คือ การจุดบั้งไฟตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงบั้งไฟหมื่นพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า ถวายบูชาพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเสร็จพิธี ต่างก็ลงเรือล่องไปตามสายแม่น้ำโขงสู่บ้านเรือนของตนด้วยความสันติภาพ

เหตุที่ทำให้รู้ว่าองค์เจดีย์พระธาตุลอยบรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น คือ ปี พ.ศ.2496 รัฐบาลสร้างเขื่อนภูมิพลกันแม่น้ำโขงที่คอยเขาแก้ว ซึ่งอยู่ใต้ตำบลบ้านนาประมาณ 3 กิโลเมตร ฉะนั้นที่ดิน สวน ไร่นา บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมบนฝั่งแม่น้ำโขงน้ำจะท่วมจนถึงอำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่และพระเจดีย์พระธาตุลอยก็จะถูกน้ำท่วมเช่นเดียวกัน

วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2501 นายกฤษณ์ อินทโกศัย รองอธิบดีกรมศิลปากร เข้าอาวาสวัดท่าเคอ วัดคอนแก้ว วันศรีแทน วันท่าโป่ง วัดหลวง นายอำเภอสามเงา กำนันตำบลบ้านนา ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านจำนวนหนึ่ง ให้นายช่างเจาะองค์พระเจดีย์ตอนบนเพื่อหาวัตถุสมัยผู้สร้างเจดีย์บรรจุไว้ ขณะที่เจาะท้องฟ้าที่แจ่มใสก็มีเมฆมาบดบังแสงพระอาทิตย์ ทำให้มีครีเม่ทั่วบริเวณ ฟาร้องสนั่นทางทิศตะวันออกพร้อมกับมีหยาดฝนโปรยปรายลงมาเป็นที่น่าอัศจรรย์ ได้โถ 1 ใบ นำมาเปิดฝาโถค่อนหน้ากรรมการ จึงพบผอบเงินโตเท่าผลทับทิมวางอยู่ในโถมีน้ำสีคล้ำๆ รอบผอบเงินนั้น เมื่อนำผอบเงินมาเปิดฝาดอกจึงพบผอบแก้ว กรรมการจึงเปิดฝาดอกออก ภายในมีเมล็ดเล็กๆ โดกว่าเมล็ดพันธ์ผักกาดเล็กน้อยสีดอกพิกุลแห้ง จำนวน 2 องค์ อยู่ในผอบแก้วนั้น นายกฤษณ์ อินทโกศัย รองอธิบดีกรมศิลปากรเป็นนักโบราณคดีได้ทำการตรวจอย่างละเอียดแน่ชัด จึงกล่าวว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้ ทุกคนมีความปิติยินดีเป็น

ล้นพ้นต่างก้มกราบไหว้โดยพร้อมกันจึงเป็นการรู้แจ้งชัดว่า เจดีย์พระธาตุลอยบรรจุพระบรมสารีริกธาตุฯไว้จริง สมดังคำบอกกล่าวสืบต่อกันมาทั้งผู้คนให้ความเคารพกราบไหว้มาแต่โบราณการกราบเท่าทุกวันนี้

เดือนมกราคม พ.ศ.2503 ราษฎรในตำบลบ้านนาที่อยู่ในเขตน้ำท่วมเริ่มอพยพทยอยย้ายบ้านเรือนไปสร้างบ้านอยู่ในที่ดินที่กรมชลประทานจัดสรรไว้ให้ได้เชื่อนภูมิพล ประมาณ 5 กิโลเมตรและเดือนมิถุนายน พ.ศ.2503 พระสงฆ์และสามเณรในตำบลบ้านนา อันมีวัดท่าโป่ง วัดท่าเคือ วัดคอนแก้ว วัดศรีแท่น ย้ายมาอยู่วัดชลประทานรังสรรค์ ซึ่งเป็นวัดที่กรมชลประทานเป็นผู้สร้างทดแทนวัดในตำบลบ้านนาที่ถูกน้ำท่วม อันเป็นวัดที่อยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน พร้อมกันนั้นก็ได้อันเชิญพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปประดิษฐาน ณ วัดชลประทานรังสรรค์ด้วย

วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2506 นายอภิชัย ขาวปี นักบุญและนักก่อสร้างแห่งภาคเหนือ วังศิลาฤกษ์ เป็นผู้อำนวยการก่อสร้างเจดีย์ฐานกว้าง 13.50 เมตร สูง 17.50 เมตร วันที่ 24 กรกฎาคม 2506 เวลา 09.19 น. ประกอบพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นประดิษฐานไว้ในส่วนบนขององค์เจดีย์ พร้อมทั้งยกฉัตรอันเป็นของเดิมพระธาตุลอยขึ้นประดิษฐานไว้บนองค์เจดีย์ด้วย

เดือนเมษายน พ.ศ.2507 ได้ก่อพระพุทธรูปยืนในอุหาเจดีย์ทั้ง 4 ด้าน

อิฐที่ใช้ก่อสร้างเจดีย์ครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 132,800 ก้อน ปูนซีเมนต์ 575 ถุง ปูนขาว 4,500 กิโลกรัม ค่าก่อสร้างหมดเงินทั้งสิ้น 67,094 บาท

วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2505 พลเอกถนอม กิตติขจร (ยศขณะนั้น) นายกรัฐมนตรีข้าราชการ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ นำพระพุทธรูปปฏิมากร “พระศรีวิเชตมุนี” มาประดิษฐานเป็นองค์พระประธานในโบสถ์วัดชลประทานรังสรรค์

วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2507 พระอธิการพร เจ้าอาวาสวัดประทุมคีรี (วัดหนองหลวง) อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก พร้อมคณะนำกิ่งพันธุ์โพธิ์จากพุทธคยา ประเทศอินเดีย ทำพิธีปลุกในบริเวณวัดชลประทานรังสรรค์

ตั้งแต่สร้างองค์เจดีย์และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ในองค์เจดีย์แล้ว งานมณีสการและสงฆ์พระธาตุลอยก็จัดเป็นประจำทุกปี เริ่มงานวันที่ 10-14 ค่ำ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้นมัสการและสงฆ์พระเจดีย์พร้อมกันไปด้วย

มีทั้งสมณะและคฤหัสถ์พยายามค้นคว้าหาประวัติพระบรมธาตุลอยมานานแล้ว แต่ก็หาไม่ได้มีแต่คนเฒ่าคนแก่บอกต่อกันมา ว่าพระบรมธาตุลอยเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วต่างก็บูชาสักการะกราบไหว้เคารพนับถือเป็นปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่บรรพบุรุษต่อกันมา ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2422 หลวงพ่อครุบาแก้ว วัดทุ่งจี่ได้ซ่อมฐานเจดีย์ที่ชำรุด รื้อด้านทิศตะวันตกออกเพื่อซ่อมใหม่ ได้อิฐมาก่อนหนึ่งมีอักษรล้านนา (เหนือ) เขียนไว้ว่า “เมื่อจุลศักราช 1080 ปางเมื่อพระกะโมลงมาปั้นดินจี่ (อิฐ) ก่อเจดีย์วัดเกาะทรายงาม” ตามจารีนี้จึงได้รู้ว่าพระเจดีย์พระบรมธาตุลอยนี้ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2262 เป็นเวลาล่วงมาแล้ว 280 ปีมาแล้ว

มาปรากฏแจ้งเมื่อ พ.ศ. 2496 กรมชลประทานได้มาสร้างเขื่อนกั้นน้ำปิงที่ยันฮีได้ ตำบลบ้านนา เพื่อใช้น้ำตกเป็นพลังก่อกำเนิดไฟฟ้า ที่ดินริมแม่น้ำปิงเหนือที่สร้างเขื่อนขึ้นไปถูกน้ำท่วมขึ้นไปถึง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ องค์พระเจดีย์และวัดพระบรมธาตุลอยก็ถูกน้ำท่วมไปด้วย

เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2501 นายกฤษณ์ อินทโกศย์ รองอธิบดีกรมศิลปากรกับนายช่างพร้อมด้วยนายอำเภอสามเงา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสตำบลบ้านนาทุกวัด และราษฎรตำบลบ้านนาให้นายช่างเจาะองค์พระเจดีย์ตอนบนได้โถโบราณใบหนึ่ง โดประมาณ 1 กำกริ่ง สูงประมาณ 12 นิ้ว ในโถมีผอบเงินโถเท่ากับผลทับทิมขนาดใหญ่ ในผอบเงินมีผอบแก้ว ในผอบแก้วมีพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้ สันฐานเท่าเมล็ดพันธุ์ฝัก 2 องค์ สีดอกพิกุล จึงได้มอบให้แก่พระสงฆ์บ้านนารักษาไว้ ถึงเดือน มิถุนายน 2503 พระภิกษุสามเณรตำบลบ้านนาได้อพยพไปอยู่ที่บ้านที่กรมชลประทานสร้างให้ในที่คินจัดสรร พระบรมสารีริกธาตุพระบรมธาตุลอยก็ถูกอันเชิญไปอยู่วัดชลประทานรังสรรค์ด้วย

ครั้นถึง พ.ศ.2506 ท่านอภิรักษ์ ขาวปี ซึ่งเป็นนักบุญแห่งล้านนา ภาคเหนือได้มาอำนวยการสร้างพระเจดีย์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดชลประทานรังสรรค์ ได้ลงมือวางอิฐเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2506 โดยฐานกว้างข้างละ 4 วา สูง 38 ศอก ถึงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2506 ได้ทำพิธีอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในองค์พระเจดีย์ พร้อมด้วยฉัตรของเดิมที่นำมาจากตำบลบ้านนา ประดิษฐานไว้บนยอดเจดีย์ แล้วนายช่าง ฉาบปูนองค์พระเจดีย์จนเป็นที่เสร็จเรียบร้อย

การสร้างพระเจดีย์ครั้งนี้สิ้นอิฐ 1,328,000 ก้อน รวมค่าใช้จ่าย 65,764 บาท กำลังทรัพย์ที่ได้มาก็อาศัยจากท่านพุทธศาสนิกชน หลายบ้าน หลายเมือง หลายจังหวัด ช่วยกันบริจาคเงินสมทบช่วยกันสร้างจนสำเร็จเรียบร้อย

เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2507 จึงได้ให้นายช่างก่อสร้างพระพุทธรูปยืนในอุหาเจดีย์ทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 1 องค์ สิ้นค่าใช้จ่ายรวม 1,350 บาท

ตามที่เรียกพระบรมธาตุลอยนั้นสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นด้วยองค์พระบรมสารีริกธาตุลอยได้นั่นเอง เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาได้เอาองค์พระบรมสารีริกธาตุลงลอยแช่น้ำคูก็ปรากฏว่าไม่จมคงลอยอยู่คงจะเป็นด้วยเหตุนี้

ครั้งเวลาล่วงเลยมาอีก 28 ปี ในปี พ.ศ. 2535 ท่านเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสรรค์ พระครูคัมภีรธรรมสาร ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอสามเงา พร้อมด้วยนายสมพร สาลี นายชม ต๊ะคำ นายล้วน สาลี นายน้อย วันเที่ยง และคณะกรรมการวัดทวยกทาศายิกา ได้ประชุมร่วมกันมีความเห็นว่าองค์พระเจดีย์ที่เป็นอยู่ปัจจุบันเล็กไปและรูปทรงศิลปะลักษณะไม่เป็นแบบเหมือนล้านนา ไม่สง่างามเหมือนขององค์เดิมจึงเห็นสมควรสร้างเจดีย์ขึ้นมาใหม่ โดยก่อสร้างที่ที่ตั้งอยู่เดิม เพื่อให้สง่างามสมเป็นองค์พระเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้เริ่มทำพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงมาบรรจุไว้ที่อันควรเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2535 มีท่านครูบาชัยวงศา วัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน เป็นประธานสงฆ์ 39 รูป พร้อมกับวางอิฐก้อนแรกเป็นปฐมฤกษ์ พร้อมกันไปด้วย

ในการก่อสร้างครั้งนี้ได้ช่างจากอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้การก่อสร้างใกล้เคียงพระเจดีย์เก่ามากที่สุด ย่อทรงเหลี่ยมได้ 12 และลูกหมากต่อจากชั้นหาง 3 ลูก ถึงฐานระฆังพร้อมทั้งทำยอดฉัตรขึ้นมาใหม่ทั้งหมด (ยอดฉัตรเก่าเล็กและชำรุด) เป็นฉัตร 9 ชั้น แกนกลางสแตนเลสตรงปลียอดฉัตรหุ้มด้วยทองคำหนัก 39 บาท ฐานองค์พระเจดีย์กว้าง 13 เมตร โดยรอบทั้ง 4 ด้าน สูงถึงยอดฉัตร 27.50 เมตร สิ้นอิฐ 1,273,400 ก้อน และได้หุ้มแผ่นทอง (แผ่นทองจังโก) ลงรักปิดทองตั้งแต่ยอดฉัตรลงมาจนถึงชั้นหาง และได้ก่อสร้างกำแพงล้อมรอบองค์พระเจดีย์ทั้ง 4 ด้าน ท่อนบนใตเหล็กอัลลอย บนหุ้มประตูดัดขอพระราชทานอัญเชิญตราสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงครองราชครบ 50 ปี สิ้นเงินค่าก่อสร้าง 4,963,769 บาท

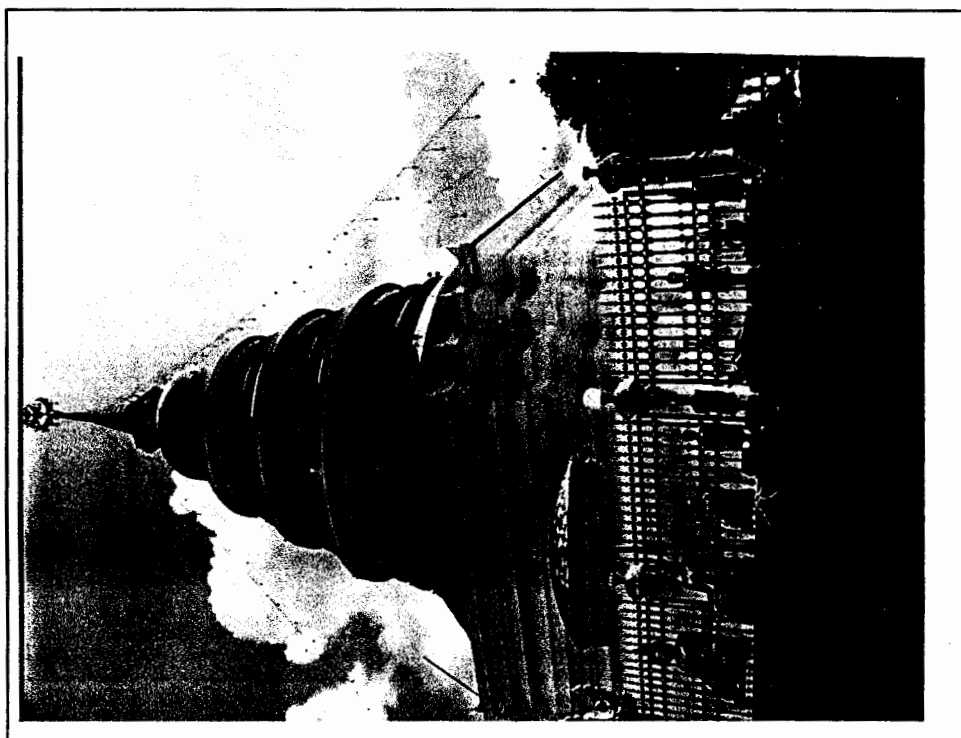
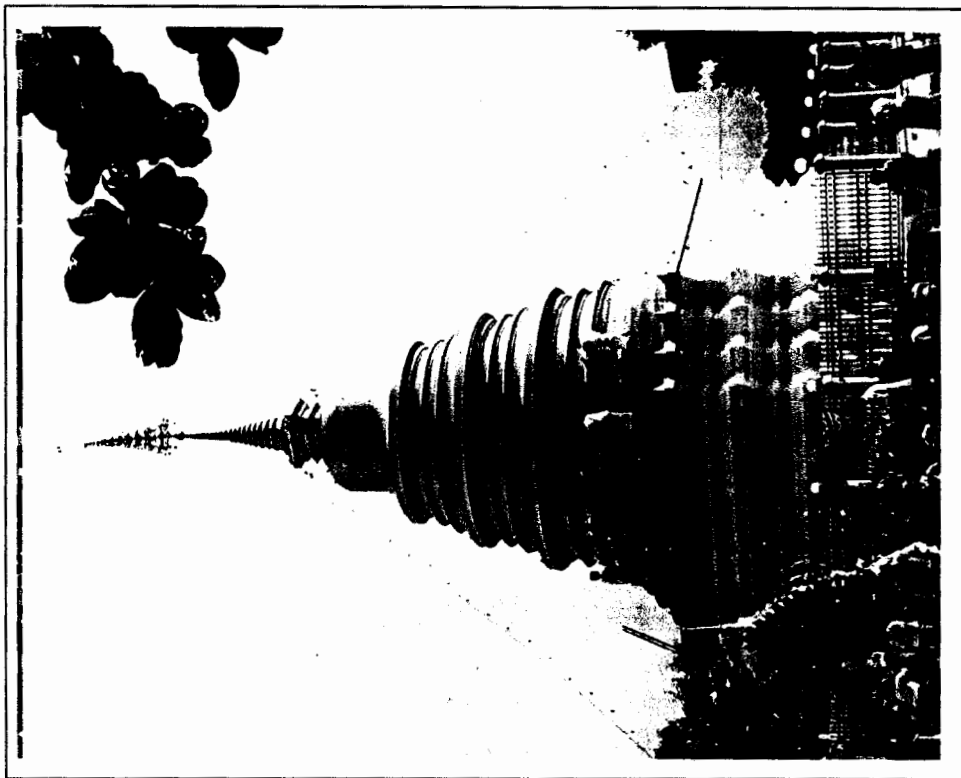
เกาะดอกเหล็ก

ตามการบันทึกและการศึกษาของสภาวัฒนธรรมอำเภอสามเงา พบว่าเกาะดอกเหล็กเป็นเกาะประวัติศาสตร์อยู่ตำบลบ้านนา ตามพงศาวดารกรุงธนบุรีบันทึกไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. 2316 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนฯ เสด็จยกทัพขึ้นไปตีเชียงใหม่ ครั้งที่ 2 ถึงเดือนตุลาคม 2317 กองทัพมาถึงเมืองตาก พระองค์ทราบฯ ขณะที่ยกทัพของอะแซห่วนก็ยกไปปราบมอญ พวกมอญสู้ไม่ได้หนีมาพึ่งเมืองไทย มาทางด่านพระเจดีย์สามองค์และลงมาทางด่านเมืองตากเฉพาะทางเมืองตาก พวกมอญแยกไปทางบ้านแม่ระมาด พวกหนึ่งและตรงไปทางบ้านอุมวาทหนึ่ง กองทัพมาติดตามพวกมอญ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนฯ จึงโปรดให้กองทัพน้อย ยกทัพไปขจัดทัพพม่าที่เมืองตาก ส่วนทางเมืองตากแยกไปขจัดทัพที่ตำบลบ้านนาเกาะดอกเหล็ก ส่วนกองทัพหลวงเร่งขึ้นไปเชียงใหม่ กองทัพพม่ายกมาทางแม่ระมาด มุ่งไปทางอุมวาบได้ข่าวว่าทัพไทยยกขึ้นไปตั้งรับที่เกาะดอกเหล็กทางบ้านนา ทัพพม่ากลัวจะเสียที่ไทยจึงยกทัพกลับไป เกาะดอกเหล็กมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของบ้านนาแต่บัดนี้ได้นอนนิ่งอยู่ในทะเลสาบเหนือเขื่อน

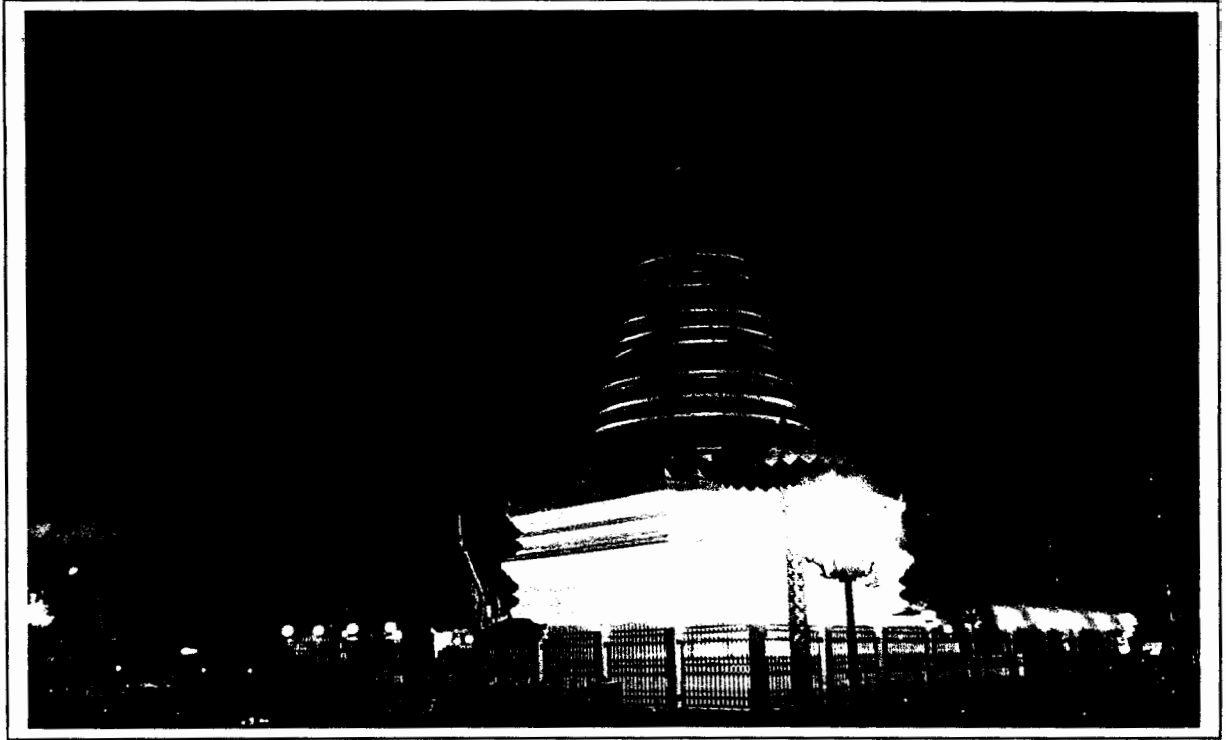
วัดชลประทานรังสรรค์ และหลวงพ่อศรีวิเขตมุนี

ในการสร้างเขื่อนภูมิพล โครงการไฟฟ้าพลังน้ำยันฮี จะมีบริเวณที่ถูกน้ำท่วมเป็นจำนวนมาก เมื่อการสร้างเขื่อนเสร็จและจะต้องอพยพราษฎรจำนวน 5,000 คน จาก 12 หมู่บ้าน ออกจากบริเวณดังกล่าวนี้ กรมชลประทานจึงหาสถานที่เพื่อจัดสรรและอพยพราษฎร ส่วนใหญ่ต้องอพยพหรือย้ายออกมาจากตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ซึ่งอยู่ในบริเวณถูกเขื่อนน้ำท่วม

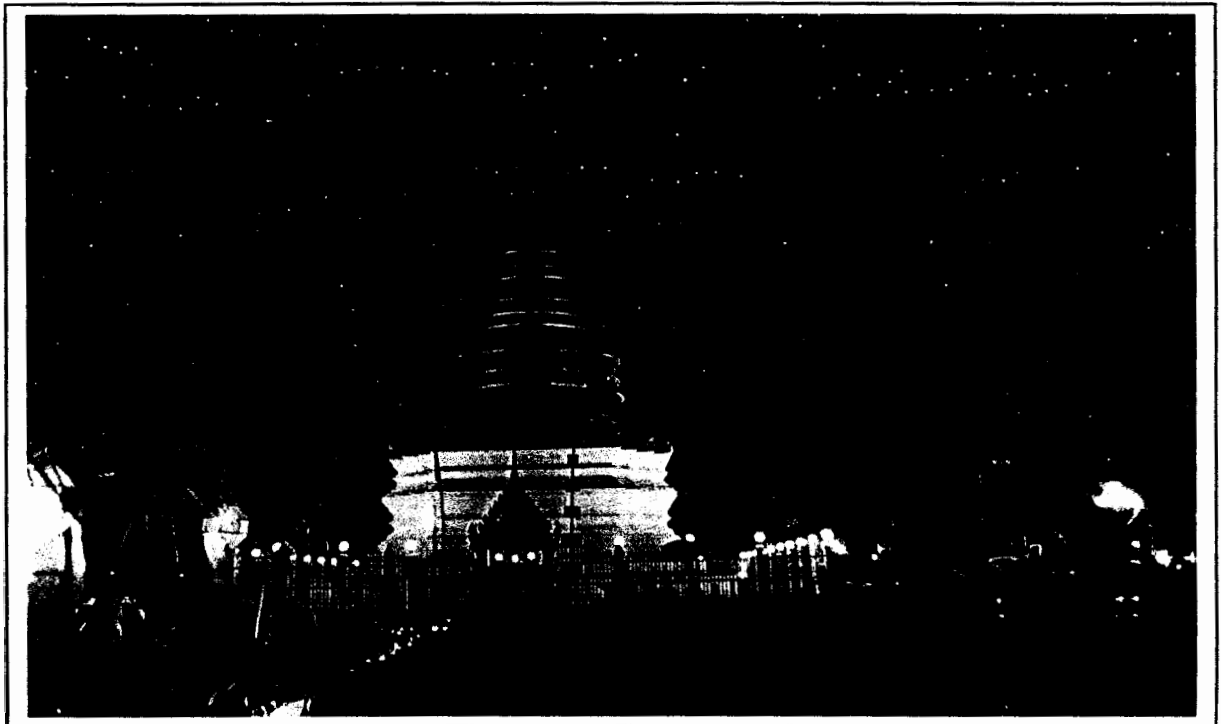
นอกจากอาคาร สิ่งก่อสร้างอย่างอื่นที่จำเป็นสำหรับนิคมจัดสรร กรมชลประทานได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง คือ วัดชลประทานรังสรรค์ เพื่อแทนวัดเดิมในตำบลบ้านนา 6 วัด คือ วัดท่าโป่ง วัดท่าเตือ วัดหลวง วัดสาละแทน วัดบ้านห้วย และวัดคอนแก้ว ที่ถูกน้ำท่วม เพื่อเป็นที่ประกอบศาสนกิจสำหรับชาวนิคมนิคมจัดสรร และพุทธศาสนิกชนทั่วไป อารามแห่งนี้ได้ปลูกสร้างขึ้นประกอบด้วยพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ฌายะกุฏิพระภิกษุ และสามเณร ตลอดจนอาคารประกอบอย่างอื่นที่จำเป็น ในเนื้อที่ 25 ไร่

พระบรมธาตุกลอยที่สวนงาม ณ วัดชลประทานรังสรรค์ จังหวัดตาก

พระบรมธาตุลอยในยามค่ำคืน
วัดชลประทานรังสรรค์ อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

หลวงพ่อศรีวิเชตมุนี เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ สมัยเชียงแสน ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 77 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะงดงามมาก เดิมอยู่วัดร้างในป่าบ้านอุมวาบ เมื่อ พ.ศ. 2479 พระอธิการสุวรรณ วัดท่าเคอ ได้อาราธนาไปประดิษฐานไว้ที่พระอุโบสถ วัดท่าเคอ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2501 เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร เอาไปซ่อมที่กรุงเทพฯ เสร็จแล้วได้นำมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดชลประทานรังสรรค์ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2505

หลวงพ่อทันใจ

ตามประวัติของหลวงพ่อทันใจจากการศึกษาของสภาวัฒนธรรมอำเภอสามเงาบันทึกไว้ว่า หลวงพ่อทันใจ เป็นพระพุทธรูปทองลงหิน สมัยเชียงแสนปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 45 เซนติเมตร สูง 55 เซนติเมตร มีลักษณะงดงาม เดิมอยู่วัดร้างในป่าวังตาล เหนือวัดพระธาตุลอย และมีพระพุทธรูปองค์เล็กๆ อยู่ด้วย 2 องค์ รวมเป็น 3 องค์ เมื่อ พ.ศ. 2240 หลวงพ่อแก้ว เจ้าอาวาสวัดทุ่งจ๊ะ สมัยนั้นได้อาราธนาไปประดิษฐานที่ในวิหารวัดพระธาตุลอย หลวงพ่อทันใจนี้ พุทธศาสนิกชนนับถือว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มาก ปีใดฝนไม่ตกตามฤดูกาลชาวบ้านก็ทำพิธีขอฝนกับหลวงพ่อทันใจ ผู้เฒ่าผู้แก่ยืนยันว่า ทำพิธีขอฝนกับหลวงพ่อทันใจฝนก็ตกทุกครั้งไป

พอถึงเดือน มกราคม 2503 ราษฎรตำบลบ้านนารวมทั้งพระภิกษุสามเณร พากันอพยพลงไปทางใต้ ไปอยู่ในที่ซึ่งทางกรมชลประทานจัดสรรให้และได้อันเชิญพระพุทธรูปและโบราณวัตถุไปยังวัดชลประทานรังสรรค์ไปบริเวณที่จัดสรรนั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ความพยายามของชุมชนยังไม่สำเร็จในการจัดการสร้างพิพิธภัณฑ์หรือวิหาร เพื่ออันเชิญหลวงพ่อทันใจและพระพุทธรูปอื่น ๆ มาให้ประชาชนได้สักการะบูชา หลวงพ่อทันใจและพระพุทธรูปอื่น ๆ ควรได้รับการดูแล ทำนุบำรุง และสักการะบูชาที่เหมาะสมกว่าปัจจุบัน ทางกรมชลประทาน กรมศิลปากร และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยควรให้ความสำคัญต่อผลกระทบทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมมากกว่านี้

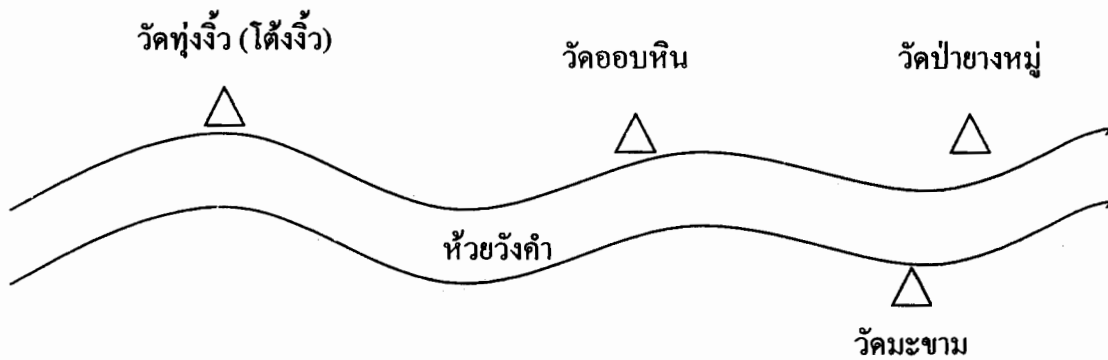

หลวงพ่отันใจ วันพระธาตุลอย ปัจจุบันอันเชิญมาที่วัดชลประทานรังสรรค์
ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

พระพุทธบาทคอยเขาหนาม

เป็นศาสนสถานที่อยู่กลางทะเลสาบแม่ปิง มีความเป็นมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2490 โดย นายเสาแก้ว เขาหลวง ราษฎรหมู่ที่ 3 ตำบลบ้านนาเดิม ได้พบรอยพระบาททางทิศใต้บนคอยเขาหนาม ปี พ.ศ. 2516 ครูบาทิพย์ อินทปัญญา เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสรรค์องค์แรก ได้สร้างหลังคาครอบรอยพระพุทธบาทจนสวยงาม พ.ศ. 2519 พระอธิการสมพร อาสโก เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสรรค์องค์ที่ 2 ได้เป็นประธานสร้างศาลาขึ้น 1 หลัง กับสร้างพระประธานไว้ในศาลาอีก 1 องค์สำหรับไว้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ

บ้านโสมง (วังคำ) – วัดตามห้วยวังคำ

จากการสำรวจของคณะวิจัยและชาวบ้านพบร่องรอยความเจริญทางพุทธศาสนาหลายแห่งที่ถูกทอดทิ้งกลางป่า เช่น วัดตามห้วยวังคำ บ้านโสมง จะพบวัดทุ่งจี้ว วัดออบหิน วัดป่ายางหมู วัดมะขาม ซึ่งควรได้รับการศึกษาหรือฟื้นฟูความสำคัญทางพุทธศาสนาในบริเวณบ้านนา

นาขันบันได

จากคำบอกเล่าของพวกชาวบ้าน ที่เคยไปล่าสัตว์และหาของป่าแถบนั้น เล่าว่า บนเขาห่างบริเวณวัดแก่งสร้อย ระยะทางประมาณ 1 วัน ที่นั่นเป็นที่ราบมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีคันทนาเก่าๆ ยังคงเหลือปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกว่า “คันทนาหล่นพับ” (ยุทธ เศษคำรณ, 2510 : 630) ลักษณะของคันทนาหล่นพับนั้น คือ คันทนาที่กั้นเป็นชั้น ๆ ตามลักษณะของพื้นที่สูงๆ ต่ำๆ บนภูเขา ลดหล่นกันลงมา เพื่อกันน้ำฝนมิให้ไหลเร็วเกินไป สภาพการทำนาแบบนี้พบในประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และชวา ใช้พื้นที่ตามลาดเขาและไหล่เขา

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากถูกทอดทิ้งมาหลายร้อยปี บนผืนนาเหล่านี้เป็นป่าดง มีต้นไม้ใหญ่ๆ ขึ้นเต็มหมด มีดินมะขามอยู่มากมายในอดีต บริเวณนี้มีช้างป่าอาศัยอยู่ พวกพรานที่ล่าสัตว์ และหาของป่าไปขาย เมื่อพบกะทิงจะยิงเพื่อเอาเขาและจะย่างเอาเนื้อไปขาย แต่กะทิงถูกล่าจนหมดไป พรานป่าจึงยิงลูกช้าง เอาเนื้อย่างไปขายโดยบอกว่าเป็นเนื้อกะทิง (ยุทธ เศษคำรณ, 2510 : 631)

วัดต่างๆ

เมื่อครั้งที่คณะกรรมการเดินทางเพื่อการศึกษาระหว่างปีภาคเรียนฤดูร้อน (ค.ศ.ร) ได้ล่องแก่งแม่ปิงในปี พ.ศ. 2502 และคณะจากครูสภาได้สำรวจวัดโบราณที่ปรากฏเห็นชัดเจนขึ้นไปชมได้เพียง 4 วัด ได้แก่ วัดหลวง ปรากฏว่ามีซุ้มประตู ใช้ปูนปั้นเป็นรูปงูห่ามีหงอน อันเป็นฝีมือช่างหลวง วัดมีวิหารและพระเจดีย์เหลือแต่ฐาน

วัดที่สองได้แก่ วัดนกกุง เหลือแต่ซุ้มข้างประตูด้านข้าง ด้านใต้ปั้นเป็นรูปนกกุงรำแพน ด้านเหนือปั้นเป็นช้าง 3 ตัว วัดนี้สันนิษฐานว่า อาจตั้งขึ้นตามชื่อรูปนกกุง ในวัดนกกุง มีพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้างราวๆ 2 ศอก แต่พระเศียรไม่มี คงมีคนเอาไปเพราะมีรอยสลักถอดเอาไปได้ ลักษณะของพระพุทธรูปเท่าที่เหลืออยู่ เป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนยุคกลาง มีบัวหงายชั้นเดียว ผ้าพาดขาวจรดพระนาภี

และวัดที่สาม เรียกว่า วัดเกษ คงเหลือซุ้มประตูกับพระเจดีย์กลม ทรงลานนาไทย คือเป็นเจดีย์ลักษณะผสมแบบพม่า กับแบบเชียงแสน

วัดที่สี่ เรียกว่า วัดแก่งสร้อย เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนยอดภูเขา มองเห็นชัดเจนเพราะอยู่สูงกว่าวัดอื่นๆ วัดนี้มองแต่ไกลเห็นเจดีย์ลักษณะคล้ายกับวัดเจดีย์สูง ที่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ภายในบริเวณวัดมีวิหารมุงกระเบื้องขาวกับพระเจดีย์เหลี่ยมหุ้มทองแดงและปิดทองคำเปลวไว้ วัดนี้มีฝีมือประณีตกว่าวัดอื่นๆ เมื่อเราล่องแพผ่านจะมองเห็นอยู่ฝั่งขวาควานาคูยี่งัก (ยุทธ เศษคำรณ, 2510 : 632 – 633)

คณะจากคุรุสภาได้บันทึกถึงสถานที่เห็นรอบวัด คือ เจดีย์และสถูป อยู่บนยอดเขา ลูกอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ อีก 3 ยอด ซึ่งเมื่อเรายืนอยู่วัดนี้มองไปรอบๆ จะแลเห็นเคยมีผู้ขึ้นไปสำรวจ และลองนับวัดร้างบนเมืองสร้อยปรากฏว่ามีวัดจำนวนมากมาย บางวัดตั้งอยู่บนยอดเขา บางวัดตั้งอยู่บนเนินเขา บางวัดได้ทรุดจมลงในหุบเขา เพราะถูกกระแสน้ำพัดพา และเขาะทำลายวัดทั้งหลายเหล่านี้ มีผู้เล่าว่าตามตำนานกล่าวว่าวัดถึง 99 วัด

หลักฐานทางโบราณคดีจึงเป็นสิ่งแสดงว่า ณ เมืองสร้อยแห่งนี้ครั้งหนึ่งในอดีตกาลเคยรุ่งเรืองเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำคัญแห่งหนึ่งในลานนาไทยจากหลักฐานที่ได้จากวัดวาอารามที่สร้างไว้

คอยหลวงพ่อเจ้าทุ่งจ๊ะ

จากการบันทึกและเรียบเรียงของ รสสุคนธ์ มาลาทอง ซึ่งเป็นบุตรสาวของครูปราโมทย์ มาลาทอง พบว่าในสมัยก่อนที่พวกลูกค้าล่องเรือมาค้าขาย เมื่อเรือล่องมาเกือบจะถึง “คอยหลวงพ่อเจ้าทุ่งจ๊ะ” นายฮ้อย (นายท้าย) จะขึ้นมาบอกเจ้าของเรือ ขอดอกไม้รูปเทียน ซึ่งเจ้าของเรือจะต้องเตรียมไว้ให้เรียบร้อย พอเรือถึงได้หน้าผาพ่อเจ้าจะมีทางลาดลงมา คล้ายๆ กับบันไดหินทอดลงมาเกือบชิดริมน้ำ ทางจะลาดลงมาทางด้านใต้ ถ้าดูแต่ไกลคอยหลวงพ่อจะดูคล้ายกับช้างทอดวงหันหน้าล่องใต้ ที่หน้าผาจะมีหินใหญ่ตั้งขึ้นไม่มีต้นไม้อะไร บนหน้าผามีรอยแตกเป็นริ้วรอย และมีตะไคร่น้ำจับเป็นทาง เมื่อมองดูแต่ไกลจะมองเห็นเป็นรูปช้างยืนซ้อนๆ กัน 4-5 ตัว ยิ่งเพ่งมองดูก็ยิ่งเหมือน

คอยเจ้าหลวงทุ่งจ๊ะ ชาวเรือและชาวแพนับถือยิ่งนัก ถือว่าเป็นอารักษ์ ผู้ปกป้องรักษาคุ้มครองกระบวนเรือ ตั้งแต่บ้านหน้าแก้งได้อำเภอสอด ล่องไปจนถึงกรุงเทพฯ คั้งนั้น เมื่อเรือมาถึงที่นี่ นายท้ายจะจอดเรือแล้วขึ้นไปทำการสักการบูชา ขอความร่วมมือให้การเดินทางไปโดยตลอดปลอดภัย อย่าเกิดอันตรายร้ายแรงใดๆกับขบวนเรือ หากคนใดกลับขึ้นมาจะทำการเลี้ยงโดยเช่นด้วยหมูหนึ่งตัวเป็นการแก้บน เมื่อนายท้ายทำการบนบานศาลกล่าวแล้วจะออกเดินทางต่อไป

ในการล่องเรือค้าขายครั้งก่อนนั้น ต้องใช้เวลาทั้งขาล่องและขาขึ้นเป็นเวลา 45 วัน ใช้เป็นเวลาล่อง 12 วัน เป็นเวลาขึ้น 33 วัน การเดินทางต้องมีเรืออย่างน้อย 2 ลำขึ้นไป ลูก่อประจำเรือลำละ 8 คน และเพิ่มนายท้ายอีกหนึ่งคน

สำหรับคอยหลวงลูกนี้ ชาวเรือถือว่าเป็นเขาเมือง ระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ เพราะหน้าผาที่อยู่สูงที่สุดสามารถมองเห็นได้แต่ไกล มีลักษณะที่แตกต่างกับภูเขาลูกอื่นๆคือ บนยอดเขาไม่มีต้นไม้ บางตอนมองเห็นธารน้ำสีขาวตกลงมา เมื่ออยู่ทางเหนือดูล่องไปจะมองเห็นปากน้ำ ซึ่งปากน้ำนี้เรียกว่า“ประตูเชียงใหม่” ที่ทางปากน้ำเป็นรอยคล้ายช่องเขาที่โหว่ จะมองเห็นหินสีขาวๆตกเรียกรวดลงมาเป็นทาง ถ้ามองถ้ามองแง่ด้านใต้ ประตูน้ำนี้เรียกว่า “ประตูบางกอก” หรือประตูสยาม ซึ่งปากน้ำเล็กกว่าประตูเชียงใหม่และปากน้ำถ้ามองทางด้านตะวันตกอันเป็นด้านชิดกับฝั่งน้ำ เวลาแพลอยไปจะมองเห็นชัดเจนประตูนี้เรียกว่า “ประตูอังวะ” (บันทึกของรสสุคนธ์ มาลาทอง)

แถบคอยเจ้าพ่อนี้ ก่อนนั้นจะไม่มีไผ่ป่ามากมายลำงามๆชาวบ้านแถบนั้นรวมทั้งลูก่อไม่กล้าขึ้นไปตัด เพราะเขาถือว่าที่นี่เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์หากคนขึ้นไปตัดแล้ว อาจได้รับอันตราย ที่ได้หน้าผาจะมีหินก้อนใหญ่ ตั้งอยู่ห่างจากฝั่งออกมาเล็กน้อยหินก้อนนี้กล่าวกันว่า เป็นที่เจ้าพ่อลงมาสร้างน้ำ คั้งนั้นคนแพและคนเรือไม่กล้าใช้ถ่อค้าหรือยันที่ก้อนหินนี้ ข้างหน้าก้อนหินนี้เป็นวังน้ำลึก มีปลาชุกชุมเพราะคนไม่กล้าไปจับ ก่อนนั้นบริเวณนี้มีสัตว์ป่ามากมาย เช่น ไก่ป่า ลิง ค่าง ชะนี พวกคนเรือใจกล้าที่เคยขึ้นไปต่อไก่อป่าเล่าให้ฟังว่า

“ เบื้องหลังเขาลูกนี้มีหุบผาภายในช่องเขานั้น มีก้อนหินคล้ายกับหีบใส่ของหรือคล้ายโลงใส่ศพตั้งอยู่บริเวณใกล้ๆหินก้อนนี้ ก้อนหินเป็นรูปครกรูปสาก รวมทั้งด้วยขามเครื่องใช้ต่างๆ ต่อมาเมื่อคนทราบได้พากันขึ้นไปดูพากันหุบค้อยแตกทำลายเสียหายหมด สัตว์ป่าต่างๆที่เคยชุกชุมและถูกยิงบ่อยๆสัตว์ต่างๆจึงหลบหนีไปอยู่ในป่าลึก ”

เขาบริเวณรอบๆ คอยเจ้าพ่อหลวงทุ่งจะเป็นภูเขาขนาดย่อมๆ เรียงซ้อนๆ ต่อเนื่องกันดูแต่ไกลคล้ายกับหัวช้างเรียงลดหลั่นกันไปนับได้ 12 ลูก มองดูแล้วคล้ายกับฝูงช้างที่กำลังเดินตามกันคยบ่าหน้าขึ้นไปทางเหนือ

ตามคำกล่าวของผู้เฒ่าผู้แก่แล้วว่าแต่ก่อนนั้นทุกๆ วันพระวันเดือนดับและเดือนเพ็ญ ชาวบ้านจะเห็นเจ้าพ่อgangsออกมาขึ้นอยู่บนยอดเขา หากเห็นเจ้าพ่อgangs ชาวหมายถึงบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข ข้าวปลาอาหารจะอุดมสมบูรณ์ และคราวใดที่เห็นเจ้าพ่อgangsแดง ทุกคนต่างเตรียมระวังตัวเพราะจะเกิดความเดือดร้อนเจ็บป่วยด้วยโรคร้าย หรือมีจันนั้นอาจเกิดไฟไหม้หรือน้ำท่วม เป็นต้น ทุกวันพระสำคัญผู้เฒ่าจะคอยจับตาสังเกตดู เมื่อเห็นgangsจะมาจะสบายใจทำงานทำการอย่างมีความสุข เมื่อใดเห็นgangsแดงในไม้อ่าก็เกิดความเดือดร้อนติดตามมาเสมอ เพราะความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อหลวงทุ่งจะ ชาวบ้านนาจะมีประเพณีชนิดหนึ่งเรียกว่า “กินฮ้าว” ทุกปีมีวันหนึ่งซึ่งชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงที่อยู่ละแวกนั้นจะชวนกันนำเอาเรือพร้อมด้วยเครื่องมือจับปลาต่างๆ เช่น แห อวน แหลน หลาว ช้อน ออกจากบ้านนา พายเรือขึ้นไปตามน้ำจับปลาด้วยเครื่องมือต่างๆ จนถึงคอยเจ้าพ่อจะหยุดเรือนำเอาปลาต่างๆ ที่จับได้มาลาบ แกง ย่าง ทำอาหารแล้วจัดถวายเจ้าพ่อเป็นการเช่นสรวงบนบานขอความคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข อาหารต่างๆ ที่ถวายพอเสร็จแล้วคนทั้งหลายจะกินกันหมดหากเหลือจะเททิ้งไม่นำเอากลับบ้าน เพราะถือว่าเอามาเลี้ยงเจ้าพ่อ พอรับประทานอาหารต่างๆ กันเสร็จแล้วอย่างอ้อมหน้าสำราญเรือทุกลำก็ล่องกลับ

สิ่งที่น่าประหลาดใจอย่างหนึ่งก็คือ ในวันนั้นชาวบ้านจะจับปลาได้มากเป็นพิเศษ ซึ่งประเพณีนี้จะคล้ายกับประเพณีการจับปลาบึกที่แม่น้ำโขง ชาวบ้านจะออกจากบ้านนาราว 7.00 น คาคคะเนเวลาไปถึงคอยเจ้าพ่อหลวงไม่เกิน 12.00 น พอเสร็จจากพิธีกินฮ้าวก็จะกลับบ้าน

จากคำบอกเล่าของผู้ที่เคยไปล่าสัตว์เล่าว่าบนยอดเขาคอยหลวงมีรอยพระพุทธรูปเป็นหินมืออยู่รอยเดียว มีศาลาเล็กๆ อยู่หลังหนึ่ง สำหรับรอยพระบาทนี้ เรียกว่า “พระบาทคอยพระเจ้าหลวง” เพราะความเชื่อถือที่มีมาแต่โบราณ ความเชื่อนี้ยังคงมีอยู่ตราบเท่าปัจจุบัน ดังนั้นพวกที่จะล่องแพจึงจำต้องทำพิธีบนบาน เช่นสรวงก่อนเดินทางโดยลุ่มหมูตัวหนึ่ง พอเสร็จการถวายเจ้าพ่อแล้ว ก็จัดการแบ่งให้ลูกถ่อแพจนหมดสิ้น

สำหรับเรือเมื่อขึ้นมาจากกรุงเทพฯ โดยปลอดภัย นายท้ายจะขอเงินจากเจ้าของเรือ 5 บาท เพื่อซื้อหมูมาแก๊บนหนึ่งตัว ในครั้งก่อนขนาดหมูตัวละ 5 บาท เท่ากับหมูราคา 500 ในปัจจุบัน

จากความเชื่อนี้เอง จะเห็นได้จากคำจ้อยเกี่ยวกับล่องแก่งตอนหนึ่ง กล่าวพรรณนาถึงพิธีบูชา เช่นสรวงเจ้าพ่อหลวงทุ่งจ๊ะว่า

“ไก่อ๊ะเขี่ยดอกหลวงมาฮิมน้ำ
แหงนผ่อขึ้นกอยดู
เสียงเคือคซ่าวซ่าวเป็นเป็นเอาหลัว
ไปแพวด่างวสบแจ่มป้อเจ้า
มาถวายเป็นค้ำป้อพระ
เวต่านังหมู่จุมลูกก้าตั้งเตี้ยเกยไป
ตวยอวบฟักตวยไปรักษา
ว่าขอลาหางคงอ้อมแก้ว”

แปลความว่า “ คอยหลวงขึ้นล้าชะโงกออกมา มองเห็นไก่อ๊ะเขี่ย หากินไก่อ๊ะๆ ทาง ได้ยินเสียงชาวบ้านเอะอะ โวยวายกัน คิดว่าเขาทำอะไร จึงแหงนหน้าขึ้นดู ปรากฏว่าเสียงดังเหล่านั้น เป็นเสียงชาวบ้านกำลังช่วยกันตัดพิน ”

และเมื่อแพไปถึงท่าวิ้ว ไก่ล้กับปากแม่น้ำแม่แจ่มอันเป็นเขตเจ้าพ่อหลวงทุ่งจ๊ะ คูแลรักษา พวกลูกถ่อต่างจัดสำรับจัดถวายเจ้าพ่อบนบาน กล่าวขอเจ้าพ่อช่วยคุ้มครองลูกถ่อ รวมทั้งเจ้าของเรือ ซึ่งเดินทางไปค้าขาย

บทที่ 4

ภูมิปัญญาชุมชนบ้านนา

วิถีชีวิตของชาวบ้านนา

ชีวิตของชาวบ้านนาคู่กันอยู่กันอย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในระบบเครือญาติ ที่มีความเอื้อเฟื้อและไมตรีต่อกัน ดังจะเห็นตัวอย่างจากยามป่วยไข้จะไปเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือกัน ถูการทำนาชาวบ้านจะไปช่วยแรงร่วมกันจนกว่าจะเสร็จทุกนาโดยชาวบ้านจะมีความผูกพันร่วมกันข้าวท้องนาเดียวกันทุกคนจึงพึ่งพาอาศัยกันอย่างพี่น้อง ฉันทัญญาติมิตร มีการแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น มีมะพร้าวไปแลกข้าว หาลามาได้นำมาแลกเปลี่ยนแลกเกลือ การฆ่าสัตว์ในบางครั้งแจกจ่ายกันเช่นรู้ควายตายจากการติดหล่มโคลนตามที่หนอง ชาวบ้านจะไปช่วยกันปลดแกล่เนื้อ ไปล่าสัตว์ป่าได้นำมาแบ่งกัน ชาวบ้านจะมีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันอย่างดี

สำหรับการจัดการน้ำที่จะเข้าไปใช้ในพื้นที่นาจะมีการร่วมประชุมโดยตีกะโละ (ตีเกราะ) และส่วนใหญ่จะเคารพเชื่อฟังผู้นำคือ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นที่เคารพนับถือมาก เจ้าอาวาสวัดตำบลบ้านนาชาวบ้านต่างนับถือเลื่อมใส ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายแบบชนบททั่วไปโดยมีชีวิตและวิถีพึ่งพาธรรมชาติซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายของธรรมชาติการดำเนินชีวิตใช้ระบบพึ่งพาตนเองในทุุกกิจกรรม

ชาวบ้านมีวิถีชีวิตร่วมกันอย่างรักใคร่สามัคคี ไม่มีโจรผู้ร้าย ชาวบ้านจะเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เอาไว้ใช้ไถนา ไม่ฆ่าวัวเป็นอาหาร เพราะชาวบ้านจะมีวัฒนธรรมสูง นอกจากวัวควายจะเสียชีวิตโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น ถูกสัตว์ทำร้าย ป่วยตาย ชาวบ้านจึงจะนำมาทำเป็นอาหารและแบ่งแจกจ่ายกันทั่วหมู่บ้าน เมื่อทำนาเสร็จก็ปล่อยวัว ควาย เหล่านั้นไปหากินในป่าไม่ต้องคอยตามเลี้ยงถึงเวลาจึงไปดูแล เวลาเก็บเกี่ยววัวควายจะกลับมาเอง วิถีชีวิตของชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เมื่อมีงานเทศกาลจะช่วยกันโดยไม่ต้องจ้างคนงาน ข้าวปลาอาหารไม่ต้องซื้อเพราะชาวบ้านจะไปหาเองหรือปลูกข้าวไว้กินเองและทำไร่ ทำนา ทำสวน ตามวิถีที่เคยสืบทอดกันมา โดยไม่เบียดเบียนป่าชาวบ้านจะพึ่งพาป่าเพียงพอกินพอใช้เท่านั้นไม่ได้นำมาขาย ยามเจ็บป่วยจะมีหมอแผนโบราณรักษา

อาชีพส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพเกษตรกรรม ทุกหลังคาเรือนจะมีที่ทำนาเพราะสภาพพื้นที่ส่วนมากเหมาะแก่การทำนา ส่วนการทำไร่จะมีไร่อ้อย ไร่ยาสูบ ปลูกฝ้าย และปลูกมะม่วง เป็นต้น วิถีชีวิตของผู้คนตำบลบ้านนาจะผูกพันกับธรรมชาติ แม่น้ำ ต้นไม้ พืชผัก อาหารปลูกกันเองภายในตัวเรือน คนที่มีรายได้น้อยจะรับจ้างคน เช่น คาย-หญ้า ทำสวนและรับจ้างบริษัทบอเนียวตัดไม้สักก่อนเล็ก 5 สตางค์ ท่อนใหญ่ 10 สตางค์ ชาวบ้านนาบ้างก็รับจ้างต่อเรือบรรทุกทุกเอาของในเมืองระแหง ใช้เวลาในการเดินทาง 5 ถึง 6 วัน ได้ค่าจ้าง คนละ 5 บาท บางคนรับจ้างเบ็ดล้าางวางพงที่นา ลากดินทำนา รับจ้างเอาข้าวเข้ายุ้ง พืชเศรษฐกิจหลักของบ้านนา คือ ยาสูบ ฝ้าย มะม่วง พริก ฝรั่งและอื่น โดยเฉพาะยาสูบจะมีจำนวนมากขายได้ในราคากิโลละประมาณ 4 - 5 บาท

ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินจะถางป่าเพื่อบุกเบิกที่ดินใช้ทำนาประมาณ 3 - 4 ไร่ ในหนึ่งปี เรียกว่า เบิกนา ปีต่อ ๆ ไปจะเบิกนาเพิ่มขึ้นจนได้พื้นที่นากว้างพอเพียงแก่การเพาะปลูกเพื่อบริโภค เมื่อได้ผลผลิตจะนำมาขาย เมื่อถึงฤดูฝนจะมีเห็ดหลายชนิด เช่น เห็ดโคน เห็ดกอบ เห็ดไข่ห่าน เห็ดไข่เหลือง และเห็ดครวก ชาวบ้านจะเก็บมาทำอาหาร โดยไม่ต้องซื้อ หน่อไม้หาเองจากในป่า ถ้าได้จำนวนมากจะนำไปคองไว้กินตลอดทั้งปี

หลังฤดูทำนาผู้หญิงจะปั่นฝ้าย ทอหูก เย็บเสื้อผ้า เอาไว้ใช้ ซึ่งคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านจะมาเรียนรู้และสืบทอดวิธีการต่าง ๆ จากพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาต่อไป

กรรมวิธีในการทอผ้าจะเริ่มตั้งแต่การปั่นฝ้าย ย้อม และทอ มีการใช้สืบทอดมาแต่โบราณ เช่น ไม้ฝางจะย้อมได้สีแดง มะเกลือจะย้อมได้สีดำ ขั้นตอนต่างๆ นี้ ชาวบ้านจะทำเองทั้งหมด

การอยู่ไฟของผู้หญิงบ้านนา หลังจากทีคลอดลูกแล้วจะอยู่เต้า ลักษณะคือ ขุดหลุมเป็นวงกลม หิน 3-5 ก้อน เผาไฟจนร้อนแล้วเอาใส่ในหลุม มีไม้ปัก เสื่อรำแพนคลุม (อยู่กระโจม) ตำสมุนไพร นำไปคลกลงในกระโจม (หลุมเตา) ให้อุณหภูมิร้อนขึ้นมา พอความร้อนพอเหมาะจะเอาตัวมาคล่อมเต้าในกระโจมให้อุณหภูมิร้อนขึ้นไปทีกระโจมด้านบน ใช้เวลาอยู่ในกระโจมประมาณ 5-10 นาทีหรือนานกว่านั้นยิ่งนานจะยิ่งดี เมื่อออกจากกระโจมแล้วต้องรอให้เหงื่อแห้งเสียก่อนจึงอาบน้ำได้ การอยู่ไฟจะต้องอยู่นานเป็นเดือน ทุกวัน ๆ ละ 2 เวลาก่อนกินข้าว เวลาเช้า-บ่าย การอยู่ไฟนั้นทำให้มดลูกของผู้หญิงหลังคลอดลูกเข้าอู่และช่วยทำให้สุขภาพดี

ตำบลบ้านนาเดิม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง

บ้านนายปราโมช มาลาทอง ตำบลบ้านนาในอดีต

ภาพอดีตบ้านนา บ้านของนายปราโมช มาลาทอง

เนื่องจากบ้านนาเป็นตำบลที่ตั้งรายล้อมไปด้วยภูเขาและมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน อีกทั้งยังมีห้วยหนองคลองบึงไหลผ่านทั้งตำบล ที่ตั้งของตำบลเป็นที่ราบลุ่ม ที่ดินอุดมสมบูรณ์มาก ดังนั้นอาชีพหลักของชาวบ้าน คือ อาชีพเกี่ยวกับการเกษตรดังกล่าวมาแล้ว

อาชีพทำนา พื้นที่ทำนาในตำบลบ้านนากว้างขวางมากประมาณการได้ 3,000 ไร่ (บันทึกของ ป. มาลาทอง) ดังนั้นการทำนาในแต่ละปีจึงสามารถเลี้ยงคนทั้งตำบลได้ โดยทำนาแต่ละครั้งจะเริ่มลงกล้าตั้งแต่ช่วงเช้าพรรษาและเก็บเกี่ยวประมาณเดือนสาม การเก็บเกี่ยวข้าวบ้างก็ลงแขกเก็บเกี่ยว บ้างก็ร่วมเก็บเกี่ยวกันในครอบครัว เนื่องจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักของชาวตำบลบ้านนาเดิม รวมทั้งบ้านท่าเดื่อหมู่ 4 เช่นกัน ซึ่งวิถีในการดำรงชีวิตของชาวบ้านโดยมากจะเกี่ยวพันกับการทำนาตลอดฤดูกาล

ช่วงฝนตกเริ่มฤดูกาลตรงกับเดือน 5 หรือเดือน 6 ผู้ชายบ้านนาจะเริ่มซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ อาทิ ซ่อมคันไถ และเตรียมไปด่อนวัว ด่อนควายมาใช้แรงงาน ซึ่งปกติจะเลี้ยงปล่อยให้หากินกันอยู่ตามป่า ส่วนคนที่ไม่มีวัวควายเป็นของตนเองจะไปเช่าจากคนอื่น หากเก็บเกี่ยวเสร็จค่อยนำข้าวเปลือกมาใช้คืน โดยในสมัยนั้นจะคิดค่าแรงควายตัวละ 10 ถัง หลังจากใช้แรงงานเสร็จจึงปล่อยเข้าป่าเหมือนเดิม

ช่วงหว่านกล้า ซึ่งตรงกับเดือน 7 จะเป็นช่วงไถและหว่านกล้า เนื่องจากในตำบลบ้านนาทำนาปี คือ ทำปีละครึ่ง ชาวบ้านทำนาค่า จึงต้องไถและหว่านกล้าไว้ก่อน พอต้นกล้าที่หว่านสูงพอประมาณ 1 ข้อ ลำต้นแข็งแรงก็จะถอนและนำไปดำอีกครั้งหนึ่ง

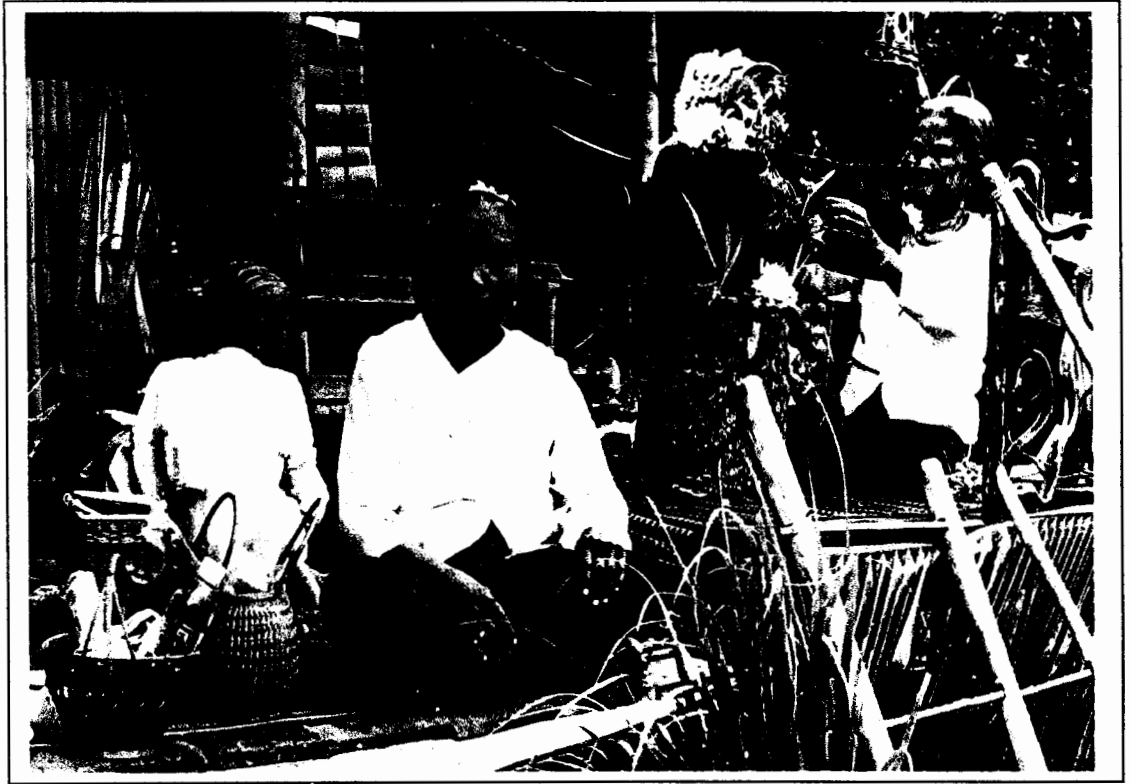
ช่วงไถและดำ ตรงกับเดือน 8 พ่อบ้านจะตื่นแต่เช้า เริ่มต้นชีวิตตั้งแต่ก่อนรุ่งสาง นำวัวหรือควายออกจากบ้าน แต่เช้ามีด เพื่อไปไถกลบดินและไถคราด เก็บเศษหญ้า ออกจากพื้นที่นา เพื่อสะดวกกับการดำ เหตุที่ต้องออกแต่เช้า เพราะช่วงเช้าเป็นช่วงที่อากาศดีและไม่ร้อนเกินไป หรือควายที่ใช้แรงงานจะได้ไม่เหนื่อยมาก และเป็นไถช่วงเช้า เพื่อเตรียมไถนาให้พร้อม เมื่อสมาชิกในบ้านมาก็สามารถนำกล้ามาดำได้เลย โดยไม่ต้องเสียเวลารอให้ไถก่อน การดำนาจะถือฤกษ์ดีหรือวันดีถึงจะเริ่มดำ ส่วนแม่บ้านจะมีหน้าที่เตรียมเสบียงข้าวปลา อาหาร น้ำ หมากพลู เมียงไว้ให้พร้อมแล้วค่อยหาบตามไปที่หลัง หากมีการลงแขกจะเตรียมไว้มากเป็นพิเศษ

ทั้งช่วงเวลาจนข้าวตั้งท้อง จากคำบอกเล่าของพ่ออู๊ยมแม่อู๊ยมเป็นช่วงที่ท้องนาของตำบลบ้านนาสวยที่สุด เนื่องจากท้องทุ่งนาเป็นสีเขียวสดลูกहुลลูกตา ถัดจากทุ่งนาก็เป็น

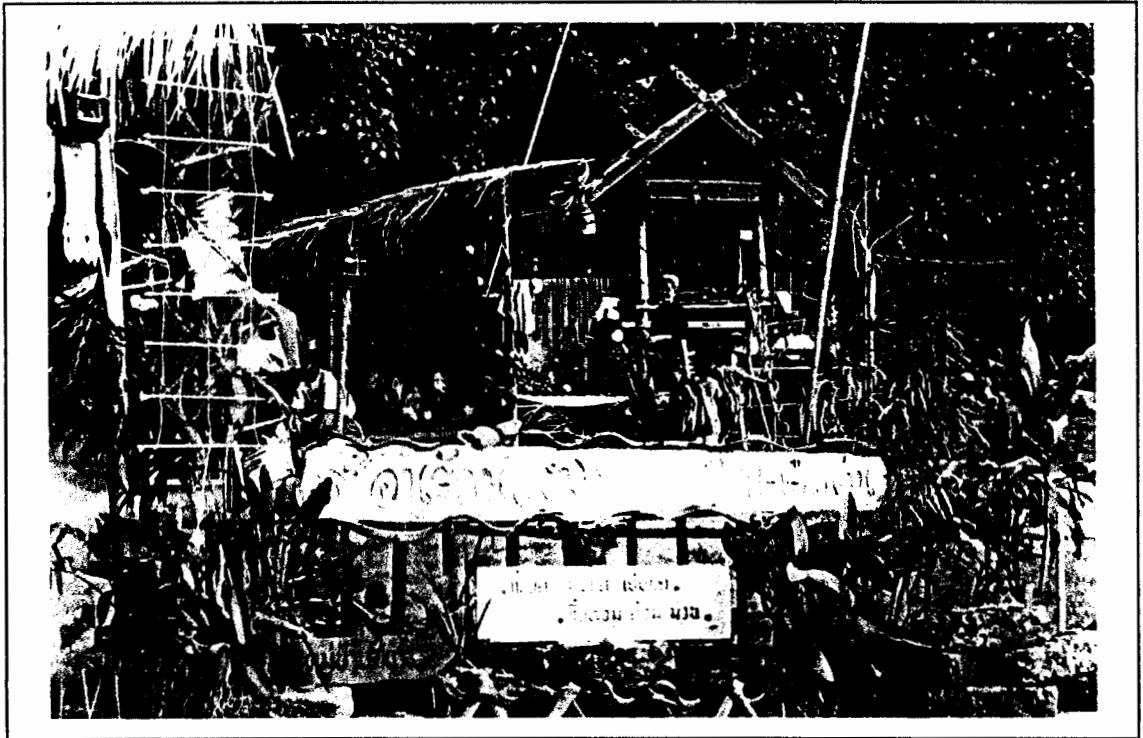
ภูเขาซึ่งเป็นเหมือนฉากอยู่ลิบๆ วิถีชีวิตของชาวบ้านช่วงนี้จะเป็นช่วงของการดูแลรักษาข้าวให้ต้นข้าวที่ดำไว้สามารถรอดชีวิตและออกรวงจนเก็บเกี่ยว บ้างก็มีกะท่อมเฝ้าที่ปลายนาไว้ ชาวบ้านจะไปดูแลถอนวัชพืชบ้างเป็นระยะ และปล่อยน้ำออกจากนาหรือกักน้ำไว้ตามช่วงเวลาที่ข้าวต้องการ ช่วงนี้ชาวบ้านจะหาปูหาปลา และหาของป่าบ้าง เพราะเป็นช่วงรอการเก็บเกี่ยว

ระยะเวลาเก็บเกี่ยว ช่วงนี้ตรงกับเดือน 2 เดือน 3 นี้เป็นเวลาที่ต้องทุ่งจากที่เคยเป็นสีเขียวกลายเป็นทุ่งรวงทอง การเก็บเกี่ยวของชาวบ้านนาโดยส่วนมากจะใช้วิธีการลงแขกช่วยกัน เช่นเดียวกับการทำนา ซึ่งบ้างช่วยเก็บเกี่ยวกันเองในครอบครัว ฤกษ์การเก็บเกี่ยวข้าวชาวบ้านถือวันดี เช่นเดียวกับการดำนาพอเกี่ยวเป็นพ่อน ๆ พอมือ สามารถพาดหรือเหวี่ยงได้พอดี พ่อบ้านจะทำลานข้าวกว้างพอประมาณนำขี้วัวขี้ควายละลายน้ำทาลงบนดินที่เป็นลานข้าวทาให้ทั่ว เพื่อยาคินที่แตกให้เป็นเนื้อเดียวกัน ขนพ่อนข้าวมาทับกันล้อมเป็นสี่ด้าน เหลือลานสำหรับนวดข้าวไว้ตรงกลาง เมื่อค้ำลงเจ้าของนาจะต้องเดินไปเอาแรงจากเพื่อนบ้าน ช่วยกันเลือกข้าว พอถึงเวลานวดข้าวเจ้าของลานข้าวก็จะไปช่วยนวดคิน ส่วนใหญ่จะเสร็จในวันเดียวกัน วิธีการนวดข้าวของชาวบ้านจะถือพ่อนข้าวฟาดลงบนแคร่ ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ยาวประมาณ 3 เมตร กว้าง 50 ซม. สูงประมาณ 70-80 ซม. จะยืนอยู่คนละฟากและฟาดข้างลงไปบนแคร่และจะมีการขบร้องเกี่ยวพาราสิกันสำหรับหนุ่มสาว เป็นคู่ ๆ ประมาณ 7 คู่ ที่เหลือเป็นลูกคู่ที่สนุกสนาน เจ้าของลานก็จะเลี้ยงไม้อันทั้งข้าวปลาอาหาร สุรา ตลอดจนตีข้าวเสร็จเก็บเข้ายุ้ง เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จเอาข้าวเข้ายุ้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ละบ้านจะมีพิธีเรียกขวัญข้าว ซึ่งทำกันเองแต่ละบ้าน โดยจุดธูปจุดเทียนบอกเจ้าที่เจ้าทางให้รู้

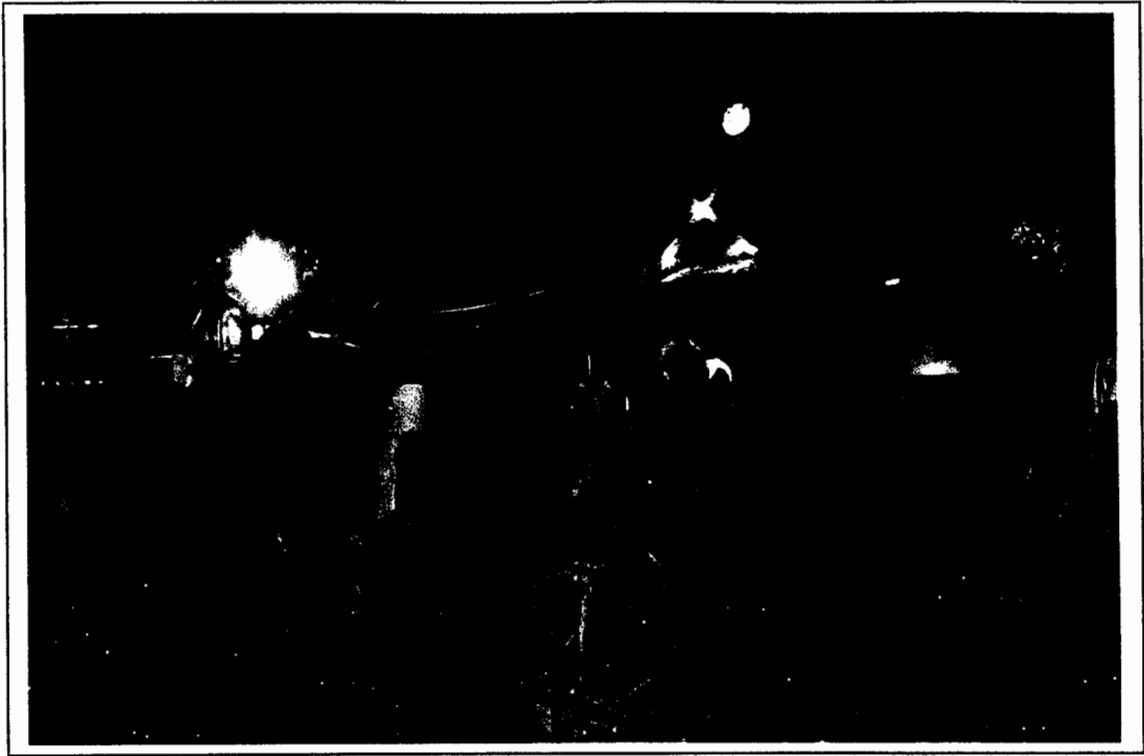
สำหรับชาวบ้านใต้ห้วยจะทำนาปลูกข้าวประมาณเดือนสิบเหนือหรือเดือนแปดไทยประมาณช่วงเข้าพรรษาการทำนาชาวบ้านจะมาช่วยเหลือกันจนสำเร็จเสร็จสิ้นฤดูทำนา ชาวบ้านจะปลูกข้าวหนึ่ง (ข้าวเหนียว) พันธุ์ข้าวกล้าซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวดั้งเดิมที่ใช้ปลูกกันมา ข้าวเจ้ามีปลูกบ้างไม่มากเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมบริโภคข้าวหนึ่งกัน นอกจากทำนาแล้วชาวบ้านยังทำไร่ปลูกฝ้าย ปลูกพริก ปลูกต้นละหุ่ง มะพร้าวและปลูกฝ้าย รวมทั้งมีการเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งจะปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติในป่าในพงนานๆ จึงจะเดินไปคว่ายังอยู่คิหรือโคนเสื่อคาบไปกิน เมื่อถึงเวลาจะใช้ประโยชน์จะไปด้อนมาเสียที่หนึ่งหลังจากใช้ประโยชน์เรียบร้อยแล้วจึงปล่อยให้หากินเองเป็นอย่างนี้เรื่อยไป

แม่อู้อยู่ทำพิธีผินางกวัก หลังเก็บเกี่ยวข้าว

วันงานสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนา
ซึ่งเกิดขึ้นจากผลการศึกษาวิจัย

ภาพการจ้อยข้าว

จากนั้นเลี้ยงหมู ไก่ไว้เป็นอาหารหรือทำพิธีกรรมทางความเชื่อ และยังมีกรเลี้ยง ม้า ช้าง ไว้เพื่อใช้งานอื่นๆ อาชีพอื่นๆพอมีย่างคือ การหาของป่า เช่น ครั่ง ลำสัตว์ เพื่อขายเขาสัตว์ หรือหนังสัตว์ให้กับพ่อค้าที่เข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับชาวบ้าน เป็นที่ทราบกันคืออยู่แล้วว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิตอยู่ติดกับแม่น้ำปิงการทำประมงจับปลาตามลำน้ำปิง จึงเป็นเรื่องปกติเพราะปลาจะเป็นอาหารหลักของชาวบ้าน นอกจากนั้นมีการรับจ้างทั่วไปเช่น การทำไม้ การถ่อเรือแพ หรือล่องไม้ซุง เป็นต้น

อาชีพค้าขาย ตำบลบ้านนาเป็นเสมือนกับศูนย์กลางการค้าเนื่องจากการค้าขายแลกเปลี่ยนกับหลายจังหวัดด้วยกัน เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ตาก นครสวรรค์ มีหลายครัวเรือน ที่ประกอบอาชีพค้าขายควบคู่กับอาชีพหลัก คือการทำนา ซึ่งการค้าขายจะทำได้ตลอดทุกฤดูกาล

การค้าขายของชาวบ้านตำบลบ้านนาในสมัยนั้น จะใช้เรือกาบที่ทำจากไม้สัก บรรทุกสินค้าซึ่งสินค้าออกของตำบลบ้านนา ส่วนใหญ่เป็นของป่า เช่น พลู ครั่ง เขาสัตว์ หนังสัตว์ และบางส่วนเป็นสินค้าที่ชาวบ้านนำมาขาย ซึ่งแลกเปลี่ยนกับเกลือ ปลาตากแห้งไป ซึ่งสินค้าที่ชาวบ้านนำมาขายส่วนใหญ่ คือ ปูนี้้ง จี่ชัน หนังแก้ง หนังกวาง หมี่ หมี่หมี่ เป็นต้น ชาวบ้านจะนำสินค้าเหล่านี้บรรทุกใส่เรือแล้วถ่อไปขายที่ตัวจังหวัดข้าง บ้านตากบ้าง ซึ่งคนที่ขยันอาจไปถึงปากน้ำโพ เวลาถ่อเที่ยวล่องหากระยะทางไกล เช่น บ้านตากอาจใช้เวลาวันเดียวแต่เที่ยวขึ้นใช้เวลาอย่างน้อย 3 วัน ถึงจะถึงบ้านนาพร้อมกับสินค้าที่ซื้อกลับมาขายที่บ้านนา เช่น เกลือ กะปิ น้ำปลา น้ำตาล เสื้อผ้า ปลาตากแห้ง เป็นต้น

การติดต่อค้าขายกับชาวเชียงใหม่ พ่อค้าเชียงใหม่และลำพูนจะต่อแพไม้ไผ่บรรทุกสินค้า เช่น กระเทียม น้ำมันหมู หอม เป็นต้น ถ่อผ่านบ้านนา บ้านตาก จนถึงปากน้ำโพ ดังนั้นจึงมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันกับชาวบ้านเป็นประจำ

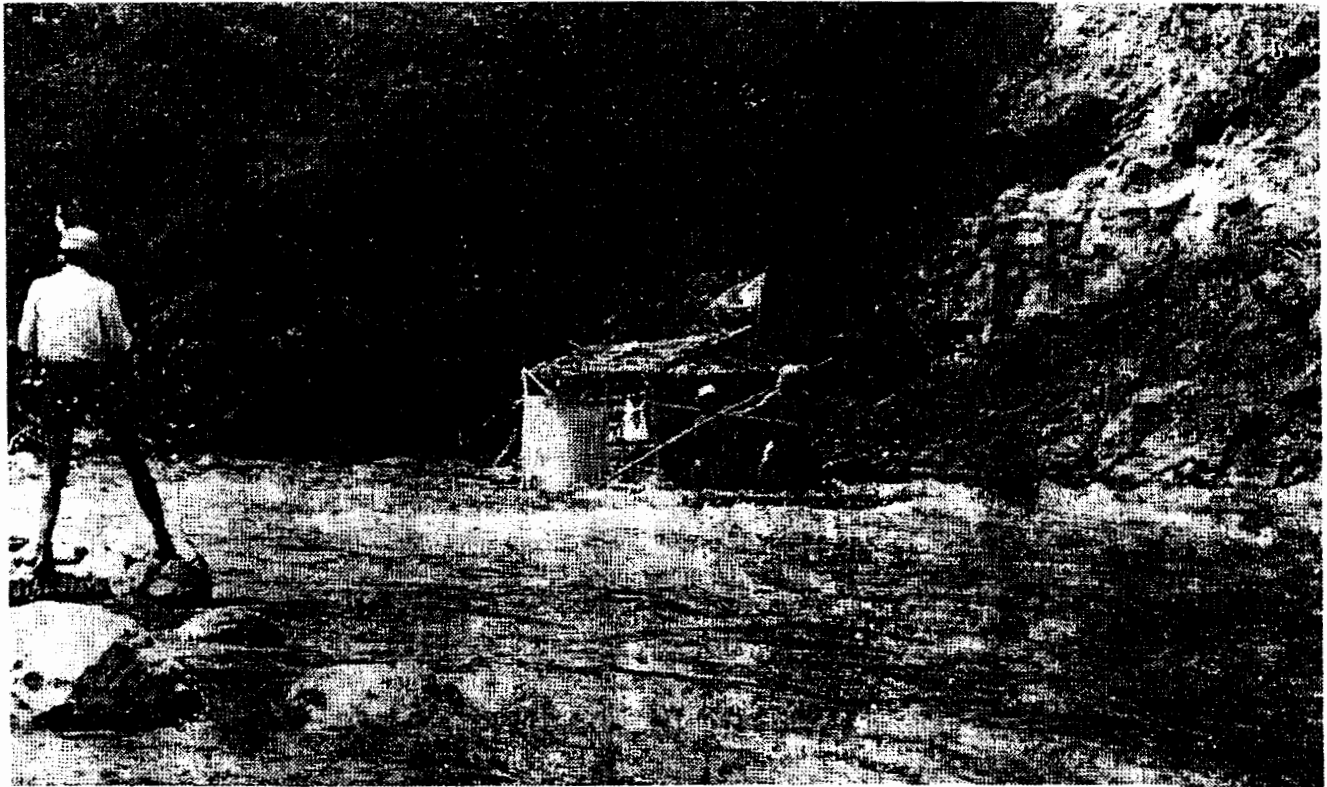
อาชีพรับราชการ เช่น อาชีพครู และตำรวจ ซึ่งเป็นอาชีพที่มีน้อยมากแต่ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือ เงินเดือนครูสมัยบ้านนาเดิมเพียง 4 บาทเท่านั้น

อาชีพหาของป่า เป็นอาชีพช่วงฤดูแล้งของชาวบ้าน เป็นอาชีพที่ชาวบ้านทำช่วงว่างเว้นจากการทำนา

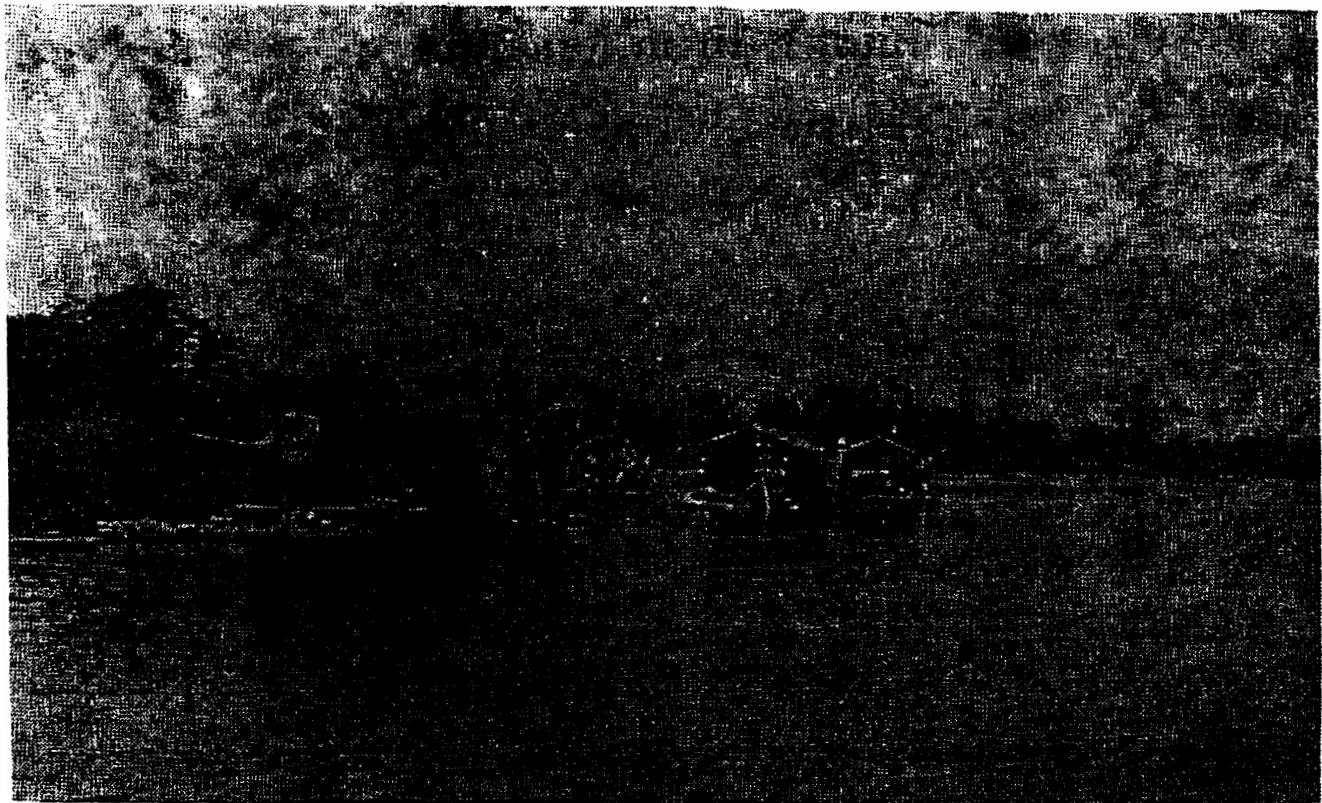
การทำไร่ นอกเหนือจากชาวบ้านจะทำนาแล้วแต่ละครัวเรือนจะมีที่ดิน หัวไร่ปลายนาหรือติดกับแม่น้ำปิง ชาวบ้านจะปลูกผัก เช่น หอม กระเทียม ผักแว่น ผักขี้เหล็ก ฝรั่ง ยาสูบ ระบุ่งไว้กินเองในครอบครัวหากเหลือแจกเพื่อนบ้าน หรือขายบ้าง

การตั้งชุมชน-แพ ของชาวบ้านนา

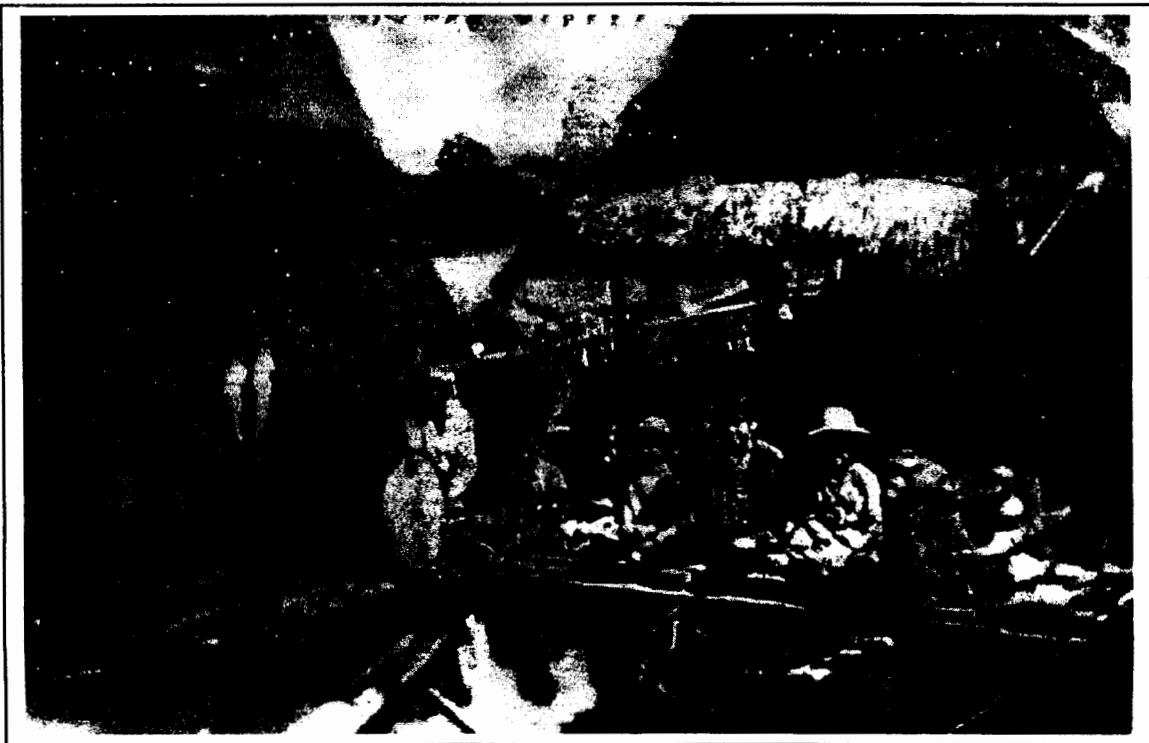
คนคนหนึ่งยืนมองที่คนในเรือที่จอดในน้ำแล้วในทะเลอันนิง

ภาพที่เห็นจากทะเลอันนิงของทะเลอันนิงที่จอดในทะเลอันนิง

การใช้เรือแม่ล้งบนทุกสิ้นค้าในระยะหลัง

การใช้แพเพื่อการคมนาคมของชาวบ้าน

อาชีพรับจ้าง ชาวบ้านจะรับจ้างทำไม้ให้กับบริษัท บราวแอนรุต ซึ่งเป็นบริษัททำไม้ของฝรั่งได้ค่าแรงเป็นคัน ๆ ละ 1 บาทบ้าง 70 สตางค์บ้าง ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายเท่านั้นที่ทำ

สำหรับวิถีชีวิตบ้านห้วยมีการพึ่งพาอาศัยกัน ใครเข้าป่าหาสัตว์ป่ามาได้ก็นำออกมาแบ่งกันกินในหมู่บ้าน ไม่ต้องใช้เงินในชีวิตประจำวัน เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกข้าวได้กินข้าว เข้าป่าได้เนื้อสัตว์ ปลูกฝ้ายได้ใส่เสื้อ

สำหรับชาวบ้านห้วยส่วนใหญ่ทำนา อาชีพรองลงมา คือ ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกมะพร้าว ยาสูบ กล้าย ถั่ว อ้อย จับปลาจากแม่น้ำปิง เลี้ยงหมู วัว ควาย ซึ่งน้ำที่ใช้ในการทำนานั้น ได้ทำฝายกั้นน้ำล้นจากลำห้วยนาแบ่งออกเป็น 3 สาย แบ่งไว้ใช้ในหมู่บ้านและแบ่งให้หมู่บ้านอื่นใช้ด้วย

การทำนาโดยใช้น้ำห้วย ให้ผลน้อย เพราะบางปีฝนไม่ตก น้ำห้วยแห้งแล้ง จึงได้น้ำน้อยไม่พอจะกิน จึงมีการทำเหมืองฝายกั้นน้ำลำห้วยเข้าเหมือง แล้วแจกจ่ายไปตามพื้นที่นา จึงเกิดพิธิเกี่ยวกับการไหว้ผีเหมืองฝาย โดยมีหัวหน้าเหมืองฝายเป็นแกนสำคัญ

การจัดการน้ำเข้านา ทำตามความต้องการของแต่ละคน แต่จะมีหัวหน้าเหมืองฝายหนึ่งคน ซึ่งคัดเลือกจากผู้อาวุโสและมีความชำนาญในเรื่องของเหมืองฝาย คอยดูแลเหมืองฝายเมื่อมีการขำรุดก็จะแจ้งชาวบ้านให้มาช่วยกันซ่อมแซม ขุดลอกเหมือง น้ำจะไหลตลอดทั้งปี แต่การทำนาใช้น้ำจากห้วยนาเท่านั้น ไม่ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำปิง เพราะแม่น้ำปิงอยู่ต่ำกว่าหมู่บ้าน จึงไม่สะดวก

การทำนาทำได้ปีละ 1 ครั้ง บ้านไหนที่มีนามากจะได้ข้าวมาก บ้านไหนมีนายน้อยจะได้ข้าวน้อย หากปีไหนข้าวไม่พอกินจะขอยืมกัน และปีต่อไปก็จะเอาข้าวมาใช้คืน อาจจะต้องเสียดอกเบี้ย แต่บางบ้านก็ไม่เสีย ยืมมาเท่าไรคืนเท่านั้น

สำหรับบ้านห้วยการเลี้ยงสัตว์มักจะปล่อยเข้าป่า จะค้อนกลับมาในช่วงของฤดูกาลทำนา เมื่อทำนาเสร็จแล้วจึงปล่อยเข้าป่าตามเดิม ส่วนการค้าขายมีไม่มากในหมู่บ้านมีร้านค้าแห่งเดียว หากจะค้าขายต้องล่องแพมาขายซึ่งมีน้อยเช่นกันเพราะพื้นที่ของหมู่บ้าน 8 ไม่ติดกับแม่น้ำปิงจึงไม่สะดวก การประกอบอาชีพของชาวบ้านห้วยส่วนใหญ่ทำเพื่อเลี้ยงปากท้องของคนในครอบครัว ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่จึงเก็บไว้ใช้ และแบ่งปันกันในหมู่บ้านเท่านั้น ส่วนของที่นำออกมาขายจะเป็นของป่า

การศึกษาของชาวบ้านนา

ชาวบ้านนาผู้ชายเมื่อครบเกณฑ์การเรียนจะไปเรียนที่วัด โดยมีพระหรือเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้สอน ส่วนใหญ่จะเรียนภาษาล้านนาโดยจะยกเว้นวันพระซึ่งชาวบ้านจะมาทำบุญกันที่วัด สำหรับผู้หญิงนั้นส่วนใหญ่จะเรียนรู้เรื่องการปักผ้า ทอหูกจากการถ่ายทอดของแม่หรือบรรดาญาติฝ่ายหญิงจะคอยอบรมสั่งสอนให้ ต่อมาไม่นานทางการจึงมาตั้งโรงเรียนให้มีการเรียนทั้งชายหญิง ส่วนใหญ่จบ ป.4 อ่านออกเขียนซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ ผู้ที่มีฐานะดีจะส่งบุตรหลานของตนเข้าไปเรียนที่อำเภอหรือตัวเมือง ผู้ชายที่เรียนภาษาพื้นเมืองล้านนาไทยจะต้องเรียนตั้งแต่ต้น ซึ่งจะเขียนและเรียนจนจบหลักสูตรพร้อมทั้งท่องเจ็ดตำนาน (พระคาถาต่างๆ) ที่สวดตามหลักสูตรจนจบตามกำหนด เด็กที่ไปเรียนจะอ่านและท่องได้จนคล่องและสวดมนต์ร่วมกับพระเณรได้จนคล่อง ทั้งสวดทั้งชันนาค พระที่สอนก็จะไปกราบเรียนเจ้าอาวาสว่าเรียนจบหลักสูตรทั้งด้านภาษา อ่านเขียนและสวดได้ตามหลักการเรียนที่กำหนดก็จะไปขอพ่อแม่ให้บวชได้ ไม่เหมือนกับสมัยปัจจุบันเวลาจะบวชก็นำลูกหลานเข้าวัด ท่องได้บ้างไม่ได้บ้าง (ขานนาค) ก็สามารถบวชได้

ดังนั้นชาวบ้านนาส่วนใหญ่จะอาศัยวัดในการเรียน เด็กๆที่จะไปโรงเรียนต้องเดินทางไกลเป็นระยะทาง 5 กม.เพราะโรงเรียนอยู่ที่หมู่ที่ 3 โรงเรียนผดุงวิทย์ การศึกษาเล่าเรียนนั้นเต็มทีก็จบแค่ ป. 4

ในอดีตชาวบ้านจะศึกษาภาษาพื้นเมืองไทยล้านนา สามารถไปเรียนได้ที่วัด ซึ่งมีพระเป็นผู้สอน ผู้หญิงส่วนมากจะไม่รู้หนังสือ ที่รู้บ้างก็จะเป็นพ่อแม่สอนให้ ส่วนภาษาไทยที่เขียนและเรียนกันอยู่ในปัจจุบันจะมีในภายหลัง แต่ก็ต้องไปเรียนที่วัดซึ่งไม่ใช่ทุกวัดที่เรียนได้ ผู้หญิงส่วนใหญ่จะไม่มีเวลา เพราะต้องทำงานบ้าน การเดินทางไปเรียนไม่สะดวก ผู้ชายจึงได้เรียนมากกว่า

ช่วงแรกการศึกษาของตำบลบ้านนา มีฝรั่งที่ได้รับสัมปทานทำไม้สัก ได้จ้างคนมาสอนหนังสือเด็กๆ ต่อมาจึงมีโรงเรียนเกิดขึ้น คือ หลายแห่ง มีโรงเรียนแห่งแรกที่วัดหลวงปี พ.ศ. 2470 และย้ายมาเปิดที่ศาลาวัดท่าเคื่อสอนเพียง ป.3 จนถึงปี พ.ศ. 2477 จึงขยายเป็น ป.4 และเปลี่ยนเป็นโรงเรียนประจำตำบลบ้านนา

โรงเรียนวัดท่าเค่อ ซึ่งเป็นโรงเรียนแรกที่ตั้งขึ้นในตำบล หลังจากนั้นเริ่มขยายโรงเรียน เพื่อให้เพียงพอกับเด็กๆ จึงย้ายโรงเรียนออกจากวัดและให้ตั้งชื่อใหม่ว่าโรงเรียนราษฎร์บำรุง (เพราะราษฎร์สร้างกันเอง) นอกจากนี้มี โรงเรียนผดุงวิทย์ โรงเรียนบ้านห้วย มีครูที่ทางหลวงส่งมา 3 คน คือ ครูชม สาลี ครูปราโมทย์ มาลาทองและครูสนั่น มีนักเรียน 80-90 คน โรงเรียนบ้านท่าโป่ง และโรงเรียนอุมวาม

โรงเรียนประถมเกิดขึ้นครั้งแรก เมื่อประมาณปี พ.ศ.2445 โดยอาศัยศาลา วัดท่าเค่อ เป็นที่สอนหนังสือนักเรียน ซึ่งมี นายผุย สาลี เป็นครูใหญ่ นายมนหา วิไล น.ส.จรูญ สาลี เป็นช่วงที่โรงเรียนเปิดครั้งแรก ก่อนที่จะมีโรงเรียนชาวบ้านจะส่งลูกหลานเข้าอบรมบ่มนิสัยและเรียนหนังสือที่วัดพร้อมได้รับการฝึกสอนศิลปหัตถกรรมและแกะสลักประตูโบสถ์ หน้าบันวิหาร (จั่ว) และการเขียนลวดลายไทยต่างๆ ปั้นอิฐก่อผนังโบสถ์ วิหาร ปั้นพระพุทธรูป เป็นต้น การศึกษาในช่วงนั้นจะเรียนจบประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น แต่ถ้าครอบครัวไหนมีเงินน้อยก็จะส่งลูกไปเรียนต่อในตัวจังหวัด แต่มีอยู่หลายคนที่ไม่ได้รับการศึกษา เนื่องจากยังไม่มีข้อบังคับให้เด็กทุกคนต้องเรียนหนังสือเหมือนในยุคปัจจุบัน

การเรียนในโรงเรียนวัดยังสอนการอ่านหนังสือภาษาล้านนาด้วย ซึ่งคนสมัยก่อนจะเรียนรู้กันเกือบทุกคน โดยเฉพาะคนที่ได้รับการบวชเรียน ทำให้ทุกคนอยู่ในศีลอยู่ในธรรมอันดีงามไม่มีการลักขโมยกัน ยกตัวอย่าง เช่น การเลี้ยงวัวเลี้ยงควายในสมัยก่อนจะปล่อยให้หากินกันเองเจ้าของไม่ต้องนั่งเฝ้าอยู่ นาน ๆ จะไปดูสักครั้ง นอกจากควายยังเท่าเค็มแล้วยังออกลูกเพิ่มเป็นเท่าตัว มีหายไปบ้างก็ตอนวัวออกลูกเป็นตัวเล็กๆ แล้วเสีมาแย่งไปกิน พอถึงฤดูทำนาจะไปจับมาใช้แรงงานที่หนึ่ง พอถึงฤดูแล้งค่อยจับตัวผู้ไปขายบ้าง

การศึกษาในอดีตที่ได้รับการบ่มนิสัยไปพร้อมกับการเรียนศิลปกรรม จริยธรรมของคนบ้านนาในอดีตทำให้คนบ้านนาเกรงกลัวความไม่ดีและมีจิตใจที่ดีและอ่อนโยน โรงเรียนที่ให้การอบรมสั่งสอนชาวบ้านนามีหลายแห่งดังนี้

โรงเรียนประชาบาลตำบลบ้านนา 2 (บ้านจุมจาม) โรงเรียนประชาบาลตำบลบ้านนา 3 (ผดุงวิทย์) โรงเรียนประชาบาลตำบลบ้านโรงเรียนหินลาดนาโฮ โรงเรียนบ้านนา 6 (บ้านท่าโป่ง) โรงเรียนบ้านนา 7 บ้านโสมง โรงเรียนบ้านนา 8 (บ้านห้วยบง)

การเรียนการสอนเริ่มพัฒนาดีขึ้น คนรู้จักหนังสือมากขึ้นและเริ่มรู้จักสิ่งภายนอกมากขึ้น แต่ยังไม่เจริญปัญญาเท่าที่ควร การสื่อสารต่าง ๆ ไม่มี ในหมู่บ้านจะมีวิทยุอยู่เพียงเครื่องเดียว พอเวลาเปิดจะมีชาวบ้านข้างเคียงมารอฟังข่าวสารต่างๆ และในการเปิดจะมีการเปิดเป็นเวลาประมาณ 2 ชั่วโมง เปิดนานไม่ได้ เพราะเจ้าของกลัวจะเปลืองถ่าน

ศาสนา และความสัมพันธ์ในชุมชน

ตำบลบ้านนาจะมีวัดอยู่ทุกหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธและใช้วัดเป็นที่พบปะกันของชาวบ้านในหมู่บ้านและนับถือผีปู่ย่าตายายอย่างเคร่งครัด ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมยของ บ้านนามีวัด 8 วัด คือ วัดศรีแท่น วัดคอนแก้ว วัดหลวง วัดท่าเคอ วัดบ้านห้วย วัดท่าโปร่ง วัดอุ่มวาบและวัดพระธาตุลอย มีพระสงฆ์ 12 รูป สามเณร 26 รูป

ชาวบ้านไปทำบุญทุกวันพระ ฟังเทศน์ ประกอบพิธีตามประเพณี 12 เดือน มีพิธีขึ้นธาตุเดือน 8 ที่วัดพระธาตุลอย การสงฆ์น้ำพระธาตุประจำปีชาวบ้านทุก หัวระแหง มาร่วมกันตั้งแต่อำเภอเมืองตาก อ.บ้านตาก จะถ่อแพขึ้นมาตามลำน้ำมีเรือพ่วงประดับตกแต่งอย่างงดงามทั้ง 2 ข้าง เรือจะมาขึ้นที่เกาะบริเวณหน้าวัดพระธาตุลอย มีการร้องขอ เพลงจ้อย หุงหาอาหารเตรียมพิธีก่อน 1 วัน ช่วงเวลากลางคืนจะมีการละเล่น สนุกสนาน หนุ่มสาวจะได้มีเวลาพบปะเที่ยวหากัน ตอนเช้าประกอบพิธีทำบุญตักบาตรที่วัด

นอกจากพิธีทางศาสนาแล้วชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมต่างๆ เช่น ชาวบ้านจะมีการบวงสรวงเจ้าที่ต่างๆเช่น เจ้าพ่อห่มขาวที่จะมาคอยปกป้องดูแลความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้อยู่ดีมีสุข นอกจากนั้นยังมีการไหว้ผีฝ่าย การทำพิธีกรรมเวลาตีข้าว การไหว้ผีป่าขอมาเวลาที่มีคนเจ็บไข้และขอยาสมุนไพรในการรักษาให้หายเจ็บไข้ พิธีกรรมต่างๆจะใช้ไก่สด โดยชาวบ้านจะนำไก่คนละตัวและเหล้ามาทำพิธีเช่นไหว้ตามแต่จะให้ท่านช่วย จะมีเจ้าที่เจ้าทางเป็นผู้ดูแลไปตามความเชื่อที่นับถือกันมา

การทำบุญที่วัดของชาวบ้านจะทำบุญทุกวันพระ 8 ค่ำ หรือ 15 ค่ำและวันสำคัญทางศาสนาจะมีการถือศีลภาวนา ชาวบ้านจะอุทิศเงินสร้างโบสถ์หรือศาลาวัดตามกำลัง

ศรัทธาและมีการฉลองสมโภชร่วมกันของคนในตำบล นอกจากนั้นคนหนุ่มที่อายุครบ 20 ปี ก็จะมีบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณร

กิจกรรมจะร่วมกันทั้งหมู่บ้าน เช่น ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ความสัมพันธ์มีสูงโดยจะเห็นได้จากเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยจะไปเยี่ยมเยียนกันทั้งหมู่บ้าน เจ้าของบ้านต้องเตรียมยาสูบ น้ำ หมากร้อม เมี่ยง ไว้คอยต้อนรับผู้มาเยี่ยมทุกวันจนกว่าจะหายป่วย เวลาเกิด การตาย ในหมู่บ้าน ชาวบ้านทั้งชาย-หญิงจะหยุดงานกันหมด พวกผู้ชายก็จะช่วยกัน ทำโลง ทำปราสาทเพื่อใส่ศพ ประดับประดาอย่างสวยงาม ส่วนผู้หญิงจะช่วยกันเรื่องอาหาร

ปัจจุบัน จะช่วยกันแบบนี้มีน้อยมากต่างคนต่างทำทั้ง อาหาร โลงศพก็จ้างทำ ดอกไม้ต่าง ๆ ต้องซื้อ นอกจากคนที่ไม่มีความเงินจึงจะทำงานใหญ่มีแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ทำ คนรุ่นหลังออกไปทำงานต่างบ้านต่างเมืองกันหมด ในอนาคตข้างหน้าอาจสูญสลายไปตามกาลเวลาเพราะไม่มีผู้สืบทอดและทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อตนเองอยู่รอด

ศาสนาที่ชาวบ้านนาเดิมนับถือ คือ ศาสนาพุทธผสมผสานกับการนับถือผีสงเทวดา ไม่ว่าจะเป็กิจกรรมใด ๆ ก็ตามเกี่ยวกับศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันจนเสร็จงาน ไม่มีการบ่นว่าไม่ว่างงานแม้จะใช้เวลาเนิ่นนานเพียงใด มีแต่ความสุขที่ชาวบ้านได้รับประเพณีต่าง ๆ จะแบ่งตามฤดูกาล ซึ่งไม่เหมือนกันโดยนับเดือนตามจันทรคติ เช่น เดือนอ้าย (เดือนเก็ยง) จะตรงกับเดือนตามจันทรคติ เป็นต้น การทำบุญเข้าพรรษาตรงกับเดือน 10 ตรงกับวันวิสาขบูชา ทุกหลังคาเรือนจะหยุดทำงาน 3 วัน เพื่อเตรียมทำบุญเข้าพรรษา มีการทำขนมหลาย ๆ อย่าง เช่น ขนมต๋ิบสอก (ขนมเทียน) ทำแบบขนมเทียนนั้นแหละ แต่เรียกว่าต๋ิบสอกเพราะเอาเครื่องใส่ใบตอง 2 ลูก 3 ลูก แล้วพับเข้าหากันเรียกว่า ขนมต๋ิบสอกและทำขนมอื่น ๆ ตามฤดูกาล เช่น ขนมแดง ขนมบวม (มะนอย) ขนมตาล ข้าวเหนียวแดง แต่โดยมาแล้วทุก ๆ วันพระ ชาวบ้านจะทำขนมต่าง ๆ ไปถวายพระและฝากกันเป็นเรื่องปกติ

ประเพณีออกพรรษากลางเดือนอ้ายตรงกับเดือน 11 ทางสุริยคติ เข้าเดือนยี่หรือเดือน 12 ในช่วงนี้จะทำขนมลอดช่องไปใส่บาตรที่วัด ตกเย็นก็จุดประทัดไปโคมไฟเหมือนกันทุกวัด แรม 8 เดือนยี่ พระสงฆ์ สามเณร คณะศรัทธาจะพากันไปนมัสการและจุดประทัดบูชาพระบรมธาตุลอยไปกลับในวันเดียว

ความสัมพันธ์ของคนสมัยก่อนในบ้านนาเดิมเป็นไปอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดก็เช่นกัน เริ่มตั้งแต่เด็ก ๆ พ่อแม่จะส่งลูกไปเรียนกับพระทั้งภาษา

ไทยและภาษาล้านนา พร้อมกับอบรมบ่มนิสัยให้มีศีลธรรมและจริยธรรมพร้อม ๆ กัน ด้วย ครั้งมีงานบุญชาวบ้านจะร่วมมือทำบุญที่วัดเด็ก ๆ ได้มีโอกาสวิ่งเล่นอยู่ในบริเวณ วัดผู้คนมีจิตใจดีงามและละเอียดอ่อน

ชาวบ้านห้วยทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธและเคารพในผีสาางเทวดา ในยามเจ็บป่วย ชาวบ้านจะขอให้รักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เพราะอยู่ห่างจากโรงพยาบาล หรือมีความเชื่อต่างๆในชีวิตประจำวัน เช่น พิธีเลี้ยงผีเหมืองฝาย มีขึ้นในเดือน 9 เหนือ เดือน 7 ไทย นายเหมืองจะตั้งห้องประกาศบอกชาวบ้านให้เตรียมตัวก่อนวันประกอบพิธี รุ่งเช้า ชาวบ้านจะช่วยกันขนของที่จะใช้ในพิธีไปยังเหมืองแต่ละเส้นที่ตนเองใช้น้ำในการเพาะปลูก ใครใช้น้ำจากเหมืองเส้นไหนก็ไปร่วมกันทำพิธีที่เหมืองเส้นนั้น เพราะฉะนั้นทุกเหมืองจะทำพิธีพร้อมกันในวันเดียว ของที่ใช้ในพิธีส่วนใหญ่จะหาได้ในหมู่บ้าน เช่น ไข่ ชาวบ้านจะนำมารวมกันบ้านละ 1 ตัว หมูที่เลี้ยงในหมู่บ้าน สำหรับเหล้าที่ใช้ ชาวบ้านจะรวมเงินกันซื้อตามแต่กำลังทรัพย์ที่มี เมื่อนำของมาพร้อมกันแล้วพิธีเริ่มประมาณ 9 โมงเช้า โดยหัวหน้าเหมืองฆ่าไก่ที่หัวเหมืองฝายเพื่อเซ่นไหว้ผีที่รักษาเหมืองฝายนั้น หลังจากเที่ยงวันก็จะนำไก่ที่ฆ่ามาต้มหรือประกอบอาหารกินกัน หากเหลือจากนั้นจะแบ่งปันกันไป พิธีนี้มีความเชื่อว่าเป็นการเคารพและขอบคุณผีที่รักษาเหมืองฝายที่ให้น้ำในการเพาะปลูกทำให้ได้ผลผลิตที่ดี

ขนบธรรมเนียม ประเพณีและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชาวบ้านนาในอดีต

ชาวบ้านนา มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และยึดขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด หากใครนอกกลุ่มนอกทางจะถูกสังคมในหมู่บ้านรังเกียจ แต่ก็มีน้อยเนื่องจากเป็นสังคมที่ครอบครัวมีความอบอุ่น มีความผูกพันที่แน่นแฟ้น ตอนเย็นจะต้องกินข้าวร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตา การกินมีประเพณีนิยม มีระเบียบ โดยผู้เป็นแม่จะตักข้าวจากหม้อข้าวให้ผู้อาวุโสก่อน หลังจากนั้นจะเป็นพ่อแม่ ตามมาด้วยลูกๆ ลูกๆ จะตักอาหารได้ต่อเมื่อผู้เป็นปู่ย่าตายายพ่อแม่ตักก่อน และก่อนทานข้าวผู้เป็นแม่บ้านจะต้องเตรียม น้ำคั้น ผ่าเซ็ดมือ มาให้พร้อม ถ้ามีของหวานหรือผลไม้จะเตรียมเอาไว้เมื่อทานอาหารเสร็จจะทานของหวานหรือผลไม้ต่อ ระหว่างทานอาหารร่วมกันจะพูดคุยปรึกษา

หรือในเรื่องต่างๆ ผู้ใหญ่จะมีคำสอนคำแนะนำดีๆ มาสอนลูกหลาน สถาบันครอบครัว จึงเป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญมาก

การปลูกบ้านและทำบุญสร้างวัดชาวบ้านจะช่วยกันด้วยแรงศรัทธาและด้วยความเต็มใจจนสำเร็จ นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่สำคัญ ๆ ที่ถ่ายทอดสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนา ดังนี้

เดือนอ้าย ชาวบ้านเก็บเห็ดโคน หาของป่า บำรุงนาข้าว

เดือนยี่ ฟังเทศน์มหาชาติ ลอยกระทง จุดประทีป

ชาวบ้านจะทำขนมลอดช่องเอาไว้ในตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายฟังเทศน์มหาชาติ 1 วัน 1 คืน มีการเตรียมค้ำฝ้ายยาว 1 วา ของแต่ละคน มีการฟื้นดินกาแล้วนำไปชุบน้ำมันมะพร้าวแล้วบีบให้แห้ง ห่อใบตองเวลาจะจุดให้ตัดหัวมะละกอใส่น้ำมันมะพร้าวแล้วตั้งดินกาในมะละกอเอามาวางรอบโบสถ์หรือศาลา ฝ้ายยาว 1 วา เอามาพาดไม้แล้วพระมาเทศน์ เรียกว่า อานิสงค์ (ปะตัก) ถึงเวลาก็จุดไฟสว่างเต็มวัด ที่บ้านทำแบบเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการทำโคมลอย โคมลม (ปล่อยตอนกลางวัน) โคมไฟ (ปล่อยตอนกลางคืน) มีการทำบอไฟดอก ไฟพะเนียง การลอยกระทงใช้กะลามะพร้าว ใช้ต้นกล้วย 3 ต้น เอาเสียบติดกัน ในกะลามิได้ไฟในแพต้นกล้วยจะมีขนม เงิน ดอกไม้ รูปเทียน เรียกว่าขอขมาแม่คงคา มีการเอากาบกล้วยมาตัดทำเป็น รูปเรือมีดอกไม้หางนกยูงปักที่หัวเรือรวมทั้งรูปเทียนแล้วนำไปลอยน้ำ พระจะไปสวดขอขมาแม่คงคาด้วย

เดือนสาม เกี่ยวข้าว เอาข้าวที่เก็บเกี่ยวเข้ายุ้งฉาง

เดือนสี่ ขึ้น 15 ค่ำ เดือนสี่

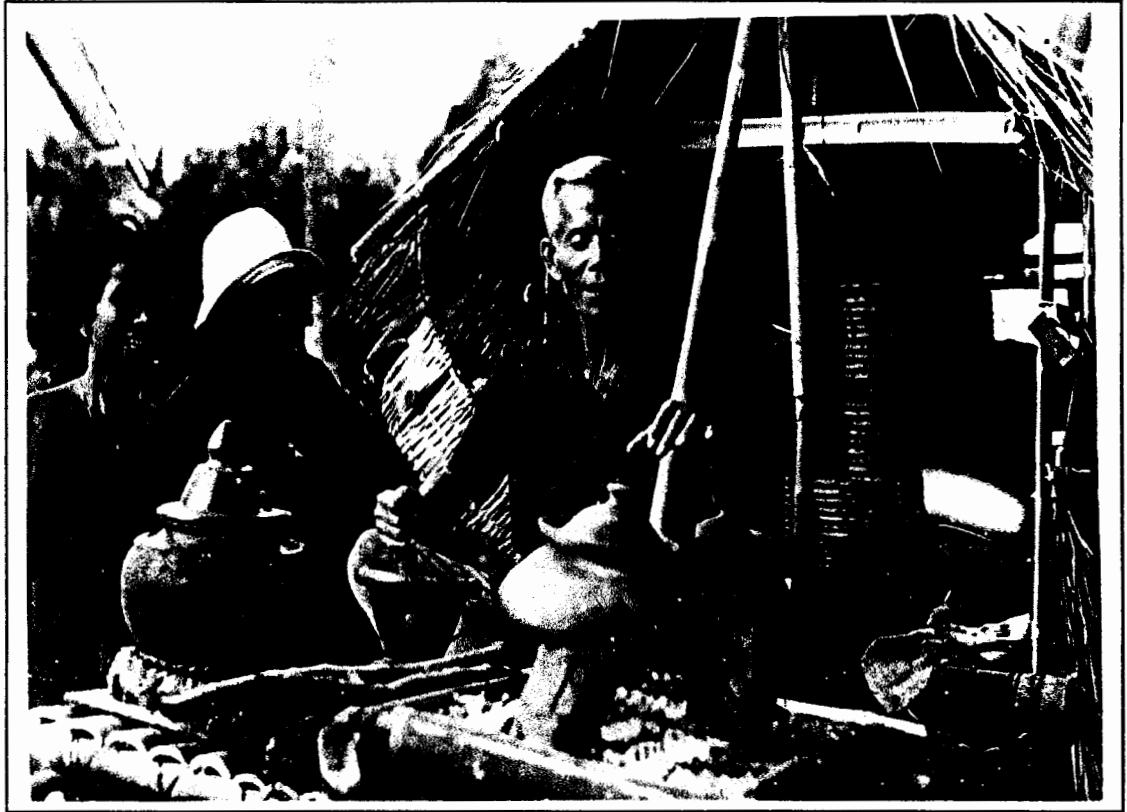
ชาวบ้านจะทำขนมจิ้น (ขนมเส้น) จี่ข้าวหลาม (เผาข้าวหลาม) เรียกว่า งานประจำปีทำบุญทำทานอุทิศให้กับญาติพี่น้อง บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว

มีการจัดสำรับเรียกว่า “ขันข้าว” คือ จัดกับข้าว ขนม ใต้อาดแล้วนำไปวัด ในวันนั้นจะมีการฟังเทศน์ หลังจากกลับมาจากทำบุญแล้วชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนน้ำยาขนมจิ้นกันกินเพราะทุกบ้านจะทำขนมจิ้น ในแต่ละบ้านจะมีน้ำยาขนมจิ้นหลายรสชาติเป็นที่ถูกปากถูกใจ

การเตรียมข้าวหมักเพื่อทำแป้งขนม

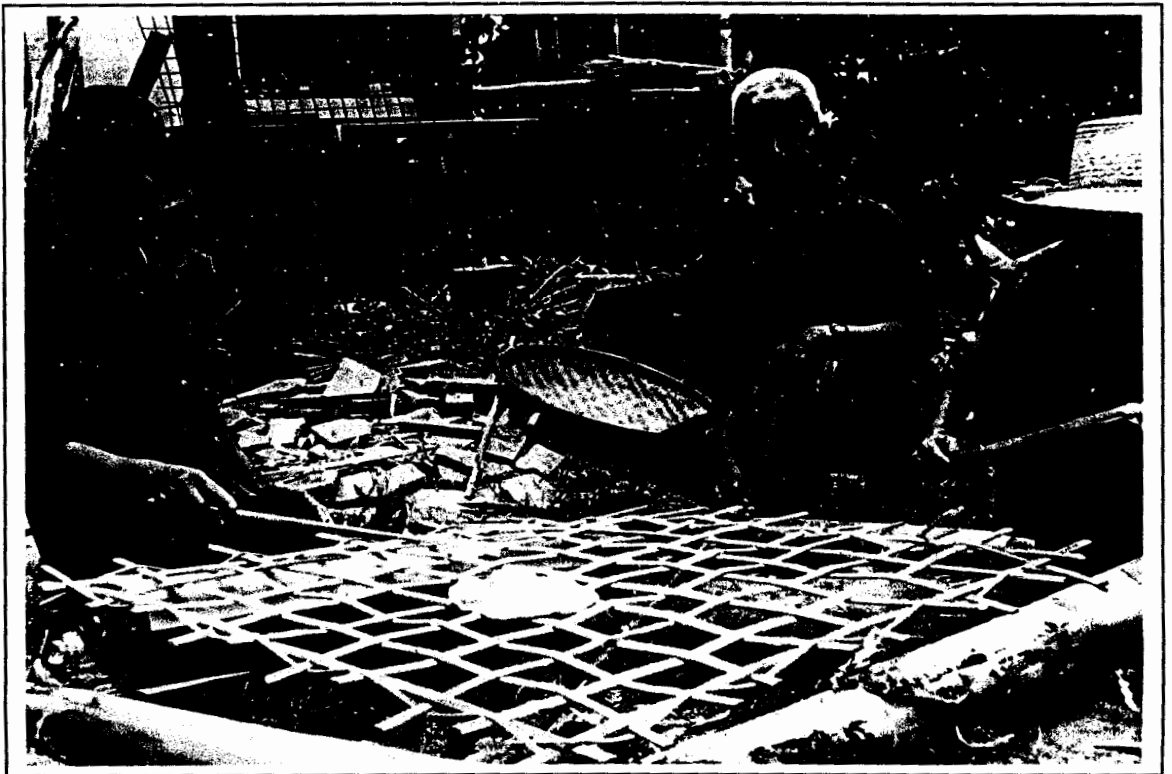
จำลองภาพการทำอาหารบนแพ ของชาวบ้านนา

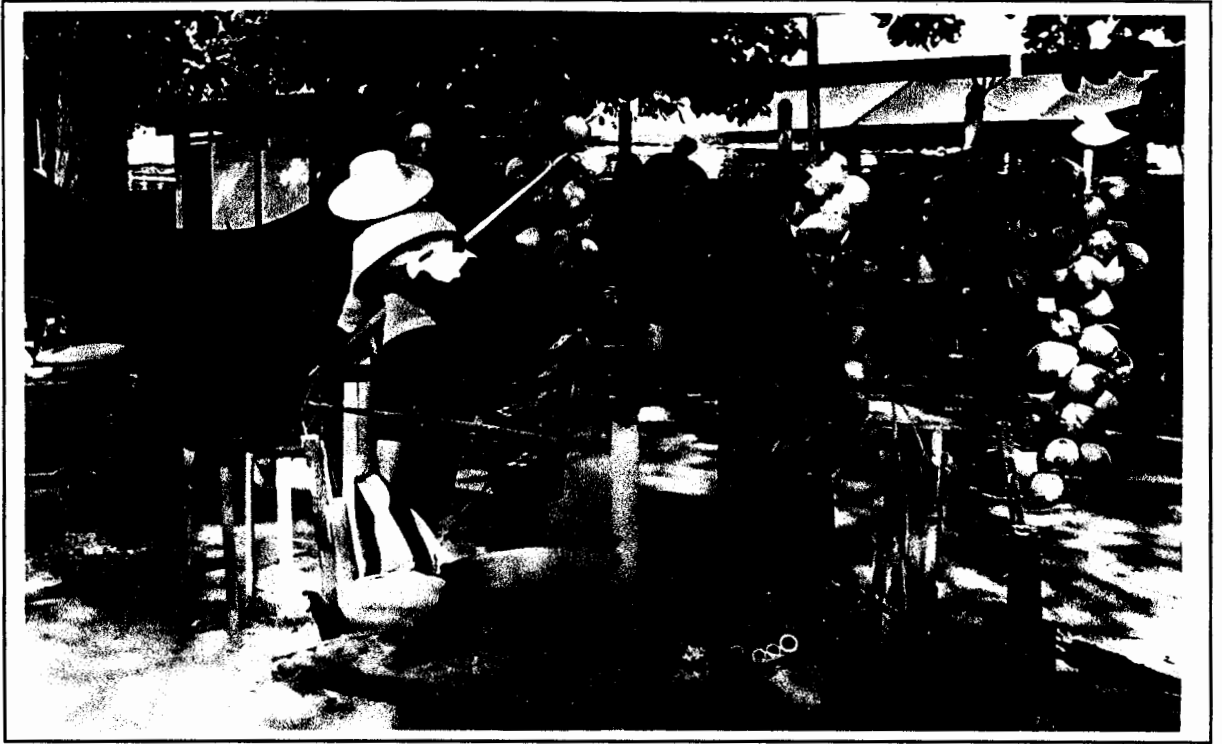
ชาวบ้านนารวมพลังสามัคคีในการทำกิจกรรมของชุมชน

ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการประกอบอาหาร ทำข้าวเกรียบงา

ช่างข้าวเกรียบให้สุกของชาวบ้านนา

การทำงาน ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านนา

เดือนหก บวชพระ ปลุกบ้านเรือน แต่งงาน

เดือนเจ็ด เทศกาลสงกรานต์

งานสงกรานต์ การทำบุญขนมเส้น ถวายต้นเงินตามคุ้มวัดภายหลังจากงานสงกรานต์ผ่านไปแล้วชาวบ้านจะรวมกันเป็นขบวนเก็บดอกกฐณ ดอกไม้ต่างๆ ที่หาเก็บได้นำไปขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่โดยการใช้น้ำส้มป่อยเป็นน้ำในการขอขมา เทศกาลนี้จะมีการเตรียมตัวกันตั้งแต่ประมาณวันที่ 5 ชาวบ้านจะเริ่มเตรียมทำขนมข้าวแคบ (ลักษณะคล้ายข้าวเกรียบปากหม้อแต่จะแข็ง) ข้าวควบ (ข้าวเกรียบว่าว) ข้าวแตน ข้าวตอกปั้นคลุกน้ำตาล ข้าวนางเล็ด ข้าวเหนียวแดง ขนมหวน (กะละแม) พอถึงวันที่ 13 ชาวบ้านจะเตรียมกับข้าว เช่น แกงถั่วระ (แกงบะแฮ้) ตำซิ้น ทอดปลาเค็ม พร้อมทั้งขนมต่างๆที่เตรียมไว้เพื่อเอาไปทำ ทานข้าวให้พ่อแม่ (คือการจัดสำรับให้พ่อแม่) แล้วพ่อแม่ก็จะให้พรกับลูกหลาน จากนั้นก็จัดเป็นสำรับอีกครั้งเพื่อนำไปวัด ทำน้ำส้มป่อยเพื่อรดน้ำคำหัวพ่อแม่เป็นการขอขมาต่อพ่อแม่และขอพร มีการสรงน้ำพระที่วัด ไปรดน้ำเจดีย์วัดคอนแก่นำน้ำไปรดต้นโพธิ์ มีการโยนเหรียญสตางค์แดง (เรียกว่า 1 สตางค์) ในตอนกลางคืนจะมีการละเล่นต่างๆ เช่น รำวงพื้นบ้าน เทศกาลนี้จะมีการทำน้ำชาวสาโท กระแซ่ ไว้ดื่มกิน งานในบางปีจะมีการจัดถึงวันที่ 16 หรือ 20

ประเพณีสงกรานต์

- วันที่ 13 จะเป็นวันสังขารล่อง ทำความสะอาดบ้าน
- วันที่ 14 เริ่มทำขนมที่จะให้ทาน
- วันที่ 15 วันพญาวัน ทานให้ปู่ ย่าตายาย อาบน้ำพระทำเจดีย์ทราย รดน้ำปู่ตา
- วันที่ 16 จะค่าน้ำหัวคนเฒ่า แห่พระเจ้าทันใจไปบ้านเหนือ การละเล่นตอนกลางคืนจะมีการเล่นอื้ออวย โยนหลุม

เดือนแปดเหนือ ขึ้น 15 ค่ำ ตรงกับวันอาสาฬหบูชา

วันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ ประเพณีการขึ้นธาตุ (พระธาตุลอย)

พระธาตุลอยนั้นตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ชาวบ้านที่อยู่ไกลจึงต้องมีการเตรียมตัว ในวันขึ้น 13 ค่ำ จะเป็นวันเตรียมข้าวของสำหรับจะนำไปขึ้นธาตุ พอถึงวัน 14 ค่ำจะเป็นวันเดินทางไปขึ้นธาตุ การเดินทางไปนั้นจะนั่งเรือไปอาจจะเป็นเรือที่พ่วงกันไป 4 ลำต่อกันไปจนถึงวัดเป็นขบวนแห่ ในเรือจะมีกลอง ฆ้อง กลองยาวใหญ่ ร้องรำกันไปเรื่อยๆจนถึง มีการเตรียมเสบียงอาหารเพื่อไปค้างคืนที่วัด

พิธีขึ้นธาตุจะมีในตอนเช้าของอีกวันหนึ่ง พิธีจะเสร็จภายในครึ่งวันหลังจากนั้น จะเตรียมตัวเดินทางกลับบ้าน

งานขึ้นพระธาตุลอย ซึ่งชาวบ้านในตำบลบ้านนาจะร่วมกันทำเป็นประจำในวันเพ็ญเดือน 6 ชาวบ้านในตำบลจะเดินทางมาที่หมู่ 6 บ้านทุ่งจ๊ะ อันเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุลอย ก่อนวันงานก็จะช่วยกันทำความสะอาดพระธาตุและค้ำคั้นเพราะไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา องค์พระธาตุตั้งอยู่กลางป่า ในคืนนั้นชาวบ้านที่มาจะเตรียมของที่จะใช้ทำบุญในตอนเช้า และมีการเล่นต่างๆเป็นที่สนุกสนาน เช่น รำวง รุ่งเช้าชาวบ้านที่มาช่วยทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ใช้น้ำส้มป่อยสรงพระธาตุ หลังจากนั้นชาวบ้านจะร่วมกันสรงน้ำพระธาตุเป็นอันเสร็จงานขึ้นพระธาตุ ในงานขึ้นพระธาตุเป็นงานที่มีผู้คนจากต่างบ้านมาร่วมพิธีมากมาย

เดือน 9 ประเพณีเลี้ยงผีเมือง ขุดเหมือง

เดือน 10 เข้าพรรษา

ประเพณีเข้าพรรษาในวันขึ้น 14 ค่ำจะเป็นวันเตรียม ทุกหลังคาเรือนจะมีการทำขนม เช่น ขนมอั่ว ขนมกลั่น ขนมเคี้ย (จะมีลักษณะแคง-ขาวอย่างละครึ่งมีหวาน-เค็มในห่อเดียวกัน) ขนมแคง ขนมบวบ ขนมน้ำเต้า ขนมตาล ข้าวเหนียวแคง ข้าวคัมคลุกมะพร้าว ขนมกล้วย ข้าวคัมมันป้าว (ข้าวคัมน้ำกะทิ นำไปนึ่ง) ทุกบ้านจะต้องทำบ้านละอย่างสองอย่างเอาไปทำบุญที่วัดตลอดสามเดือนโดยเฉพาะวันโกน วันศีล ชาวบ้านจะไปวัดขนทรายเข้าวัดและใส่บาตรในตอนเช้า ตอนบ่ายจะไปฟังเทศน์ จะทำอย่างนี้ทุก ๆ วันพระจนออกพรรษา

เดือนสิบสอง ประเพณีทานก้วยสลาก ทำกันในเดือน 12 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ

ชาวบ้านตำบลบ้านนาจะเตรียมข้าวของทำก้วยสลากแต่ก้วยสลากนี้จะต้องไปเอาไม้ไผ่มาทำเป็นคอก เอามาสานเป็นก้วยสลากคล้ายชะลอม ในก้วยจะมีข้าวเปลือก ข้าวสาร พริก เกลือ มะเขือ กล้วย อ้อย ส้ม ผลไม้ทุกชนิดที่มีอยู่ในชุมชน มีการทำขนมใส่ในก้วยสลากและห่อข้าวสุกพร้อมด้วยกับข้าวหนึ่งอย่าง มีน้ำเปล่าใส่ในก้วยเสร็จแล้วมัดเป็นชะลอม แล้วเอาระคายมาหุ้มก้วยสลากเพื่อให้สวยงาม โดยมีดินสอดูดไม้ขีด นูหรี ใบบึง ยาสระผม ผงซักฟอก ฐูป เทียน เอามาแขวนรอบก้วยสลาก มีปัจจัยใส่ซองแล้วเขียนว่าอุทิศให้กับญาติมิตรที่ตายไปแล้ว จึงนำไปถวายพระ (กระคายที่เขียนชื่อคนตายเรียกว่า สลาก ในนั้นจะเขียนบอกว่าอุทิศให้ใคร) เอามารวม

กันแล้วนับเส้นสลาก แล้วนับจำนวนพระว่ามีจำนวนกี่รูป เหลือเส้นสลากกันไป จากนั้นพระจะไปนั่งเป็นจุด ๆ แล้วญาติจะไปหาเส้นสลาก พอเจอแล้วนำถ้วยสลากพร้อมกับน้ำที่จะใช้กรวดอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ที่ล่วงลับ พระจะสวดอุทิศส่วนกุศลในขณะที่เดียวกันญาติจะตรวจน้ำไปด้วย การทำถ้วยสลากจะทำกันทุกบ้าน แล้วเอาไปทำบุญที่วัดทุกวัด ประเพณีและการกินสลากจะจัดเวียนตามวัดทุกวัด ซึ่งจะกินเป็นร้อยๆ ถ้วย การกินสลากจะกินครั้งละ 1 วัด หมุนเวียนกันไปจนครบทุกวัดในตำบล ซึ่งจะมี

1. วัดหลวง
2. วัดคอนแก้ว
3. วัดศรีแท่น
4. วัดท่าเคือ
5. วัดบ้านห้วย
6. วัดท่าโป่ง
7. วัดพระธาตุลอย

ชาวบ้านจะมีการแต่งกายชายหญิงผ้าด้ายผ้าเดี๋ยว หญิงหญิงผ้าจีนแบบไทยลานนา

ออกพรรษา

มีการทานขันข้าว (ทำบุญตักบาตร) ที่วัดในตอนเช้าและมีการสงฆ์น้ำพระ

กินฮ้าว

จากการบันทึกของนายล้วน สาลี เกี่ยวกับการกินฮ้าว คือ การไปเก็บที่ได้บนบานศาลกล่าวไว้ มีการนำอาหารไปถวาย เช่น เหล้าที่ต้มเอง ข้าวลาบปลา แกงปลา น้ำ

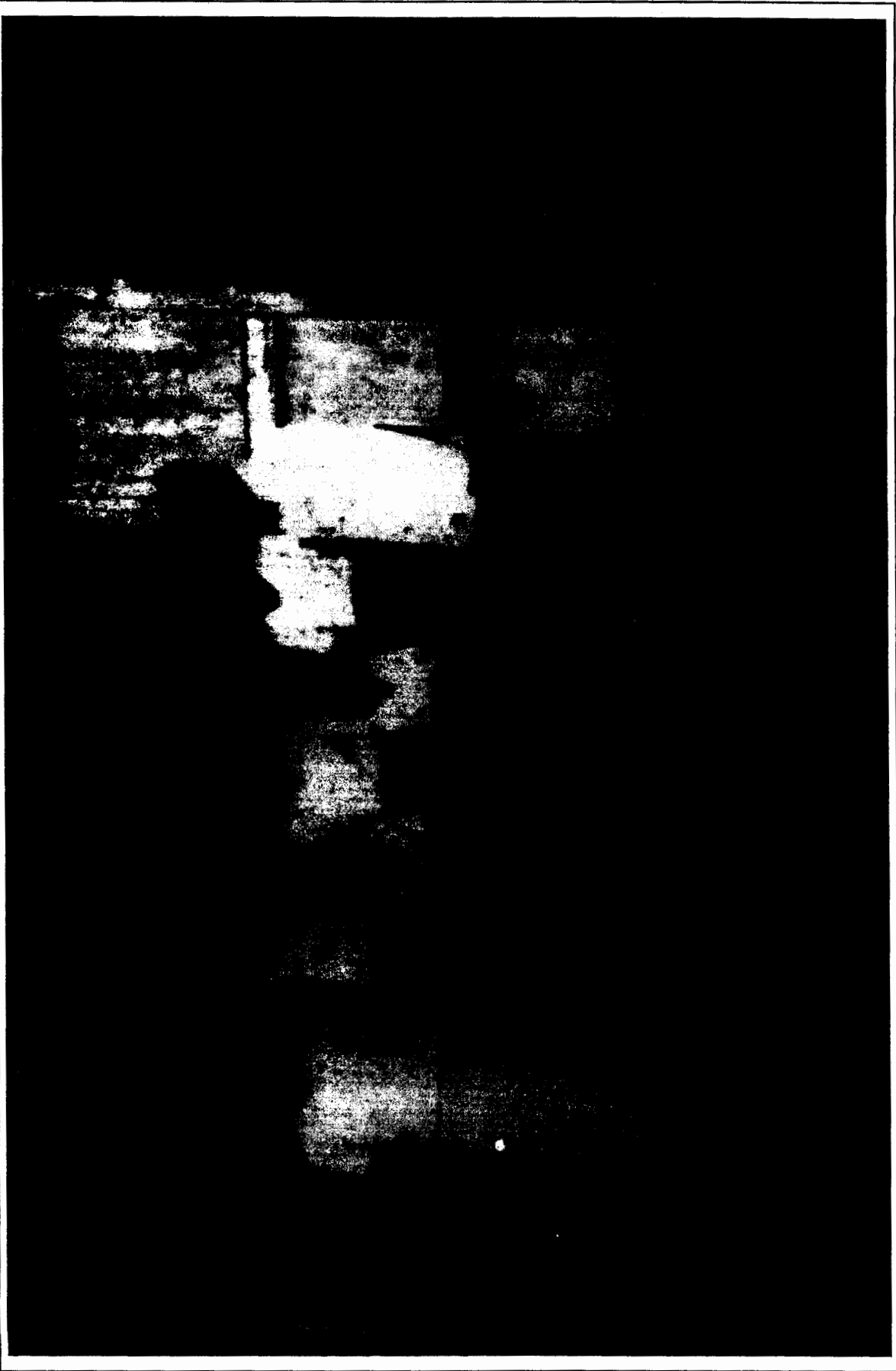
ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านนาเดิมจะผสมผสานเข้ากับการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์กันแต่ละหมู่บ้านจะเป็นเหมือนพี่เหมือนน้องมีอะไรก็แบ่งกันกิน รักสงบ ทุกครอบครัวจะอบรมปลูกฝังลูกหลานให้เชื่อฟังพ่อแม่และผู้ใหญ่ ตัวอย่างขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านมีส่วนช่วยเหลือกัน เช่น การปลูกบ้านใหม่ ผู้หญิงจะช่วยหุงข้าวปลาอาหาร ส่วนผู้ชายก็จะช่วยยกเสาขึ้นเครื่องบนมุงหลังคา ถ้าหลังไม้ใหญ่จะเสร็จภายในวันเดียว ตกเย็นเจ้าของบ้านก็จะเลี้ยงสุราข้าวปลาอาหารและคุยปรึกษาหารือเรื่องสัมมาอาชีพ นอกจากนี้ยังมีประเพณีร่วมลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการเยี่ยมไข้ หากมีคนในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะไปเยี่ยมเยียนดูแลเอาใจใส่สมควรแก่เวลาก็กลับบ้าน พอรุ่งเช้าก็จะมาเยี่ยมกันใหม่

ช่วงเดือน 5 การถ่อเรือ ช่วงฤดูแล้ง หนุ่มร้อนๆ หรือพ่อบ้านหนุ่มๆ จะเชิญชวนเตรียมเสบียงอาหาร ระยะ 6-7 วัน โดยใช้เรือถ่อบรรทุกเสบียงอาหารลำละ 3 คนบ้าง 4 คนบ้าง ไม้เกลือ 20-30 กิโล ตักไปด้วยทุกอย่างพร้อมแล้วออกเดินทางถ่อเรือขึ้นไปหาปลาหาเนื้อ กุ้ง กวาง ซึ่งมีในแหล่งต่างๆ ทั้งหมดมี 49 แหล่งด้วยกัน ดังนี้ แก่งส้มป่อย หาดท้าวสอก หนองผักนึ่ง ท่าคู่ม ผาควาย ห้วยก่องยอน ป้างสะตัน ผาผะดิน กี่วากบ่อลม ห้วยป่าคา ผาผิง ผาเหลี่ยม วังหม้อ ผามัน กานเม็ด ผาหมู หาดหมาไหล แก่งตะละ หลวง แก่งกว้าง แก่งกว้าง แก่งตะละน้อย พระบาททำช้าง เกาะเกลือ สบเตาะ ผาเสือเต้น แก่งแควคอกม้า ปากแควทราย ปาก-เวียก ฯลฯ และอีกหลายๆ แก่ง ชาวบ้านหาปลาไกลที่สุดที่ปากสามต้น มีการทอดแห แขนวนเบ็ด ตกเบ็ด เมื่อได้ปลาก็นำมาทำปลาเค็ม ปลาไร่ ปลาย่าง เนื้อกุ้งกวางทำเนื้อเค็มเนื้อย่าง พอเสบียงที่เตรียมไปใกล้หมดก็จะพากันกลับมาถึงทำหน้าบ้านจะแบ่งสิ่งของต่างๆ ที่หามาได้จะแบ่งเท่า ๆ กันเพื่อเก็บไว้กินในช่วงฤดูทำนาแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกันในสมัยก่อน (บันทึกของ นายล้วน สาลี) นอกจากนี้ชาวบ้านยังมี ประเพณีสืบชะตา ประเพณีทานก้วยสลาก การเล่นเพลงจ้อยข้าว จะเล่นกันในการลงแขกตีข้าว ประเพณีเลี้ยงเหมือนผีฝ่าย และประเพณีขอขมาควายในการใช้งานทำนาเสร็จ

ด้านการแต่งกาย

ชาย จะมีการนุ่งโสร่ง และเปลี่ยนมาใส่กางเกงขาก๊วย เสื้อใส่เสื้อม่อฮ่อม ผ้าขาวม้าพาดบ่า และนิยมเจาะหู ทรงผมรองทรง

ส่วนหญิง ใส่ผ้าถุง ตัวผ้าถุงเป็นผ้าสี ตรงขอบบนจะเป็นสีดำและขอบล่างปลายผ้าถุงประมาณ 1 ฟุต จะเป็นสีดำและนิยมเจาะหูเหมือนกัน ใส่เสื้อสีขาว แขนสามส่วนเกล้าผม

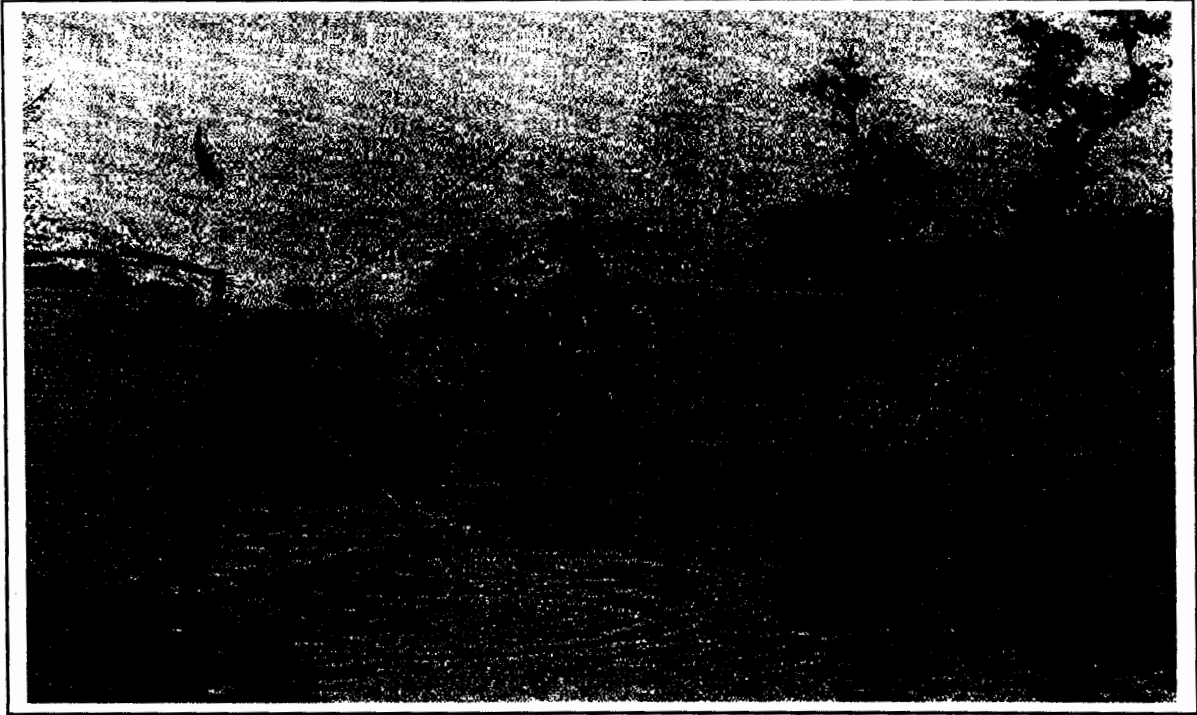
การแต่งงานของชาวบ้าน

ความรู้ และภูมิปัญญาของชาวบ้านในอดีต

ความรู้ในอดีตของชาวบ้านจะอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ส่วนภูมิปัญญาจะมีมากมายที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตและสังคมนับตั้งแต่การพึ่งตนเองโดยการสร้างสรรค์ด้านภูมิปัญญา ดังนี้

- ภูมิปัญญาการรักษาโรค โดยใช้สมุนไพร ทำน้ำมันต่อกระดูกเป็นต้น
- ภูมิปัญญาเรื่องอาหารการกิน ปลูกข้าวเพื่อบริโภคเพื่อใช้เองและมีความรู้เกี่ยวกับอาหารธรรมชาติ
- ภูมิปัญญาผลิตเครื่องนุ่งห่ม โดยใช้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติ เช่น ครั่งและมะเกลือ ทำด้วยมือทุกขั้นตอน
- ภูมิปัญญาการเกษตร เลี้ยงสัตว์ โดยทำเครื่องมือเองทุกอย่าง เช่น ไร่ มีด รั้วควิดน้ำ จอบ เสียม แห สวิง เป็นต้น
- ภูมิปัญญาปรุงและผลิตสุราพื้นบ้าน
- ภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้าน
- ภูมิปัญญาเรื่องระบบเหมืองฝาย เพื่อแจกจ่ายน้ำในพื้นที่นา
- ภูมิปัญญาการลงพื้นบ้าน สร้างที่อยู่อาศัย
- ภูมิปัญญาเรื่องเวทย์วิทยา สืบชะตา สะเดาะเคราะห์

ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การพึ่งพาตนเอง ทำทุกอย่างเพื่อกินเพื่อใช้โดยอาศัยทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่เป็นสำคัญ ดังจะเห็นจากการที่ชาวบ้านใช้ไม้ไผ่ทำเป็นไม้ดอก ฝานตะกร้า กระจุง กระจัง หรือเสื่อรำแพน และกะลามะพร้าวมาทำเป็นกระบวยตักน้ำ ทำทัพพีตักข้าว หรือทำเป็นตะหลิว บ้านไหนที่ปลูกไร้อ้อยจะบิบบอ้อยเป็นน้ำอ้อยไว้ทำขนมหรือไว้รับประทานเป็นของว่าง บ้านไหนที่ปลูกไร่อยาสูบจะเก็บไว้สูบเองไม่ต้องไปซื้อ ครอบครว้ไหนที่ปลูกไร่อยาสูบจะเก็บมาปั่นเป็นเส้นด้ายหรือทอเป็นเครื่องนุ่งห่มทำไร้อ้อยมาใช้ควาย ภูมิปัญญาการทอผ้าที่จะทำในเวลาว่าง นอกจากนี้ชาวบ้านสามารถประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอย การใช้กังหันน้ำฝนน้ำเข้าหนองเพื่อใช้ปลูกข้าว ทำเครื่องมือดักจับสัตว์ เช่น แร้งคักนก ค้างคักตุ่น ทำเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ เช่น การทำเบ็ดราว เป็นต้น

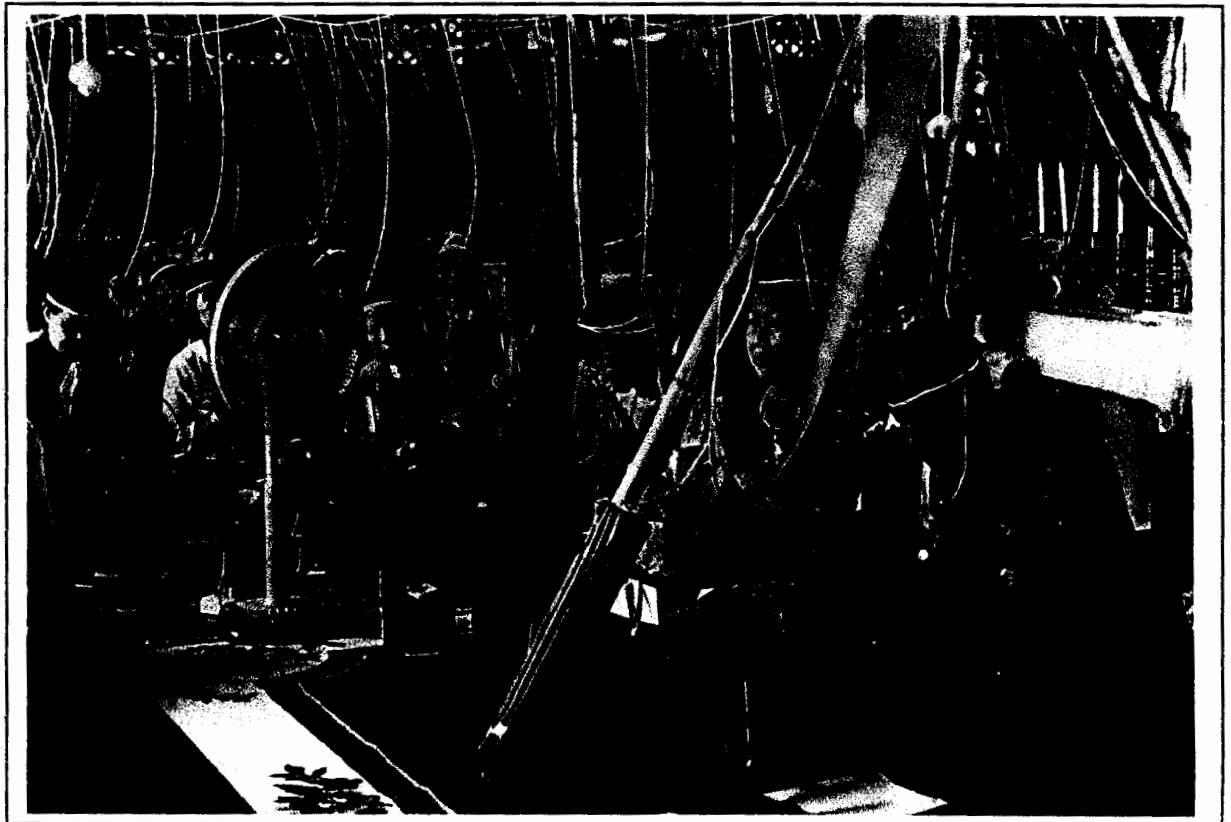
ภูมิปัญญาชาวบ้านการทำระหัดวิดน้ำเข้านา

ระหัดวิดน้ำซึ่งภาคเหนือเรียกว่าหลุกที่บ้านหนองบัวคำ

ពិធីសម្រេចចេញទៅ គំរូសម្រាប់ អ្នកប្រយោជន៍ របស់ទាហានកម្ពុជា

ปัจจุบันสิ่งต่าง ๆ เลื่อนหายไป เนื่องจากมีวิธีการที่ทันสมัยกว่าแต่ก่อน สิ่งที่เคยทำแต่เดิมมาเป็นอันหมดความสำคัญ สิ่งเก่า ๆ หายไปเริ่มมีสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาเดิมสมัยปู่ ย่า ตา ยาย

ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดมาช้านานที่สำคัญซึ่งใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำเหมืองฝาย ช่วยให้มีน้ำในการทำนาและเพาะปลูกพืชผักไว้กินและใช้ ในการทำการเกษตรเครื่องมือเครื่องใช้ชาวบ้านทำขึ้นเอง เช่น ตีเหล็กทำมีด จอบ เสียม จักสาน เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระจง กระจัง เครื่องมือจับสัตว์

การทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัวของผู้หญิง เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย เก็บฝ้าย ปั่น เป็นเส้นด้าย ขอมสีฝ้ายจากสีธรรมชาติ การทำความสะอาดผ้า (ซักผ้า) คัวยเปลือก จี๋หนอน นำเปลือกจี๋หนอนมาแช่น้ำให้เป็นเมือก ตีให้แตกฟองแล้วนำมาซักผ้า

การทำบอไฟ (จี๋ได้) ใช้จุดไฟให้แสงสว่างในเวลากลางคืนจี๋ชันจะขึ้นอยู่กับไม้รัง นำมาตำให้ละเอียด แล้วห่อด้วยใบตองแห้งกะให้ยาวพอประมาณมัดให้แน่นด้วยดอกลเวลาจุดต้องมีอ่างรองกันไม่ให้จี๋เถ้าหกบนพื้นบ้าน บอไฟจะมีทำไว้ใช้กันทุกบ้าน

การใช้ยาสมุนไพรรักษายามเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อก่อนไม่มีหมอรักษาในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงใช้ยาสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าและในหมู่บ้านที่สามารถหามาได้ นำมาต้ม เผล หรือฝน เช่น ผลทับทิมอ่อนนำมาเผล แช่น้ำ และกรองเอาแต่น้ำใช้ดื่มแก้ท้องเสีย เป็นต้น

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนบ้านนา จากการสร้างเขื่อน

แนวความคิดเชิงนโยบาย

แนวความคิดเชิงนโยบาย เรื่องเขื่อนภูมิพล เกิดจากรัฐ โดยข้าราชการเป็นผู้นำร่อง ในโครงการทั้งด้านแนวคิดและการบริหารนโยบาย โดยเริ่มจากใน พ.ศ. 2489 – 2490 จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีและ หม่อมหลวงชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทาน ได้แนวความคิดในการสร้างเขื่อนได้พัฒนาเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ในช่วงแรกเดินทางไปดูงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจากกลับจากการศึกษาดูงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา หม่อมหลวงชาติกำภูดำเนินการตั้งเขื่อนเก็บน้ำใช้ปั่นกระแสไฟฟ้าพลังน้ำขึ้นซึ่งเป็นอุปกรณ์เก่าที่ซื้อมาจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นการก่อหนี้ระหว่างประเทศและมีการสนับสนุนให้รัฐบาลดำเนินการสร้างเขื่อน ซึ่งอธิบดีกรมชลประทาน จึงสนับสนุนให้ หม่อมหลวงชาติ กำภู เป็นผู้อธิบายเรื่องเขื่อนให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นด้วย ทั้งด้านแนวคิดและการบริหารนโยบาย โดยเริ่มจาก

ในปี 2493 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามให้กรมชลประทานออกสำรวจแม่น้ำปิง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน โดยเริ่มสำรวจตั้งแต่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ลงมาถึงอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ในครั้งแรกได้ผาย่าสา ต. บ้านนาเหนือหมู่ที่ 1 – 5 ของตำบลบ้านนาอยู่ได้หมู่ 6 – 7 ตำบลบ้านนา และเปลี่ยนมาเป็นหมู่บ้านตรงวังน้อย และมาสรุปที่เขาแก้ว เขาทัพซึ่งเป็นร่องน้ำแคบและภูเขาทั้งสองลูก หินค้ำกั้นน้ำจะไม่สามารถเซาะให้พังได้ รัฐบาลเริ่มที่จะเอาดิน หิน ส่งไปให้ประเทศอเมริกาเพื่อพิสูจน์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน เมื่อผู้เชี่ยวชาญสรุปผลว่าใช้ได้รัฐบาลจึงเริ่มลงทุนเงินตัดถนนจากพหลโยธินเข้าถึงเขาแก้ว เขาทัพทันที

ในปี 2493 กรมชลประทานก็ลงมือเจาะหิน เพื่อก่อสร้างเขื่อนมีการนำเครื่องมือมาดำเนินการเจาะหิน จนกระทั่งมาถึง 2499 รัฐบาลเริ่มมีการประกาศเวนคืนที่ดินในตำบลสามเงา เจ้าหน้าที่ของรัฐให้ทหารขึ้นไปทำแผนสำรวจที่ดิน สำรวจเรือนราษฎร ต้นไม้ที่มีประโยชน์ทางตำบลสามเงากับบ้านท่าปุย ซึ่งเป็นป่าไม้อันงดงาม ทางกรมชลประทานก็เริ่มตัดต้นไม้

ในปี 2499 รัฐบาลเริ่มประกาศเวนคืนที่ดิน ตำบลสามเงา เจ้าหน้าที่กรมชลประทานให้ทหารไปสำรวจแผนที่ดิน บ้านเรือนราษฎร และต้นไม้ที่มีประโยชน์ ตำบลสามเงา บ้านสามเงา และบ้านท่าปุย กรมชลประทานเริ่มตัดไม้และปรามพื้นที่ แลกเปลี่ยนที่ดินตำบลบ้านนา

ในปี 2500 ผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศเข้ามาสร้างเขื่อนใช้ดินหินถมแม่น้ำปิงกันไม่ให้น้ำไหลมาจะได้เขื่อน เพื่อทำให้น้ำแห้งสะดวกต่อการเจาะหินเพื่อลงรากฐานเขื่อน และเริ่มเจาะเขาแก้วเป็นอุโมงค์ สองอุโมงค์ใหญ่ พ.ศ. 2500 ช่างสร้างเขื่อนซึ่งเป็นบริษัทฝรั่ง บราวแอนรุต ได้เข้าทำการสร้างเขื่อน เช่น ใช้ดินหินถมแม่น้ำปิง เพื่อสะดวกต่อการเจาะหินเพื่อลงฐานเขื่อน เจาะเขาแก้วเป็นอุโมงค์ เพื่อระบายน้ำ 2 อุโมงค์ใหญ่ จนถึงปี พ.ศ. 2502 ทานบ่อก็เริ่มเสร็จเป็นรูปเป็นร่าง ในช่วงนั้นชาวบ้านนาทราบแล้วว่าตนเองต้องอยู่ไม่ได้แน่นอนราษฎรเริ่มนั่งคุยกันเป็นกลุ่ม ๆ ว่าจะทำอย่างไรกับชีวิตต่อไปดี ไม่เป็นอันท่ามาหากินกัน เจ้าหน้าที่เข้าไปแจ้งชาวบ้านเรื่องการอพยพและทางราชการจะจ่ายค่าเสียหายให้กับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เริ่มสำรวจที่บ้าน ไร่นา ดันมะพร้าว ดันฉำฉา ดันจามจู้ ก้ามปู พุทรา เป็นต้น ซึ่งในตอนนั้นชาวบ้านยังมั่นใจว่าต้องอยู่ที่นี้ไม่ได้แน่นอน ความกลัวเริ่มมีมากขึ้น ข่าวการย้ายที่อยู่ใหม่ ทางเจ้าหน้าที่ยังไม่บอกเป็นที่แน่นอนว่าจะให้ชาวบ้านอพยพไปอยู่ตรงไหน บ้างก็ว่าให้ไปอยู่สุขแจ่ม จ.เชียงใหม่ บางก็ให้ไปอยู่ปากทางคงสามสิบ แต่ในตอนนั้นชาวบ้านจะอยู่ด้วยความรู้สึกไม่แน่นอน และไร้ที่พึ่งจริงๆ จึงได้รวมเงินเรียรายเท่าที่ใครจะมี เพื่อที่จะให้ นายดา กันอินตะ กำนัน ยัง สีม่วงคำและกำนันเก่า นายซ้าง สอนเสื่อ เพื่อเข้ากรุงเทพ ฯ ไปขอความเห็นใจจากรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และหลังจากนั้นรัฐบาลได้ส่ง ขุนโสพิศ ซึ่งเป็นพ่อของจอมพลถนอม กิตติขจร กับนายรังสรรค์ สังกสิกุล เป็นตัวแทนในบ้านนา เพื่อสำรวจความเป็นจริงที่ว่าชลประทานให้ค่าตอบแทนกับชาวบ้านอย่างไม่ยุติธรรม ตามที่ชาวบ้านได้ไปร้องเรียนหรือไม่

เมื่อขุนโสพิศและนายรังสรรค์มาถึง ค้างที่จวนผู้ว่าสง่า ไชยานนค์ 1 คืน รุ่งขึ้นตอนบ่ายก็ถึงบ้านท่าปุย ชาวบ้านก็ได้ฆ่าหมูต้อนรับขุนโสพิศ และค้างที่บ้านนายสำราญ ฉายวัฒนา (เพราะเขาเป็นญาติกัน) ในที่สุดการตกลงก็เป็นไปตามที่กรมชลประทานว่าไว้เหมือนเดิม ดังที่ทางชลประทานแจ้งไว้ การทำขวัญให้กับชาวบ้านก็ยังเหมือนเดิม

คือ ช่วงนั้นทางเจ้าหน้าที่ได้แจ้งชาวบ้าน ว่าทางรัฐบาลให้ จะให้อย่างสมน้ำสมเนื้อ แต่พอจ่ายจริงๆ กลับไม่เป็นเช่นนั้น ซึ่งลำบากมาก เพราะเป็นเงินนิดเดียว เช่น

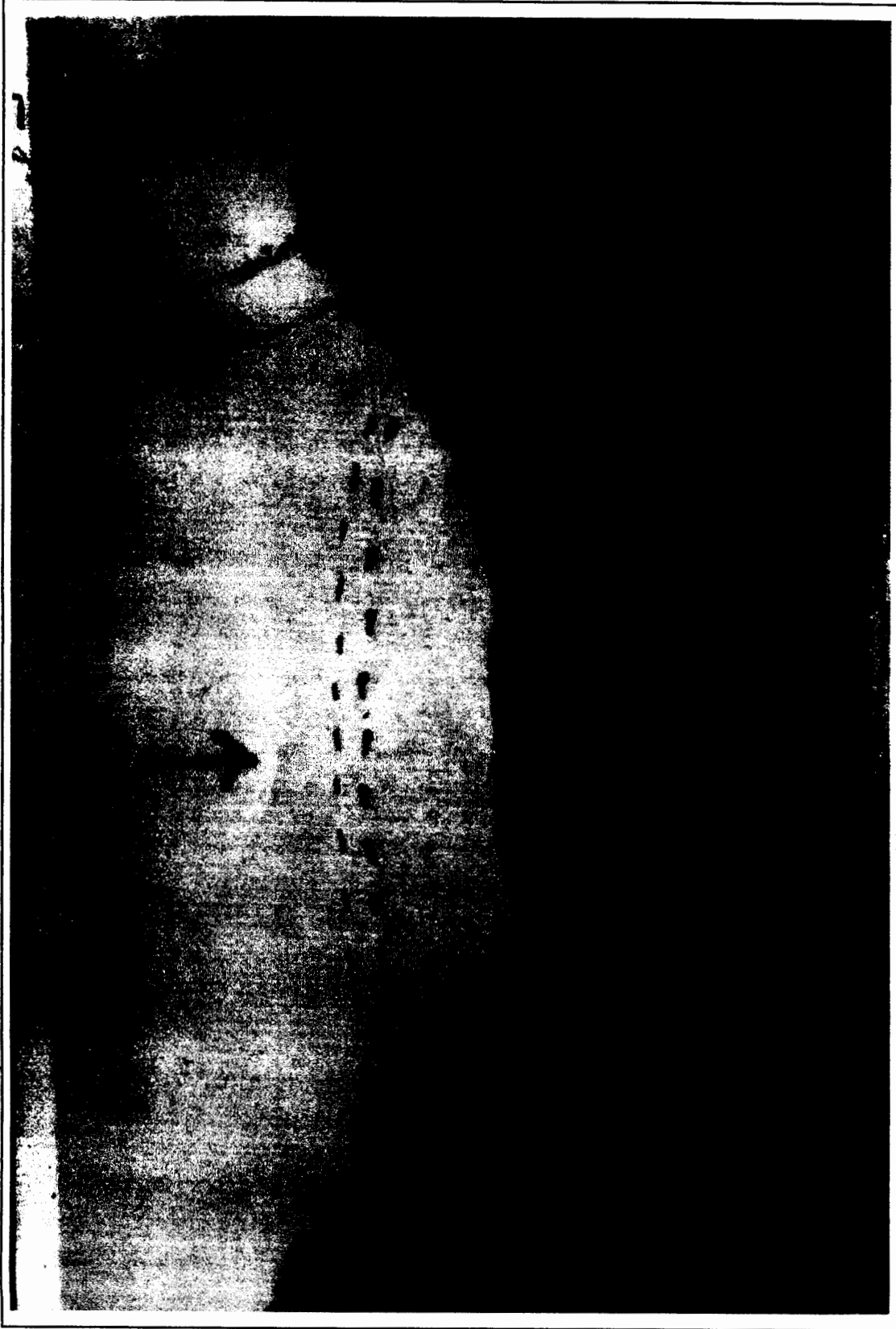
-ต้นมะพร้าว ต้นละ	10	บาท		
-ต้นก้ามปู ต้นละ	20	บาท		
-ต้นพุทรา ต้นละ	20	บาท		
-ต้นกล้วย ต้นละ	2	บาท		
-บ้านมุงกระเบื้อง หลังละ	10	บาท	ค่าทำขวัญ	8 บาท
-บ้านมุงสังกะสี หลังละ	8	บาท	ค่าทำขวัญ	8 บาท
-มุงแฝกฝากระดาน หลังละ	6	บาท	ค่าทำขวัญ	8 บาท
-มุงแฝกฝาฟาก หลังละ	4	บาท	ค่าทำขวัญ	8 บาท

บางครอบครัวได้แค่ 700 บาท ซึ่งไม่พอใช้จ่ายกับการอพยพ ข้อมูลทุกอย่างที่ชาวบ้านรู้มีเพียงน้อยมากและนอกจากนี้ทางเจ้าหน้าที่ได้ให้คำมั่นว่าในการอพยพจะจัดหาเจ้าหน้าที่ตำรวจมาดูแลความสะดวกให้กับชาวบ้าน โดยส่วนหนึ่งจะไปกับผู้อพยพป้องกันกรปล้น และช่วยอยู่ที่อพยพใหม่ แต่เอาเข้าจริงไม่มีอะไรเลย ชาวบ้านต้องทำกันเองโจรก็ชุกชุม

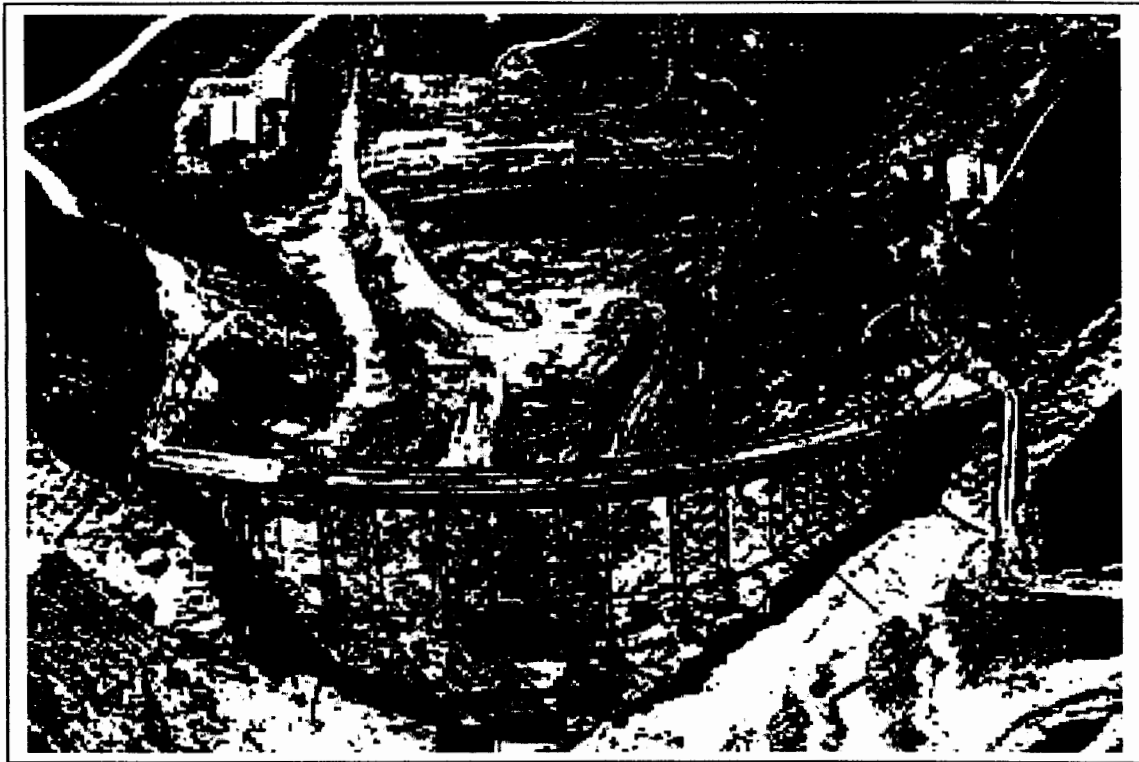
ปลายปี พ.ศ. 2502 ชาวบ้านนาเดื่อคร้อนเพราะเขื่อนจะเกิดขึ้นแล้ว ชาวบ้านเริ่มจับกลุ่มพูดคุยกันไม่เป็นอันทำกิน เจ้าหน้าที่กรมชลประทานเริ่มออกสำรวจบ้านเรือนที่ไร่นา ต้นไม้ที่ชาวบ้านมีทั้งหมดทำให้ชาวบ้านนาต้องย้ายที่อยู่

ข้อมูลที่ชาวบ้านทราบจากเจ้าหน้าที่มาบอกชาวบ้านก่อนการสร้างเขื่อน ในตอนแรก มีเพียงเล็กน้อย คือ แจ้งว่าทางรัฐบาล สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้ ม.ล.ชาติ กำภู ซึ่งเป็นอธิบดี กรมชลประทาน ไปดูงานที่ประเทศสหรัฐฯ เรื่องการทำเขื่อนกักน้ำป็นเครื่องจักรให้เกิดไฟฟ้าพลังน้ำขึ้น ซึ่งช่วงนั้นอยู่ในปี-2489-2490 พอถึงปี พ.ศ.2493 รัฐบาลจอมพล ป.ก็ให้กรมชลประทานออกสำรวจพื้นที่ในแม่น้ำปิง ว่าตรงไหนที่สมควรจะสร้างเขื่อนได้ ตั้งแต่ อ.ฮอด จังหวัดเชียงใหม่ล่องมาจนถึงอำเภอสามเงา

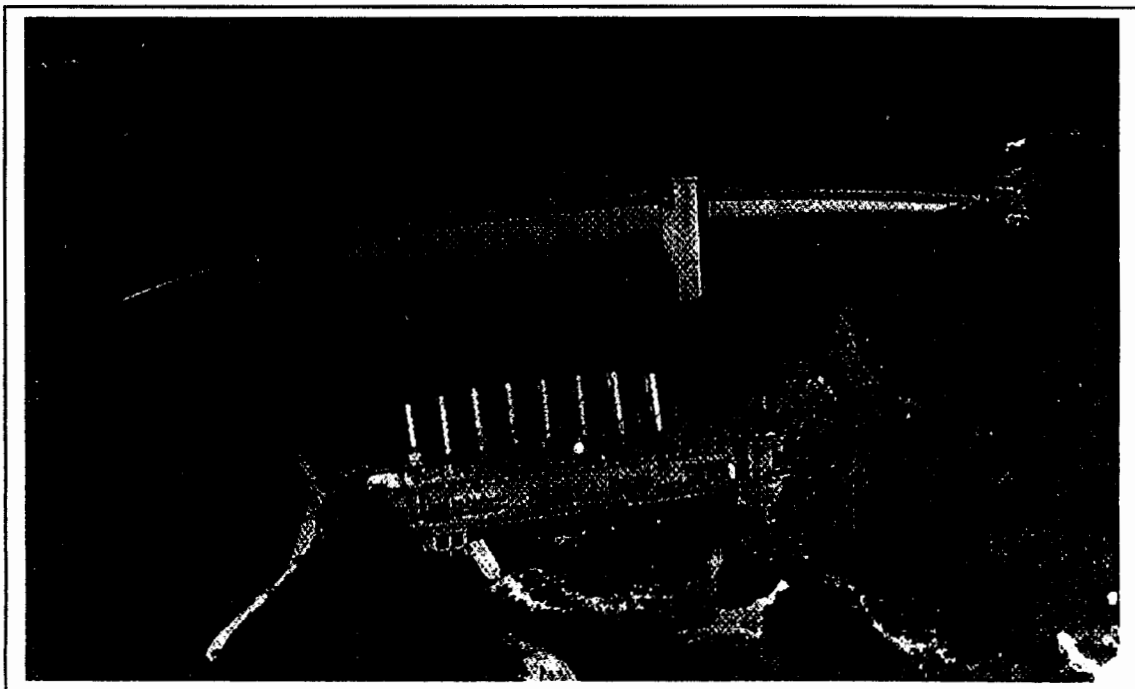
ซึ่งในการสำรวจครั้งแรกได้ตรงกับผาฆ่าสา ตำบลบ้านนาเหนือ ม1-ม.5 ตำบลบ้านนาใต้ตรงกับ ม.6-ม.7 แต่ผลสำรวจพบว่าตรงตำบลบ้านนาหินไม่เหมาะสมแก่การสร้าง จึงร่นถอยลงมาทางใต้หมู่บ้านตำบลบ้านนา ตรงวังน้อย แต่เนื่องจากจุดนี้ฝั่งห่าง

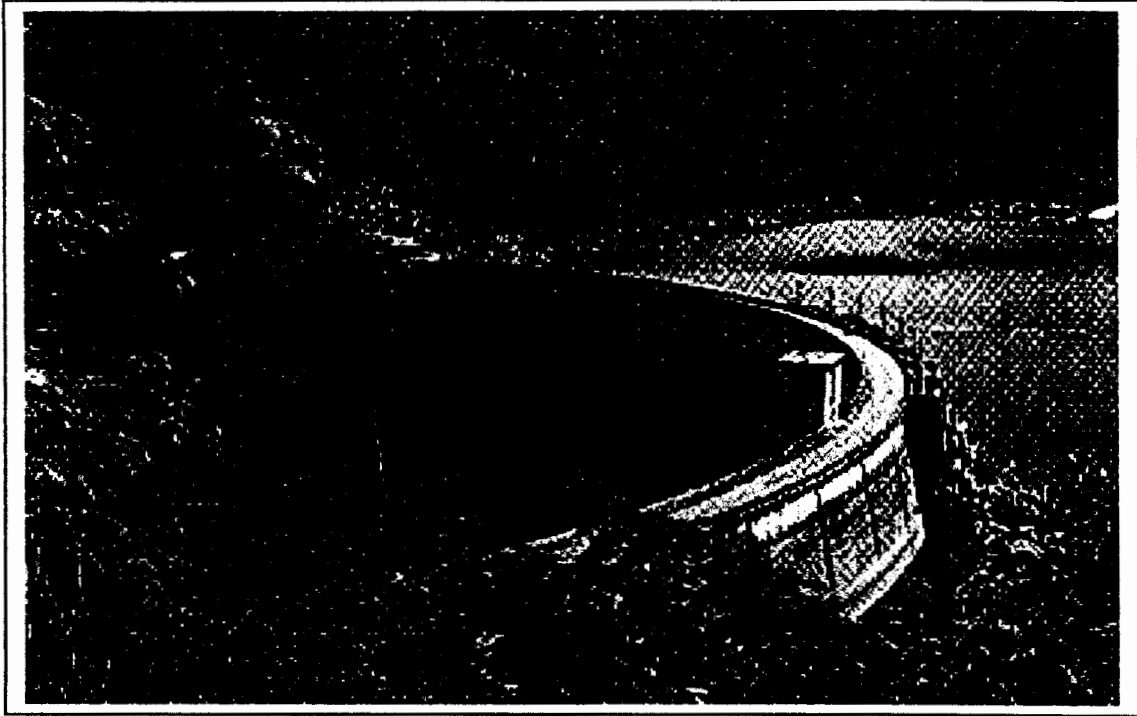
บริเวณที่สร้างเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ตัวเขื่อนที่กำลังอยู่ในระหว่างการสร้าง

ตัวเขื่อนภูมิพลเมื่อสร้างเสร็จสมบูรณ์

เขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล

กันมาก หากจะสร้างต้องใช้เงินงบประมาณมาก จึงร่นลงไปอีก ได้ตรงร่อนน้ำแคบระหว่างเขาแก้วกับเขาทัพ เขาทั้ง 2 ลูกนี้ไม่สามารถกักเซาะให้พังได้

ในที่สุดเมื่อตกลงทำพื้นที่นั้นแล้ว ก็เริ่มแจ้งให้ชาวบ้านทราบ ตอนแรกชาวบ้านไม่เชื่อว่าจะเป็นเรื่องจริงที่ชาวบ้านต้องจากบ้านเกิดกันไปจริงๆ จนกระทั่งมีการสำรวจและเจาะหินไปทำการสำรวจที่เมืองนอก เมื่อพิสูจน์ว่าใช้ได้ รัฐบาลก็เริ่มตัดถนนจากพหลโยธินเข้าไปถึงเขาแก้วเขาทัพทันที ซึ่งยังใช้กันอยู่ทุกวันนี้

นอกจากนี้ ข้อมูลการสร้างเขื่อนที่ชาวบ้านรับรู้ โดยทราบผ่านทางกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งขณะนั้นมีปลัดอำเภอเป็นหัวหน้า และทางอำเภอมีการเรียก ชาวบ้านไปประชุม ณ หัวน้ำ เขตท้องที่กำนันตำบลบ้านนา โดยปลัดอำเภอนำนโยบายรัฐแจ้งให้ชาวบ้านทราบพร้อมกัน กรมชลส่งเจ้าหน้าที่ไปสำรวจสำหรับสร้างเขื่อน ตั้งแต่ผาคันเบ็ดลงมา เจาะเอาหินใต้พื้นดิน ไปวิเคราะห์ทั้งหินของคอยทัพและคอยเขาแก้ว พบว่าดินที่คอยเขาแก้วเหมาะสม รัฐจึงสร้างเขื่อน ณ ที่ปัจจุบัน

ความคิดและความรู้สึกของชาวบ้านต่อการเปลี่ยนแปลง

เมื่อรู้ว่าชาวบ้านจะต้องอพยพย้ายออกจากบ้าน ออกจากถิ่นที่เกิดแน่นอนแล้ว ความรู้สึกกลัว รู้สึกเสียใจที่ต้องจากบ้านเกิด เสียขายพืชผลที่เคยปลูกไว้ บางคนเกิดความกลัวว่าเขื่อนจะพังไม่ยอมอยู่ได้เขื่อน จึงขึ้นไปอยู่บนที่สูง ความสับสนที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นทำ ชาวบ้านนั่งจับกลุ่มคุยกันเสมอ หากจะมีการย้ายหนทางข้างหน้าจะเป็นอย่างไร จะมีห้วยให้ทำการเกษตรหรือเปล่า บางครอบครัวที่เป็นครอบครัวใหญ่ก็กลายเป็นครอบครัวบ้านแตกสาแหรกขาด ช่วงนั้น ชาวบ้านมีแต่ความเศร้าโศกขาดที่ฟังทุกทางมองไปทางไหนก็ไร้หนทาง บางคนถึงขั้นจะยอมจมน้ำให้รู้แล้วรู้รอดไป เพราะคิดถึงไร่นา ไร่ วัว ควาย ขนบธรรมเนียมเก่าแก่จะต้องสูญหายไปแน่นอน ทุกคนทุกบ้านมีแต่ความเศร้าโศกข้างถึงกับกลืนน้ำตาไว้ไม่ได้

ความคิดและความรู้สึกของชาวบ้านส่วนมากคิดว่ารัฐบาลสร้างความเดือดร้อนให้แก่พวกราษฎร ทำไมต้องสร้างเขื่อนที่เขาแก้วและเขาทัพ ถ้าสร้างทางเหนือหมู่บ้านขึ้นไปจะไม่ทำความเดือดร้อน ต่างวิตกกังวลว่าถิ่นที่อยู่กันมาหลายชั่วอายุคนเป็นบ้านเกิดเมืองนอนที่ให้ความสงบร่มเย็น โดยผืนที่นาก็มีให้ทำนากินทุกปี มีพื้นที่ทำ

ไร่ทำสวนมากมาย สัตว์เลี้ยงใช้งานก็ปล่อยให้สัตว์ไปหากันเอง ไม่มีโจรมาลัก ในน้ำก็มีปลาทำมาหากินได้สะดวกและที่วัดมากคือรัฐบาลชดใช้เหมือนของเดิมที่มีอยู่หรือไม่ เสร้าที่สุดคือ รัฐบาลจะทิ้งราษฎร รัฐยอมทุกอย่างที่ชาวบ้านขอ น้ำประปา ถนน ไฟฟ้า พื้นที่นาซึ่งถ้าอพยพได้แล้วยังไม่ทำคังที่รับปากไว้ควรทำหนังสือไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ ความคิดแตกเป็นสองพวก ส่วนมากจะอพยพมา ส่วนน้อยอพยพมาตั้งบ้านเรือนและรับที่ดินที่รัฐชดใช้ให้แต่กลับไปอยู่ที่เดิม น้ำท่วมก็จะหนีน้ำขึ้นไปเรื่อยๆ เช่น บ้านห้วยริน บ้านสันป่าปวย บ้านโสมง เป็นต้น

ความรู้สึกลึกลับ ๆ จากชาวบ้านนาที่สะท้อนออกมา “ไม่อยากอพยพไปที่ไหน อยากอยู่ที่ ต.บ้านนา และสงสารวัดวาอาราม บ้านเรือน ทุ่งไร่ ปักนา หนาคางใจ จะได้จากไปเพราะเคยอยู่เคยกินมาแต่เกิด เสียใจ เสียขาย สภาพแวดล้อมที่ดีๆ บรรยากาศที่ดีสดชื่น ”

หลายคนกล่าวว่า “เมื่อทราบข่าวว่าจะมีการสร้างเขื่อนชาวบ้านนาต่างก็ตกใจและไม่เชื่อเลยว่าคนจะสามารถสร้างที่กั้นน้ำให้สูงเท่ากับภูเขาทั้งลูกได้จริง หากเป็นอย่างที่ทางการประกาศจริงชาวบ้านทั้งหมดจะต้องอพยพออกจากพื้นที่ของหมู่บ้านเดิม แต่ก็ทำใจลำบากเพราะไม่อยากจากถิ่นฐานเดิมที่มีความอุดมสมบูรณ์ และยังเป็นที่เคยอยู่กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

สิ่งที่สำคัญชาวบ้านกังวลว่าที่ดินที่ทางการจัดสรรที่ดินให้ นั้นจะได้ไม่คุ้มเสีย ที่ดินที่ได้มีความอุดมสมบูรณ์น้อยกว่าที่เคยอยู่ แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่จะไม่ย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านจัดสรร (ที่อยู่ปัจจุบัน) ”

“ เสียขายวัดวาอารามที่จะสูญเสียด และสูญหาย ที่ทำกินใหม่ไม่ทราบว่าจะจะเป็นเช่นไร กลัวการพลัดพรากจากคนที่ใกล้ชิด ต้องสูญเสียดเวลาในการสร้างเนื้อสร้างตัวใหม่ ดินตระหนกไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน ไม่เคยรู้มาก่อนว่าเขาจะสร้างอะไรมากันแม่น้ำใหญ่ๆได้ ”

การอพยพของชุมชนบ้านนา

พอถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2503 ราษฎรตำบลบ้านนาพากันอพยพไปได้เขื่อนไปอยู่ที่ ๆ ทางกรมชลประทานจัดสรรให้ พระพุทธรูปและพระภิกษุสามเณร ย้ายไปอยู่

ณ ที่จัดสรรนั้นด้วย การอพยพในครั้งนี้ทำให้ราษฎรตำบลบ้านนาแยกออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่

กลุ่มที่ 1 อพยพไปอยู่ใต้เขื่อนที่ทางกรมชลประทานจัดสรรไว้ให้ ประมาณ 500 หลังคาเรือน

กลุ่มที่ 2 ไม่ยอมย้ายออกไป อพยพหนีน้ำท่วมขึ้นไปอยู่ที่สูงให้พ้นจากน้ำท่วม มี 6 หมู่บ้านด้วยกัน คือ บ้านหินลาด บ้านนาไฮ บ้านอุมวาบ บ้านโสมง บ้านสันป่าเปว บ้านหัวขริน มีประมาณ 500 ครัวเรือน

กลุ่มที่ 3 อพยพไปอยู่จังหวัดเชียงราย บ้านต้นจิว ประมาณ 40 ครัวเรือน

กลุ่มที่ 4 อพยพไปอยู่จังหวัดกำแพงเพชร บ้านโป่งน้ำร้อน ประมาณ 50 ครัวเรือน

ชาวบ้านหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ยังไม่ได้อพยพไปครั้งแรกเพราะทุกคนอยากจะเก็บเกี่ยวข้าวในนาเพื่อกินแต่ไม่สมหวังเพราะโดนน้ำท่วมเสียก่อน ครั้งแรกชาวบ้านย้ายไปอยู่ที่บริเวณสันหรือเนินสูงเพื่อหนีน้ำชาวบ้านนำดินโคลนมากั้นเป็นเนินสูงเพื่อกั้นน้ำไม่ให้น้ำท่วมภายหลังน้ำท่วมสูงขึ้นบริเวณที่เคยเป็นทุ่งนาและบ้านเรือนกลายเป็นน้ำมองไปทางไหนมีแต่น้ำเหมือนทะเลโดยเฉพาะคันทัดท้ายที่ฝนตกหนักมีฟ้าร้องเหมือนจะถล่มทลายพอเช้าขึ้นมาสูงขึ้นชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2502 ชาวบ้านต้องอพยพกันครั้งสุดท้าย ชาวบ้านที่อพยพออกมาต่างได้รับเงินจากทางการบ้านไม้ไผ่ราคา 500 บาท ค่าต้นไม้ที่ปลูกลงไป 200 บาท ชาวบ้านต้องผูกแพขึ้นมาเพื่อขนของหนีน้ำโดยล่องแพมาขึ้นที่ปากทางเขื่อนและจ้างชาวบ้านสามเงามาช่วยเคลื่อนย้ายของมาไว้ยังบริเวณบ้านที่ทางการจัดสรรไว้ให้

การอพยพของชาวบ้านแบ่งเป็น 2 ระยะ เมื่อทางรัฐแจ้งให้ชาวบ้านทราบเรื่องการสร้างเขื่อนและจะสร้างเขื่อนสำรองก่อน ชาวบ้านพวกแรกทำการรื้อบ้านเรือน บ้านที่อยู่ใกล้ริมน้ำปิงได้ตัดไม้เพื่อผูกติดกันเป็นแพเพื่อบรรทุกสิ่งของ บางคนใช้เรือบรรทุกเรือตอนและเรือหางยาวล่องตามลำน้ำปิงมาขึ้นบริเวณที่ทางการจัดเตรียมไว้ให้ เงินที่ทางรัฐจ่ายเป็นค่าเรือตอนจึงถูกใช้ไปในการจ้างคนมาช่วยเรือตอนและขนย้าย ทั้งสิ้น

ระยะที่ 2 คือพวกตกค้างที่ไม่รื้อบ้านเรือนร่อนน้ำมาจนมีการปิดเขื่อนสำรองน้ำจึงเริ่มท่วมบ้านเรือนชาวบ้าน เมื่อน้ำลดลงชาวบ้านต่างเรือตอนบ้านเรือนทำแพล่องมาขึ้นหน้าเขื่อนและมาอยู่ทางบ้านจัดสรรการอพยพโยกย้ายในครั้งนี้ต่างได้รับความเดือนร้อน

มากมายทั้งบริเวณที่ดินทำกินและการรื้อถอนบ้านเรือนและการปลูกสร้างบ้านในที่ซึ่งทาง
การจัดเตรียมไว้ให้เพราะเงินที่รัฐให้ไว้ไม่เพียงพอกับความต้องการกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น
จริงทำให้ชาวบ้านที่พอมีเงินเก็บออมต้องนำเงินจำนวนนั้นออกมาใช้ส่วนชาวบ้านที่ไม่มี
เงินเก็บออมต้องเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับชาวบ้านหมู่ 8 บ้านห้วย แยกย้ายไปอยู่ที่บ้านจัดสรรบ้าง ชาวบ้านที่ไม่
ยอมย้ายไปอยู่ที่ทางการจัดสรรให้ก็ย้ายไปอยู่ที่บ้านโสมงบ้าง ชาวบ้านที่ตัดสินใจไม่ย้าย
ไปอยู่ที่บ้านจัดสรรนั้น เพราะค่ารื้อถอนที่ทางการให้ไม่พอเพียง ที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์
น้ำไม่เพียงพอ และที่สำคัญชาวบ้านต้องเริ่มต้นใหม่ทุกอย่าง หากจะปลูกผลไม้ หรือไม้
ยืนต้นต้องใช้เวลานานมากกว่าจะได้ผลผลิต ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนที่จะย้ายไปอยู่ที่
บ้านโสมง จึงพากันขายที่ดิน ที่ทางการจัดให้เพื่อนำเงินที่ได้เป็นทุนในการดำรงชีวิต
อยู่ที่นี้ลำบากบ้างนิดหน่อย แต่ก็สะดวกขึ้นบ้าง เช่น การคมนาคม

ชาวบ้านหมู่ 8 ที่ย้ายมาบ้านจัดสรรประสบปัญหาตั้งแต่การรื้อถอนบ้านเรือน
และการขนย้ายที่ไม่สะดวก ต้องจ้างเรือและแพขนในราคาแพงเพราะไม่มีรถขนส่ง
เงินที่ได้จากทางการไม่เพียงพอถ้าพึ่งใช้ไปกับการขนย้ายแทบจะหมดแล้ว พอมาที่อยู่
ใหม่จะสร้างบ้านต้องหาไม้ใหม่มาสร้าง ถูกเจ้าหน้าที่จับอีกข้อหาบุกรุกป่าสงวน ที่ดิน
บ้านจัดสรรไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีน้ำกินและใช้ในการเกษตร เข้ามาใหม่ๆ ไม่มี
เจ้าหน้าที่รัฐดูแล มีการปล้น ลักขโมย วัว ควาย มัดทิ้งไว้ไม่ได้ ถูกผู้ที่อยู่ในพื้นที่ก่อน
รังแก ชาวบ้านต้องดูแลกันเองอยู่นานพอสมควรจึงจะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแล

การอพยพของชุมชนตำบลบ้านนาเกิดปัญหาตามมามากมายดังกล่าวมาแล้วไม่ว่า
จะเป็นปัญหาในการรื้อถอน การขนย้ายบ้านเรือนและข้าวของต่างๆที่ต้องใช้แรงงานคน
จำนวนมาก ทำให้ต้องเสียเวลาทำมาหากิน เมื่อย้ายรกรากในถิ่นใหม่ ปัญหาการลัก
ขโมยโจรผู้ร้ายต่างๆ ตามมา วัว ควายที่เคยเลี้ยงแบบปล่อยทำไม่ได้ การทำไร่ ทำนา
เป็นปัญหา เพราะแหล่งน้ำไม่เพียงพออยู่กันอย่างอดอยาก ดินไม้ต้องเริ่มปลูกใหม่กว่าจะ
ให้ผลผลิตต้องใช้เวลาหลายปี ไฟฟ้าไม่มีใช้ ทำให้บางครอบครัวต้องอพยพไปอยู่ต่าง
จังหวัด เช่น เชียงราย เชียงใหม่ กำแพงเพชร บางครอบครัวที่ย้ายไปไหนไม่ได้ต้อง
อยู่ตามไหล่เขาเหนือเขื่อนภูมิพล อาศัยการเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย หาปลา ที่เหนือเขื่อน

ต้องทำอาชีพใหม่ที่ไม่วุ่นวาย เช่น เผลออ่าน ถางสวน ถางไร่ ไร่จ้างได้ค่าแรงประมาณ วันละ 4-5 บาท

กว่าจะเข้ารูปเข้ารอยใช้เวลานาน เช่น ที่ดินทำกินที่คลองลาน คนต่างถิ่นมาแล้ว ถากยึดเอาเป็นของตน เพราะชาวบ้านไปไม่ถึง แต่พอมีรถเข้าถึงชาวบ้านจะไปเอาคืน เป็นสิทธิ์ของคนอื่นไปแล้ว เมื่อชาวบ้านประท้วง รัฐบาลก็ให้ชาวบ้านเอารัฐมาล้อม และ ปลุกต้นไม้ แต่ยังมีคนร้ายถอนทิ้ง บ้างก็ทุบเสารั้วทิ้งบ้างจนถึงทุกวันนี้

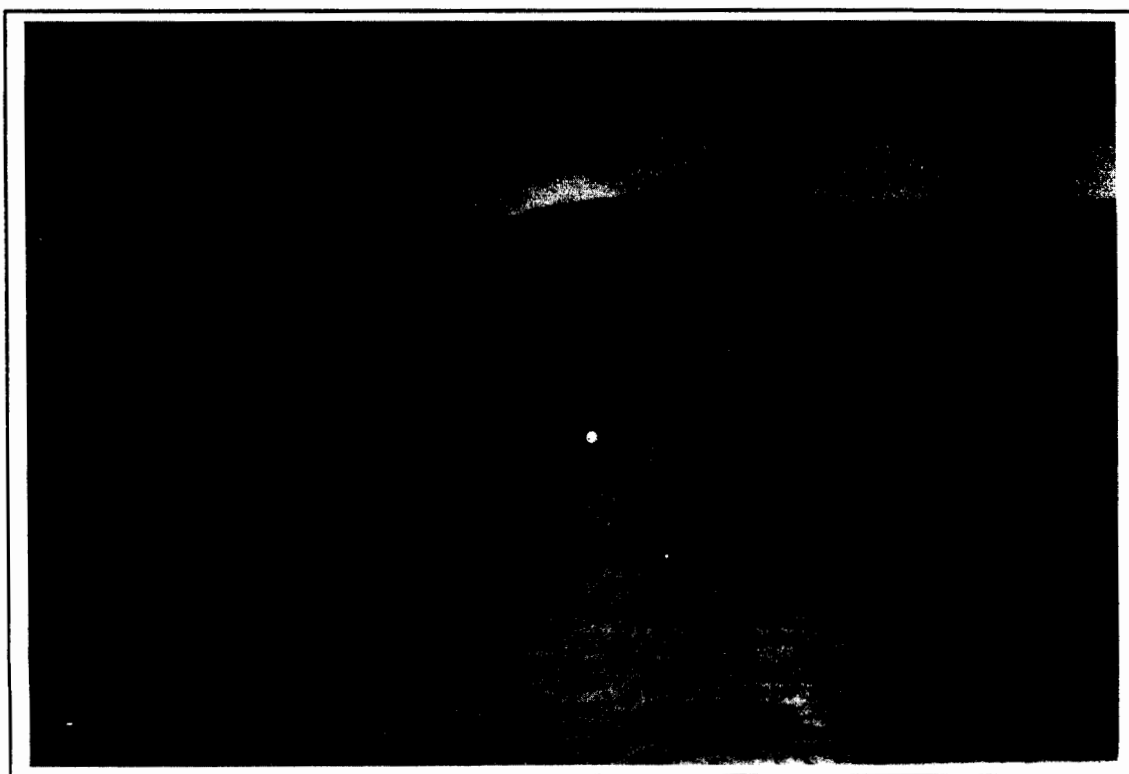
ช่วงของการอพยพหลังจากเจ้าหน้าที่ได้จ่ายเงินค่าเสียหายและค่าทำขวัญให้กับ ชาวบ้านแล้ว ทำให้ชาวบ้านเริ่มที่จะหาจุดย้ายกันไป ซึ่งการอพยพไป 4 จุดใหญ่ ดังกล่าว แล้ว

ซึ่งบางส่วนขายที่ดินให้กับรัฐ แล้วย้ายไปอยู่อื่นที่ที่มีญาติอยู่ก่อนแล้ว การอพยพ เริ่มตั้งแต่การ รื้อถอนบ้าน การรื้อต้องจ้างคนช่วยกันรื้อถอน เพราะช่วงนั้นต่างคนต่าง ลำบากไม่มีใครช่วยใคร ต่างรื้อถอนขนย้ายบ้านเรือนของตนเอง การย้ายต้องจ้างเขาขน ทำแพล่องน้ำ การอพยพเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 บ้านแตกสาแหรกขาด เมื่อช่วงที่ขนย้าย ของไม่ว่าจะเป็นทางบกทางน้ำมีโจรคักปล้นชาวบ้านเดือดร้อนกันมาก ไปอยู่ที่ทางรัฐจัด สรรไว้ให้ไปเห็นสภาพที่ดินจัดสรรแล้ว แทบหมคอาลัยตายอยากทุกอย่างเปลี่ยนแปลง หน้ามือเป็นหลังมือเจ้าหน้าที่ของรัฐได้บอกกล่าวให้ราษฎรว่าทุกอย่างสะดวกสบาย ถนน หนทาง น้ำไฟสว่าง แต่แล้วถนนแทบจะมองไม่เห็น มีแต่ป่าขึ้นเต็มไปหมด ช้าง เข้าไปมิดทั้งตัว ต้องไปเผ่าถางกันเอาเองพอรอดตัว บ้านที่จะปลูก น้ำต้องขุดบ่อใช้กัน ไฟฟ้าหรือเสาไฟฟ้าไม่มีแม้แค่คันเดียว ผู้ร้ายก็ซุกซมคอยขโมยของผู้อพยพ เช่น ไม้ กระดาน วัช ควาย ที่นำมาด้วยก็ถูกลักขโมยไปหมด เดือดร้อนแทบเลือดตากระเด็น ที่รับ ปากว่าจะรับผู้อพยพเข้ามาอยู่ในบ้านจัดสรรเข้าเป็นคนงานของเขื่อนทั้งหมด ทุกอย่าง ว่างเปล่าไปกับสายลม ที่ไร่นาลำคลองส่งไม่ถึง ไม่สามารถทำอะไร ได้นา อาชีพหลักของ ราษฎรตำบลบ้านนาได้ ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องกัน หาบผัก หาบพืชผล เล็กๆ น้อยๆ ไปขายในเขื่อนฯ บางครั้งก็ถูกปล้นเอาเงินเสียดกลางทาง ก่อนที่จะนำเงินมาซื้อ ข้าวสารเลี้ยงลูก

ที่ดินทำกินทางรัฐบาลจัดสรรทดแทนไว้ให้ บางแห่งไม่มีน้ำเลย เช่น ดินคลองลาน 1,000 ไร่ ที่ดินหนองดินคอยอีก 2,000 กว่าไร่ ราษฎรล้วนแล้วแต่อพยพมาใหม่ ยกจน

น้ำท่วมบ้านนาหลังสร้างเขื่อนภูมิพล

น้ำท่วมเรือสวนไร่นาของชาวบ้านนาหลังการสร้างเขื่อนภูมิพล

เป็นที่สุดไม่มีทุนพอที่จะทำได้ เมื่อปลายปี พ.ศ.2539 ทางรัฐจะยึดเอาที่ดินทดแทน
คงลาน 1,000 ไร่ เป็นของรัฐ เพราะไม่เข้าไปทำประโยชน์แต่ประการใด พอรายฉ
ลิมตาอำปากได้จะเข้าไปทำกินทางรัฐบาลก็ห้ามที่ดินได้ยึดเป็นของรัฐแล้ว ราษฎรได้รับความ
เดือดร้อน ที่ไม่เป็นธรรมจากรัฐบาลอีก ที่ดินตรงนี้เป็นที่ดินของปู่ย่า ตาทวด ตกน้ำ
ไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ เป็นที่ดินมรดกตกทอดมาสู่ลูกหลาน รัฐก็จะยึดเอาไปก็มีราษฎร
บ้างกลุ่มคั้นรณเรียกร้องความเป็นธรรมและได้เข้ากับสมัชชาคนจนเมื่อปี 2540 ทางรัฐ
บาลจึงยอมคืนให้ เดี่ยวนี้ได้รับเอกสารสิทธิ์ น.ส. 3 ได้เข้าไปปลูกสร้างบ้านเรือน ปลูก
พืชผล

วิถีชีวิตใหม่ในชุมชนบ้านจัดสรร

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านนาที่ต้องอพยพจากบ้านเดิมทำให้เห็นภาพและเรื่อง
ราวในขามนั้นชัดเจนขึ้น “ เมื่อไปถึงบ้านจัดสรรที่ทางรัฐบาลจัดให้ ทุกบ้านแทบจะน้ำ
ตาไหล ทุกอย่างเป็นป่าทึบไม่มีอะไรอย่างที่รัฐบอกไว้ ถนนที่บอกว่าเข้าถึงแทบจะมอง
ไม่เห็น ที่ดินทำกินก็ไม่มี กว่าจะถางที่ปลูกบ้านกันได้ก็ลำบากมาก น้ำก็ต้องไปตักไกล
เกือบกิโล ที่อยู่อาศัยก็คับแคบ ไฟฟ้าก็ไม่มีต้องใช้ตะเกียง จุดตะเกียงก็ไม่ได้ เพราะโจร
ชุกชุมมาก ไม่เห็นเดือนเห็นตะวัน ขโมยปล้นได้ยินเสียงปืนก็รู้แล้วว่าต้องมีการปล้นเกิด
ขึ้นหรือไม่ก็ฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย วัว ควาย ก็หายเกือบทุกวัน ”

“ ช่วงนั้นแทบจะไม่มีใครช่วยใคร เพราะทุกคนครอบครัวต่างก็แยกกันหมด ต่างเอา
ตัวแทบไม่รอดกันทั้งนั้น การกินการใช้ในแต่ละวันต้องใช้เงินทั้งนั้น ในสมัยนั้นวันละ
10 บาท ก็แทบจะไม่พอ อุดๆ อดๆ ไปตามๆ กัน ยิ่งทำให้คิดถึงบ้านนาซึ่งเป็นบ้านเกิด
ที่ถูกน้ำท่วมและจมอยู่ใต้น้ำ บ้านนาชาวบ้านไม่ต้องใช้เงินเลย เพราะชาวบ้านมีข้าวกิน-
ผัก กับข้าวก็เข้าหาป่า ก็ได้อาหารหลายมือ โดยไม่ต้องเสียเงิน อาชีพทำไร่ไถนาที่ไม่ได้
ทำอาชีพที่ทำให้บ้านจัดสรร คือ อาชีพรับจ้าง ใช้แรงงานลำบากมากและไม่มีการทำก็มี
เยอะต้องใช้เวลายาวนานมากกว่าที่จะปรับตัวอย่างทุกวันนี้ ”

“ เกิดปัญหาต่างๆมากมายต้องขุดบ่อสูงท่วมหัวหน้าไว้กินไว้ใช้ กลางคืนต้อง
คอยระวังตัวจากการปล้นของโจร ต้องล้อมรั้วบ้านป้องกันขโมย วัวควายที่เลี้ยงเอาไว้
พวกโจรมันมายิงเอาไปกินพื้นที่ทำกินก็ปลูกอะไรไม่ได้เลยต้องทำงานในเขื่อนเขาให้เข้า

เป็นกะคิออยากจะไม่อยู่แต่ไม่มีอะไรทำเหมือนหมคมือหมคตีนเสียบคายไร่นาที่ปุ๋ยาคา
บายทิ้งไว้ให้มันไม่คกไปถึงลูกหลานเพราะโคนน้ำท่วมหมค ”

ชาวบ้านที่อพยพโยกย้ายออกมาอยู่ด้านนอกแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 3
และหมู่ที่ 4 ประกอบด้วยชุมชนใต้ห้วย ชุมชนเหนือห้วย ชุมชนบ้านท่าเคือ ได้แบ่งดิน
ออกเป็นแปลงๆละ 10 ไร่ มีถนนกว้าง 6 เมตร หลายหมู่บ้านมาอยู่ร่วมกันเกิดปัญหา
ระหว่างท้องถื่นมีการลักเล็กขโมยน้อย หมู่บ้านไม่ค่อยสงบสุขจนมีชาวบ้านบางกลุ่ม
อพยพไปอยู่บ้านป่าจิว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เนื่องจากเกิดการปล้นขึ้นครั้งหนึ่ง
ที่บ้านห้วยชาวบ้านจึงได้จัดการล้อมรั้วบ้านกันทุกบ้านเมื่อเริ่มปรับตัวกับที่อยู่ใหม่ได้
แล้วจึงได้ออกไปทำไร่นาในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรไว้ให้ที่มีคลองชลประทานส่งน้ำ 2 แห่ง
แต่คลองทั้งสองแห่งนั้นอยู่ต่ำกว่าพื้นที่ทำนา ดังนั้นการทำนาจึงไม่ประสบความสำเร็จมี
การบุกเบิกพื้นที่ข้างเคียงกันเอง รัฐไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้เลยยิ่งหลัง
จากที่เขื่อนสร้างเสร็จแล้วชาวบ้านไม่มีงานทำต้องเดินทางเข้าเมืองไปหางานทำปล่อย
บ้านเรือนให้ร้างผู้คน

“ เมื่อย้ายมาอยู่ที่บ้านจัดสรรแล้ววิถีชีวิตการดำรงชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไป จาก
เดิมต้องทำนาเอาไว้กิน พอย้ายมาอยู่ที่นี่คนไม่คิทำนาไม่คิได้ ก็คิต้องซื้อข้าวมากิน เสื้อผ้า
ไม่คิได้ทอใช้เองเหมือนแต่ก่อน ต้องใช้เงินในการดำรงชีวิตมากขึ้น แต่หาเงินไม่คิได้ต้อง
ออกไปรับจ้างทำงานจากที่อื่น เพื่อหาเงินมาใช้ในครอบครัว ”

สรุปตามความคิดเห็นของชาวบ้านมาถึงวิถีชีวิตในชุมชนบ้านจัดสรรดังนี้

- ไร่นา สวน ไม่คิได้ตามที่ทดแทนไม่คิมีการให้ตามจำนวนเดิม
- อพยพมาอยู่บ้านจัดสรรได้รับการกระทบกระเทือนด้านจิตใจ
- มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ปล้นจี้กันไม่เว้นแต่ละวัน
- เป็นสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด
- ได้รับความชคเชยไม่เพียงพอ
- ไม่สามารถทำนาไร่นา และเลี้ยงสัตว์คิได้
- ที่ทำกินอยู่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัย
- ขาดเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ
- เปลี่ยนวิถีชีวิตจากเกษตรเพื่อยังชีพเป็นกรรมกร
- ผู้คนเริ่มละทิ้งถื่นเพื่อไปขายแรงงาน

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้านนาเดิมที่ขาดการสืบทอด

การสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีบ้านนาเดิมมีไม่มากนัก เพราะคนรุ่นหลังต้องออกจากบ้านไปรับจ้างต่างถิ่น นาน ๆ ที่ถึงจะได้กลับบ้าน จึงรับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีจากที่อื่น บางคนไปแต่งงานกับชาวต่างบ้านก็ต้องใช้ขนบประเพณีของพื้นบ้านนั้น การสานต่ออาชีพของตนเองลำบากต้องไปอาศัยอยู่กับชุมชนอื่น

เนื่องจากพื้นที่ที่ชาวตำบลบ้านนาได้อพยพมาอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่ 2 พื้นที่ใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ บ้านจัดสรร และบริเวณเหนือเขื่อน ซึ่งสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และความ เป็นอยู่แตกต่างกันเป็นสาเหตุของการขาดการสืบทอดของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของ 2 พื้นดินนั้นต่างกัน

พื้นที่หมู่บ้านจัดสรร ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมที่ลดน้อยลง คือ อาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิตของชาวตำบลบ้านนาหลังจากย้ายไป อยู่บ้านจัดสรร สาเหตุที่ทำให้อาชีพทำนาไม่ได้รับการสืบทอดเนื่องจากชาวบ้านไม่มีที่ ทำกิน เพราะที่ทำกินที่ทางรัฐจัดไว้ให้ไกลจากชุมชน การเดินทางลำบาก มีโจรผู้ร้ายคัก ปล้นตลอดทาง และพื้นที่จัดสรรบางส่วนทับที่ของชาวบ้านชุมชนอื่นที่อยู่เดิม อีกทั้งดิน ไม่ดีและน้ำมีไม่เพียงพอกับการทำการเกษตร เมื่อไม่มีอาชีพทำนาส่งผลให้ประเพณีที่ เกี่ยวข้องกับอาชีพทำนาสูญหายไปเช่นกัน

การลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว และลงแขกตีข้าวสูญหายไป รวมทั้ง ประเพณีการเรียกขวัญข้าว การดำข้าว เนื่องจากเทคโนโลยีโรงสีเข้ามาถึงจึงทำให้การ ดำข้าวเป็นเรื่องเสียเวลาและชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมซื้อข้าวกิน จึงซื้อข้าวสารมากกว่าไม่ มีการไถนาเพราะไม่ได้ทำนา

การทำขนมโบราณต่างๆ ไปทำบุญในวัด เช่น ขนมข้าวคั่ว ข้าวแคบ นางเล็ด-ขนมปั้น ข้าวคอก ขนมจีน ลอดช่อง ไม่ได้รับการสืบทอด เนื่องจากซื้อความสะดวกจาก พ่อค้า แม่ค้าเป็นส่วนใหญ่ ไม่นิยมทำเอง

การละเล่นต่างๆ เช่น จ้อย คือ การร้องจีบกันของหนุ่มสาวในงานต่างๆ เช่น ช่วงตีข้าว งานรื่นเริง สูญหายเพราะในช่วงแรกของการย้ายมาอยู่บ้านจัดสรรชาวบ้านต่าง อยู่ด้วยความหวาดระแวงไม่มีกระจัดกระใจจะเล่นการละเล่นใดๆ แต่พอเริ่มรู้สึกปลอดภัยจิตใจพร้อม ปรากฏว่าชุมชนเมืองได้นำพาความเจริญ ไฟฟ้า ทีวี เข้ามาจนการละเล่น

เหล่านี้กลายเป็นเรื่องล้ำสมัย คนรุ่นหลังคนที่มีความรู้และรู้จักการละเล่นเหล่านี้ต่างก็หลงลืมไปบ้าง

ประเพณีการจกสาวหมดไปรวมทั้ง การลงแขกหรือช่วยกันปลูกบ้าน เปลี่ยนเป็นการจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรกลแทน

พื้นที่ที่ชาวบ้านย้ายไปอยู่บนภูเขา (ข้อมูลจากบ้านโสมง) ประเพณีหลายอย่างขาดหายไปบ้าง แต่ไม่หมดเหมือนบ้านจัดสรร เช่น การทำนาจ้อย การลงแขกมีบ้างแต่น้อย เพราะพื้นที่น้าน้อย ตำข้าวยังมีอยู่บ้างเพราะบางหมู่บ้านยังไม่มีโรงสีข้าว

ประเพณีการเล่นผีนางกวักประเพณีเล่นผีย่าดั่ง (เป็นประเพณีเล่นวันสงกรานต์ในวันปีใหม่ของไทยแต่ก่อน) สูญหายไปเพราะไม่มีคนเล่น

ประเพณีที่ได้รับการสืบทอดแต่ปฏิบัติไม่เหมือนเดิม เช่น งานประเพณีขึ้นธาตุเดือน 9 (ลอยพระธาตุ) งานบุญเข้าพรรษา – ออกพรรษา งานสงกรานต์ งานลอยกระทง เพราะความเจริญก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยผู้นำรุ่นใหม่จึงไม่ทำตามแบบเดิม อาจเป็นเพราะผู้ที่รู้ประเพณีเก่า ๆ เสียชีวิตเกือบหมดทำให้เด็กรุ่นหลังไม่รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่ดีงามของบรรพบุรุษ

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม ที่ได้รับการสืบทอด และการประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบัน

- ประเพณีบวช แต่งงาน
- ประเพณีงานด้านก๋วยสลาก
- งานทำบุญบ้าน (สืบชะตาบ้าน)
- งานปอยหลวง เดือน 5
- ประเพณีปีใหม่
- งานลอยกระทงสาย
- งานแห่หลวงพ่отันใจ
- จุดบั้งไฟ มีในงานฉลองทุกงาน เช่น การสร้างโบสถ์ หรือ วิหาร มีบั้งไฟ เช่น บั้งไฟจั่น บั้งไฟดอก บั้งไฟหางยาว
- การแห่ลูกแก้ว

- การจุดประทีป, การรดน้ำคำหัว
- การสงฆ์พระพุทธรูป, การก่อเจดีย์ทราย
- ประเพณีการทำขนม ลอดช่อง
- ลอยกระทง
- ปีใหม่ (สงกรานต์)
- วันเข้าพรรษา-ออกพรรษา

ความรู้ และภูมิปัญญาของชุมชนบ้านนา ที่ขาดการสืบทอด

ชาวบ้านนาสมัยก่อนจะพึ่งพาหมอชาสมุนไพร (หมอโบราณ) เป็นหลักแต่เมื่อย้ายออกมาอยู่ที่แห่งใหม่นั้นสมุนไพรเริ่มหายากขึ้นประกอบกับเริ่มมีการรักษาแบบสมัยใหม่ ชาวบ้านจึงได้ความสะดวกรวดเร็วในแบบใหม่แต่ยังมีบ้างที่รักษาแบบโบราณ เพราะยาสมุนไพรรักษาแล้วหายขาดแต่ยาปัจจุบันรักษาไม่ค่อยหายขาดจากโรคที่เป็นอยู่

การเล่นเช่นการร้องเพลงซอ เพลงจ้อย นั้น วิทยุในสมัยนี้ไม่สนใจเลยเพราะเนื้อหาและการร้องยากกว่าเพลงสมัยใหม่ อีกทั้งขาดช่วงการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่า นอกจากนี้การร้องค่าวในงานศพซึ่งเป็นการเล่นที่ชาวบ้านจะอยู่เป็นเพื่อนกันกำลังหายไป เพราะไม่มีใครในปัจจุบันร้องได้เลยนอกจากผู้เฒ่าผู้แก่

การทอผ้าด้วยหูกและการทอผ้าห่มโดยการปลูกฝ้ายเองนั้น ไม่มีเหลือเลยในปัจจุบันเพราะเส้นฝ้ายสมัยนี้หาซื้อได้ง่ายกว่าและพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ไม่สามารถทำการปลูกฝ้ายได้

การจุดไฟแบบเก่า โดยเอามือกำกระบอไม้ไผ่ขยี้คุ่นข้างใน นำหินวางไว้ตรงปากกระบอไม้ไผ่แล้วนำหินกะเทาะกับก้อนหินทำให้เกิดสะเก็ดไฟขึ้นมา สาเหตุที่ขาดการสืบทอดเพราะขาดคนสืบทอดและใช้ไม้ขีดเร็วกว่า คนรุ่นใหม่จึงไม่สนใจสืบทอด

เรือขุด สาเหตุที่ขาดการสืบทอดเนื่องจากปัจจุบันบ้านจัดสรรไม่จำเป็นต้องใช้เรือในการสัญจร และชาวบ้านไม่ได้มองหาปลาเหมือนเมื่อก่อน

การทำเชือกใช้เอง โดยนำเชือกปอมาควั่นกันแล้วนำมาใช้เป็นเชือกควายหรือมัดสิ่งของต่างๆ หมดความสำคัญ รองเท้าที่ทำจากเปลือกมะค่า นำมาเจาะรูแล้วร้อยเชือกเป็นเชือกรองเท้าหาไม่ได้แล้ว รวมทั้งการตีข้าวด้วยมือได้หมดไป

การขุดเรือ โกลน และการใช้ครกมอตำข้าวเปลือกหมคความสำคัญลง

งานทอผ้าใช้เองภายในครอบครัว เนื่องจากตอนย้ายมาอยู่ที่บ้านจัดสรรเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าจมหายไปกับน้ำ พอมายู่ที่บ้านจัดสรร ที่ดินที่ได้รับจัดสรรมาพื้นที่เพาะปลูกไม่มีความสมบูรณ์เหมือนเมื่อก่อน ปลูกฝ้ายไม่ได้ผล ประกอบกับมีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามา ชาวบ้านจึงหันมาซื้อเสื้อผ้าสำเร็จใส่กัน

ความรู้ด้านการใช้ยาสมุนไพร ปัจจุบันยังมีใช้ในครัวเรือนบ้างแต่ไม่มาก เพราะมีการรักษาแผนปัจจุบันหายเร็วกว่า ด้วยบางตัวต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการรักษา และในสมัยก่อนเองไม่มีการจดบันทึกสูตรยาเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นเพียงคำบอกที่มีต่อๆ กันมา

การทำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว เรือกขวัณข้าว เพราะเมื่อย้ายมาที่บ้านจัดสรรสภาพดินไม่ดีปลูกข้าวไม่ได้เหมือนเก่า เครื่องไม้เครื่องมือจมหายไปกับเขื่อน

อีกประการที่สำคัญปัจจุบันมีสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาเขาชนรุ่นหลังจึงไม่ค่อยรู้จักวิถีชีวิตหลาย ๆ ด้านของคนรุ่นเก่า

ความรู้ และภูมิปัญญาเดิม ที่ได้รับการสืบทอด

- การรักษาโดยหมอผีพื้นบ้านและร่างทรง การใช้ยาสมุนไพรและหมอโบราณในการรักษาชาวบ้าน
- การทำบุญสืบชะตาบ้าน
- ประเพณีปีใหม่เมือง
- งานแห่ต้นเงินเดือนห้า (งานปอยหลวง)
- การใช้สมุนไพร
- เวทมนต์คาถา
- การปั่นฝ้าย ทอผ้า
- น้ำมัน บีบนวด คาถา
- การจักสาน
- คำว, ซอ, จ้อย
- ขนมต่างๆ

- การทำการประมงของชุมชนเหนือเขื่อน
- การค้าขาย
- การเล่นเรือ กลายเป็นเรือรับจ้าง
- การใช้ชีวิตบนแพ ซึ่งเมื่อก่อนเป็นการใช้ชีวิตช่วงเดินทางเท่านั้น
- หาของป่า ยังมีอยู่บ้าง
- การจักสาน ผลิตเพื่อขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัว
- ดำรายาแผนโบราณ
- การทำเรือชล่า และเรือถ่อจำลอง
- การทำขนมไทยในพิธี วันสำคัญต่างๆ เช่น ขนมเทียน ข้าวเหนียวแดง ขนมโกน
ขนมจิ้น
- การทำกระทง บายศรี
- การทำปราสาท เพื่อใช้ในพิธีงานศพ
- การจับปลา ประมง
- บ้านเรือนแพ

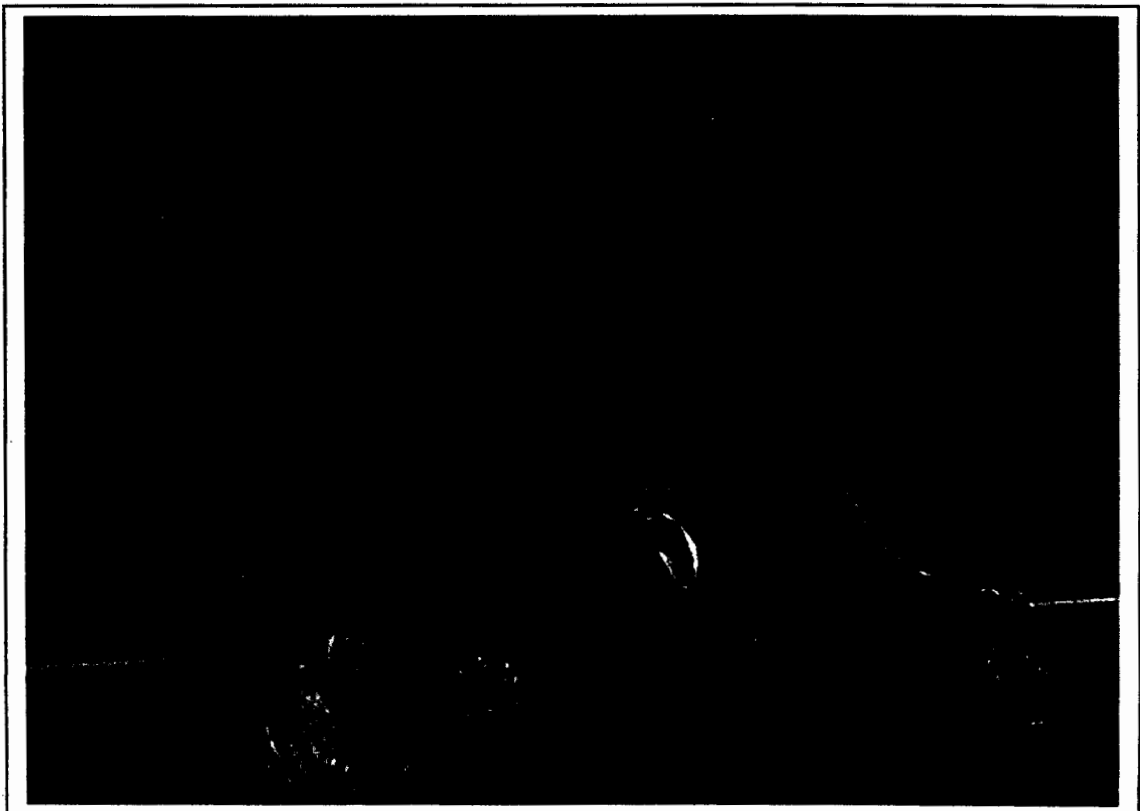

ชาวบ้านยังคงสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมทางพุทธศาสนาตลอดมา

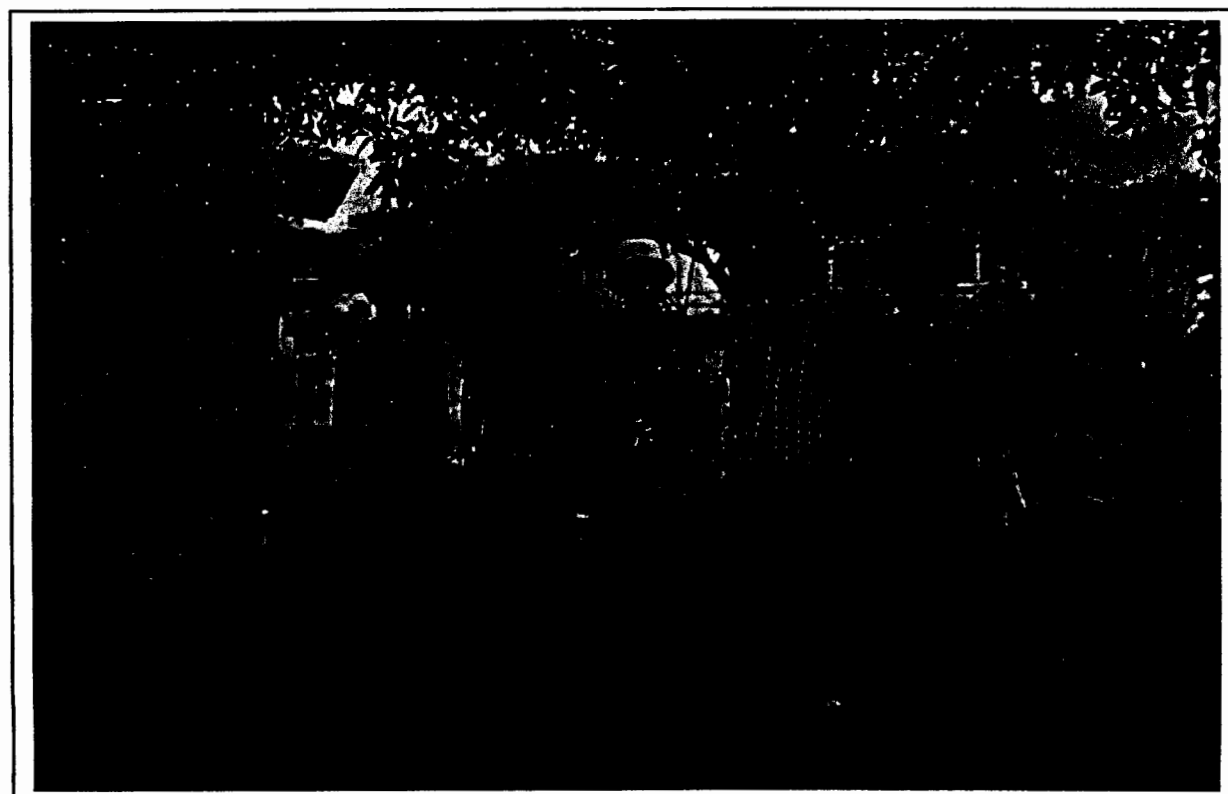
ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านหินลาดนาไฮ
ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านหินลาดนาไฮ
ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ปราชญ์ชุมชนที่รอบรู้เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม
ทุนทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านนา

การเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในชุมชนจากการพัฒนา และการเข้ามาของวัฒนธรรมจากภายนอกหลังการสร้างเขื่อนฯ

หลังจากสร้างเขื่อนมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เด็กๆได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ทำให้ในหมู่บ้านเจริญมากกว่าเดิม มีถนน มีไฟฟ้าการเดินทางก็สะดวกขึ้น ยามเจ็บไข้ได้ป่วยเดินทางมาหาหมอได้ทันที เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามามีส่วนช่วยแก้ไขปัญหามากขึ้นกว่าตอนที่ย้ายมาอยู่ใหม่

ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นในระดับพอสมควร มีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา มีความร่วมแรงร่วมใจ เนื่องจากยังมีสำนึกรักบ้านเกิด การคมนาคมสะดวก ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ การศึกษาในหมู่บ้าน มีสูงสุดคือระดับประถม แต่สามารถต่อมัธยม และสายการอาชีพได้ง่าย และสะดวก

หลังย้ายมาอยู่บ้านที่ทางการจัดสรรไว้ได้มีการปรับปรุงด้านสาธารณูปโภคต่างๆ เช่นถนนลาดยาง ไฟฟ้า น้ำประปา สะดวกครบครันการเดินทางไปมารวดเร็วขึ้นลูกหลานได้เดินทางออกไปศึกษาเล่าเรียนและหางานทำจากภายนอกและได้ส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่ญาติพี่น้องได้ใช้ การศึกษาของชุมชนมีสูงขึ้น

จากเดิมที่เคยอยู่กินคืออุดมสมบูรณ์ ทำนา เข้าป่าล่าสัตว์ หาปลา ไม่ต้องใช้เงินทองก็อยู่ได้ มาอยู่ที่นี้ดินไม่สมบูรณ์ น้ำก็ไม่ดี ปลูกข้าวผลผลิตไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เข้าป่าหาของป่าไม่ได้เพราะจะถูกจับ มาอยู่ที่นี้ต้องรับจ้างเพื่อหาเงินมาเลี้ยงชีพ กว่าจะเข้าที่เข้าทางก็ต้องอยู่อย่างอดทนนานพอสมควร

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านนา ที่สำคัญ คือ ชาวบ้านขาดอาชีพและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีอันเดิมหายไป ความสัมพันธ์จากเป็นเครือญาติเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กลายเป็นต่างคนต่างทำต่างอยู่ สำนึกทางจิตใจน้อยลง

การแต่งกาย เปลี่ยนไป จะแต่งตามแฟชั่นสมัยใหม่ อาหาร เปลี่ยนไป เพราะการหาของป่าจากธรรมชาติมีน้อยลง คนตรีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ การแสดงขอ ซึ่งประเพณี สถานที่ในการทำพิธีเปลี่ยนไป สถานที่ใหม่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว เกี่ยวข้าว นวดข้าว และพันธ์ข้าวดั้งเดิมที่เพาะปลูกในอดีตสูญหายไป เช่น ข้าวกะพง ข้าวกากหก ข้าวกล้า ข้าวจุ่มปลาขาว ข้าวนาเกลียว ข้าวกะพง ข้าวเหลืองทอง ข้าวสีเขม ข้าวกอนปู ข้าวจำปลาทอง ข้าวตะโตก เป็นต้น

ผู้คนที่หันมาพูดภาษาไทย (กลาง) ไม่ใช่ภาษาถิ่นเก่าของตนเอง อีกทั้งเด็กรุ่นใหม่ ได้มีการศึกษาหาความรู้จากภายนอกมากขึ้นภาษาที่ใช้ในการพูดจึงเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

ผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนอยู่อย่างตัวใครตัวมัน ชาวบ้านบางคนตกงานไม่มีงานทำ เนื่องจากไม่มีที่ทำกินให้เพียงพอ ค่าใช้จ่ายในครอบครัวสูงเพราะต้องซื้อแทบทุกอย่าง ผู้คนที่มาอาศัยร่วมกันแบ่งเป็นพวกเป็นฝ่ายแตกความสามัคคี เด็กวัยรุ่นหลายคนนิยมใช้สินค้าที่ผลิตภายนอกประเทศ รวมทั้งเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติที่ไม่เหมาะสม เช่น การมีครอบครัวก่อนวัยอันควร การไม่เคารพนับถือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ไม่สนใจในการศึกษาหาความรู้เพื่อดำรงชีพของตนเอง สร้างปัญหาให้สังคมโดยมีว่สมอบายมุข เป็นต้น

ไม่มีการประกอบอาชีพทำนา ผู้คนที่ทิ้งถิ่นฐานอพยพไปขายแรงงานไปตามสถานที่ต่างๆ ระบบการลงแรง (ลงแขก) ช่วยเหลือกันหมดไป ท้องถิ่นขาดกลุ่มบุคคลในวัยทำงานทำให้ขาดกำลังคน ด้านศิลปวัฒนธรรมขาดการสืบทอด กลายเป็นสังคมบริโภคนิยมมากกว่าสังคมเพื่อการผลิต

ชาวบ้านนา

ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา

จังหวัดตาก

หมู่บ้าน 12 แห่ง ของตำบลบ้านนา

หมู่ 1 บ้านไต้ห้วย

หมู่ 2 บ้านเหนือห้วย

หมู่ 3 บ้านโค้งวัดหลวง บ้านกลาง บ้านสันดินแดง

หมู่ 4 บ้านท่าเคือ

หมู่ 5 บ้านท่าพิมาน

หมู่ 6 บ้านจุงจีะ

หมู่ 7 บ้านโสมง

หมู่ 8 บ้านห้วย

หมู่ 10 บ้านอุมวาบ

หมู่ 11 บ้านนาไฮ

หมู่ 12 บ้านหินลาด

หมู่ 1 บ้านไต้ห้วย

1. นาง ฟอง राजา อายุ 77 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 1 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิธีชีวิตชุมชนบ้านนา

2. นายชม ต๊ะคำ อายุ 75 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 1 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทำพิธีสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ บายศรี
รอบรู้ภาษาล้านนา วิธีชีวิตชุมชนบ้านนา

3. นาง ชัง โปศรี อายุ 76 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 1 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิธีชีวิตชุมชนบ้านนา

4. นาย ต๊ะ แก้วคำ อายุ 69 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 1 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิธีชีวิตชุมชนบ้านนา

5. นาย ถาน พรมจันทร์ อายุ 64 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 1 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

6. นาย เจริญ พรมเสน อายุ 64 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 1 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

หมู่ 2 บ้านเหนือห้วย

1. นาย จู สอนเสื่อ อายุ 75 ปี
การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 158 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ที่ 2 บ้านเหนือห้วย ต.บ้านนา อ.สามเงา
จังหวัดตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ในด้าน จักสาน ช่างไม้ ทำแพและเรือ

หมู่ 3 บ้านโค้งวัดหลวง บ้านนากลาง บ้านสันดินแดง

1. นางบัวไหล ปันม่วง อายุ 72 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 211 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จังหวัดตาก โทร.7869981
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ตำบล บ้านนา อำเภอ สามเงา
จังหวัดตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ในด้าน ทอผ้า ปลูกยาสูบ ทำไร่นา
ไร่พริก
2. นายธนาคาร ปินตาใส อายุ 53 ปี
การศึกษา มหาลัยเทคโนโลยี
ที่อยู่ปัจจุบัน 83/2 หมู่ที่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055.599026
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ปลูกข้าว
ตอกข้าวสาลาก รดน้ำคำหัวคนเฒ่าคนแก่ จุดบั้งไฟ ชื่นชาติ
3. นางฮวย กาละ อายุ 66 ปี
การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3
ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549217
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ในด้าน ทำอาหารพื้นบ้าน เช่น
ขนมคั้งเค็ม ขนมโบราณ

4. นายหัน สาลี อายุ - ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียน ราษฎร์บำรุง

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก สาย 6 ได้ครอง

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ช่างไม้ทำบ้าน ประตุ หน้าต่าง ทำเรือ โข

5. นายสำราญ ฉายวัฒนา อายุ 84 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 3 ฝึกหัดครูมูล พิชญวิทยายน

ที่อยู่ปัจจุบัน 213 หมู่ 4 ถนนสาย 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.หนองหลวง อ.เมืองตาก จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา อาชีพครู

6. นายหมื่น เรืองสุริยะ อายุ 73 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.บ้านนา อ.บ้านตาก จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา จักสาน เช่น ชะลอม กระบุง กระด้ง

ตะกล้า การข้อมสี

7. นางเพชร พรหมเสน อายุ 69 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน 373 ถนนสาย 7 ซอย 8 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทำดอกไม้จัน ทำขนมเทียน

8. นายสุชาติ อุดไว อายุ 53 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน 51/7 หมู่ 7 แขวงลาดกระบัง เขต ลาดกระบัง กรุงเทพฯ
027370411 กด 0
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การอ่านและเขียนหนังสือพื้นเมือง
ลานนาไทย
9. นางบุญช่วย พรมรอง อายุ 57 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 210/1 หมู่ 3 บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การทำนาทำไร่
10. นางอรสา จันทพุก อายุ 53 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 219 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 09-5639513
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา
11. นาย เสริฐ อารีหมู่ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านโสมง ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา สมุนไพร ยาต้ม

12. นาย ชุ่ม สิงห์เหลือ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านโสมง ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา สมุนไพร ยาคัม
13. นางดวงดี สิงห์เหลือ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านโสมง ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า
14. นางสี แบ่งปัน อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านโสมง ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า
15. นางที สอนหลี่ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านโสมง ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า

16. นางลัย สอนหลี่ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านวังคำ (โสมง) ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า
17. นายปึก อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านวังคำ (โสมง) ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา โบราณสถานและวัตถุโบราณ
18. นาย ฮ้วน อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านวังคำ (โสมง) ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา โบราณสถานและวัตถุโบราณ
19. นาง สกิจ สอนมั่ง อายุ 52 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

20. นายแปง ป่าไพร อายุ 76 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา
21. นาย สุริยัน สิงห์เหลือ อายุ 63 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา
22. นางบุพิน เนียมรอด อายุ 67 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรมบ้านนา
23. นางจู ก้อนแก้ว อายุ 62 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรมบ้านนา

24. นางกัม คำอันตะ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรมบ้านนา
25. นาง อุ่นเรือน จิวแก้ว อายุ 58 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา
26. นางสาว จันทร์ศรี แก้วปิ่นะ อายุ 44 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 3 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

หมู่ 4 บ้านท่าเคือ

1. นาย ประเสริฐ วิโล อายุ 66 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6
ที่อยู่ปัจจุบัน 124 บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549122
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ภาษาไทย ภาษาลานนาไทย
จารในลานด้วยภาษาลานนา(หนังสือเหนือ)ลงในใบลาน
2. นาง ป็อง แก้วปิ่นะ อายุ 79 ปี
การศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ
ที่อยู่ปัจจุบัน 32 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ปั่นด้าย ทอผ้าห่ม ทอผ้าถุง
ทอผ้าพื้น
3. นาง ราพิง จิวแก้ว อายุ 62 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 92 ถนนสาย 6 ซอย 9 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา เย็บผ้า ทำขนม ทำบายศรี
จัดดอกไม้แต่งงาน จัดงานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ อาหารหวาน อาหารคาว

4. นาย แก้ว ชะเมา อายุ 67 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 22 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549335
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ช่างไม้ ต่อเรือพาย เรือไม้ จักดอกสานตะกล้า
ทำกระบวย ทำแก้อี โต้ะ ตู๋ เตียง บ้องไฟตะลับ บ้องไฟจั้น
5. นาง พาลา คุ่มไทย อายุ 73 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านจัดสรร หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทำไร่ ทำนา ปั่นฝ้าย ทอผ้า
ตัดเย็บเสื้อผ้า
6. นาง ลี ปัญญาดี อายุ 84 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน 64 หมู่ 3 ถนนสาย 7 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549337
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา กิ่ง อ.ท่าบ่อ จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า ฝ้ายนุ่ง ฝ้ายห่ม ปลูกฝ้ายเอง
ปั่นด้าย ซ้อมสีเอง
7. นาง บุญเกิด เต็งชะ อายุ 81 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การทำตุ้ง

8. นาย คำปิ่น จิวแก้ว อายุ 75 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน 47 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 4 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทำนา ไร่ยาสูบ ปลูกฝ้าย ปลูกถั่ว จักสาน
ตะกร้า ตะแกรง ไม้ใช้ในครัวเรือน

หมู่ 5 บ้านท่าพิमान

1. นาย อุ๋น ใจ สุภาโย อายุ 76 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 261 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549375
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต.บ้านนา อ.บ้านตาก จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา งานจักสาน งานแกะสลักไม้
ทำกระด้ง ตระแกรงไม้ เรือโบราณทำจากไม้สัก ไม้หวดโบราณ
กระบวยคักน้ำ ช้อนแกง พานจากกะลามะพร้าว
2. นาย จู กชสารมณี อายุ 77 ปี 13 เม.ย.2468
การศึกษา ประถมศึกษารายฐรบ่ารุง ต.บ้านนา
ที่อยู่ปัจจุบัน 240 ถนนสาย 1 บ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
055-599063
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทำการเกษตร ล่องแพ
3. นาย ไส แก้วเผือก อายุ 72 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 34 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ช่างไม้ ทำกระบวย ทัพพีจากกะลามะพร้าว

4. นาง นีว ยะมา อายุ 81 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน 104 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549389

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การทำอาหาร ยาสมุนไพร

5. นาง อ่อน แสงจ้อย อายุ 80 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน 162 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การเย็บผ้า ถักขาย

6. นาง ลำจวน คำชุ่ม อายุ 71 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน 102 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549202

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทำไร่ ทำนา ทำสวน

7. นาย สมพร สาลี อายุ 72 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ที่อยู่ปัจจุบัน 17 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-599059

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

8. นาย กอง กาละ อายุ 73 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 1

ที่อยู่ปัจจุบัน 99 หมู่ 4 ถนนสาย 4 หมู่บ้านจัดสรร ต.สามเงา

อ.สามเงา จ.ตาก 055-549454

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 5 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การตีเหล็ก เช่น จอบ เสียม

แกะสลักไม้เป็นรูปต่าง ๆ

9. นาง กับ คำอินตะ อายุ 75 ปี

การศึกษา ประถมศึกษา

ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิธีชีวิตชุมชนบ้านนา

10. นาย ล้วน สาลี อายุ 76 ปี

การศึกษา ประถมศึกษา

ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา มีความรู้เกี่ยวกับประวัติบ้านนา วิธีชีวิตชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมบ้านนา คำว

หมู่ 6 บ้านจุงจี๊ะ

1. นายรอด กุลสุ อายุ 67 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 2

ที่อยู่ปัจจุบัน 96 หมู่ 3 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549362

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 6 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ในด้าน เครื่องยนต์ เครื่องเรือ

ล่องแพซุง ชีชีงลากซุง

หมู่ 7 บ้านโสมง

1. นายสังค์-บุญนาท มหาวรรณ อายุ 74 ปี
การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3
ที่อยู่ปัจจุบัน 55 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549047
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 7 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา เย็บผ้า ปลูกฝ้าย เก็บฝ้าย ตีฝ้าย
ปั่นฝ้าย ทอผ้า ขอมผ้าเป็นสีต่าง ๆ ทำเครื่องนุ่งห่ม
2. นายบ่าย สาลี อายุ 85 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 1
ที่อยู่ปัจจุบัน 82/1 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549364
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 7 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ยาแผนโบราณ หมอกกลางบ้านแผนโบราณ
3. นายหลง อิ่มแสน อายุ 65 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 125 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก 055-549067
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 7 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การล่องซุง สามารถจ้อย ซอ เล่าคำว
4. นางกุหลาบ สอนแก้ว อายุ 80 ปี
การศึกษา ประโยคครูมูล โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จ.พิษณุโลก
ที่อยู่ปัจจุบัน 260/1 ตลาดบ้านจัดสรร ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 7 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การประดิษฐ์ดอกไม้

5. นาง ลี ปัญญาดี อายุ 84 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

6. นาย บุญธรรม กาละ อายุ 81 ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา

หมู่ 8 บ้านห้วย

1. นาย หวย วงษ์นาคำ อายุ 63 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 241 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 8 ต.บ้านนา กิ่ง อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชนบ้านนา
2. นาย ทิม ประดิษฐ์พุ่ม อายุ 83 ปี
การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนตากพิทยาคม
ที่อยู่ปัจจุบัน 143 หมู่ 4 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 8 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา การทำไร่ ทำนา
3. นาง กิ่ง ปามา อายุ 72 ปี
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน 151 หมู่ 4 ถนนสาย 5 ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 8 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้าด้วยมือ ปั่นเอง ย้อมเอง เช่น ผ้าห่ม
ถุงข่าม เสื้อ
4. นางทิพย์ ใจไผ่ อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านโสมง ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 8 ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า

หมู่ที่ 10 บ้านอุมวาบ

1. นายเซ็น น้อยเลียน อายุ 68 ปี
การศึกษา ป.4
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ต่อเรือ ถ่อเรือ
2. นางจันทร์ ชมภูวัน อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า
3. นายทอง สาลี อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา สมุนไพร จักรสาน
4. นางหิง น้อยเลียน อายุ - ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า

5. นายแก้ว แก้วน้อย   อายุ - ปี
 การศึกษา   -
 ที่อยู่ปัจจุบัน   บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล   หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา   หมอชาสมุนไพร
6. นางป้าวจันทรชวา   อายุ - ปี
 การศึกษา   -
 ที่อยู่ปัจจุบัน   บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล   หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา   ทอผ้า
7. นางอ้วน สอนถึง   อายุ - ปี
 การศึกษา   -
 ที่อยู่ปัจจุบัน   บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล   หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา   ขนบธรรมเนียม ประเพณี
8. นางขวง จันทรชวา   อายุ - ปี
 การศึกษา   -
 ที่อยู่ปัจจุบัน   บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล   หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
 ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา   ขนบธรรมเนียม ประเพณี

9. นางเฮียน พันธา อายุ - ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ทอผ้า ขนบธรรมเนียม ประเพณี

10. นายปิง จันป้อม อายุ - ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 10 บ้านอุมวาบ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี การทำบ้องไฟ

หมู่ 11 บ้านนาไฮ

1. นายพรชัย พันธุ์เมฆสูง อายุ - ปี

การศึกษา -

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านนาไฮ ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 11 ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก

ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา เล่นซอฮู้ พิณ

หมู่ 12 บ้านหินลาด

1. นางเกอะต๊ะ อายุ 61 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 12 ม.3 หินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ
2. นางมะระ มีอานนท์ อายุ 62 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 20/1 ม.3 หินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ
3. นางเต๊ะโพ ภูผาเวียง อายุ 41 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 9/4 ม.3 หินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ
4. นางขี้รวข แก่นสร้อยไพบุลย์ อายุ 51 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 30 ม.3 หินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ

5. นายมัน โพงผาเวียง อายุ 46 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 19/1 ม.3 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ
6. นายบัวลอย เพื่อนเยอะ อายุ 55 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 3 ม. 3 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ
7. นายคิแหละ ภูผาเวียง อายุ 69 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 14/1 ม. 3 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ เล่นชอู้ พิณ
8. นายโกยเล สัมปทา อายุ 39 ปี
การศึกษา -
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 16/1 ม.2 บ้านนาไฮ ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ที่อยู่เดิมก่อนการสร้างเขื่อนภูมิพล หมู่ 12 บ้านหินลาด ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก
ประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา ศิลปะการชอ เล่นชอู้ พิณ มีลายสักทั้งตัว
ลวดลายสวยงามมาก

ภูมิปัญญาทางนิเวศ

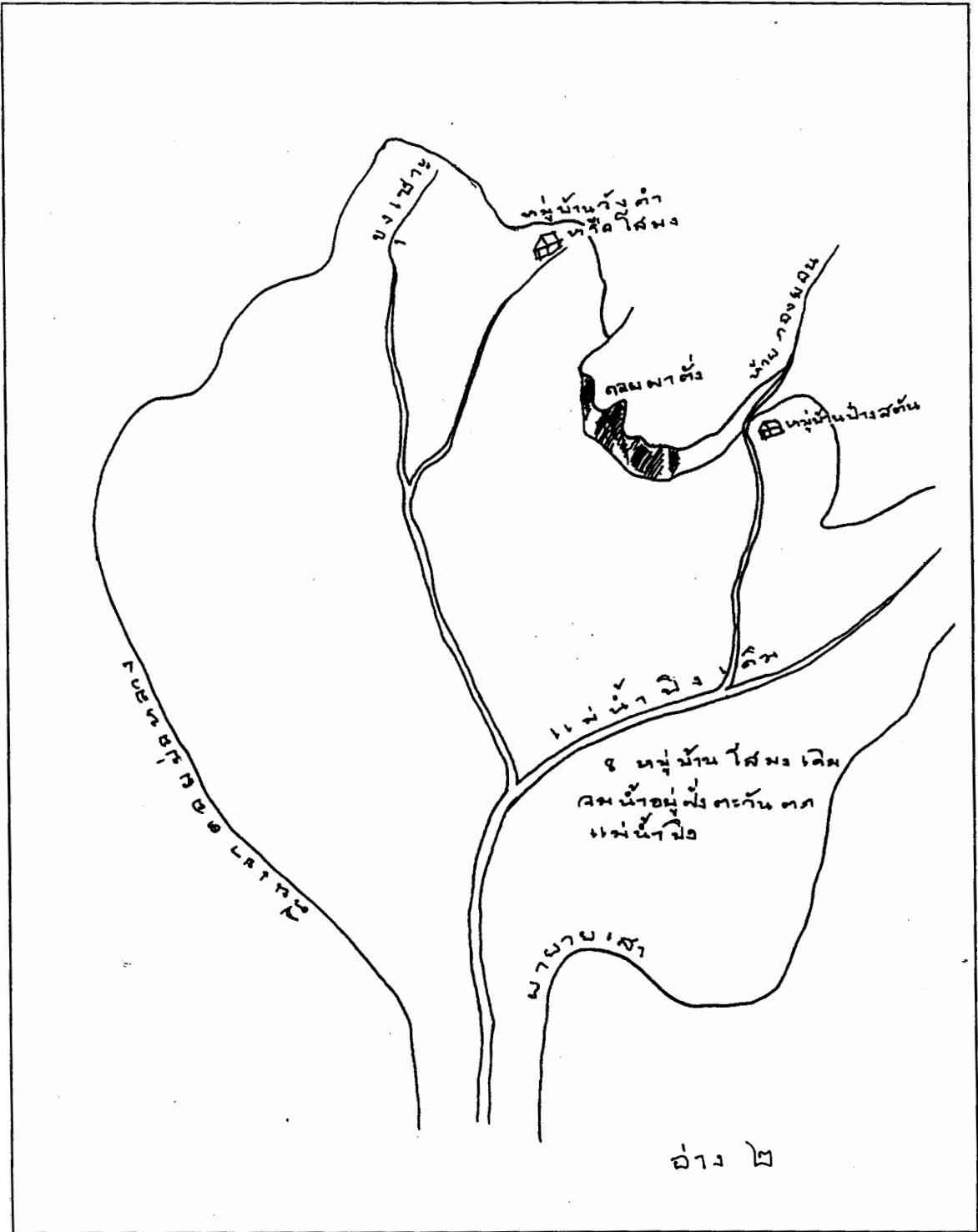
บริเวณทะเลสาบ
เหนือเขื่อนภูมิพล

บันทึกโดย ลุงชม ต๊ะคำ

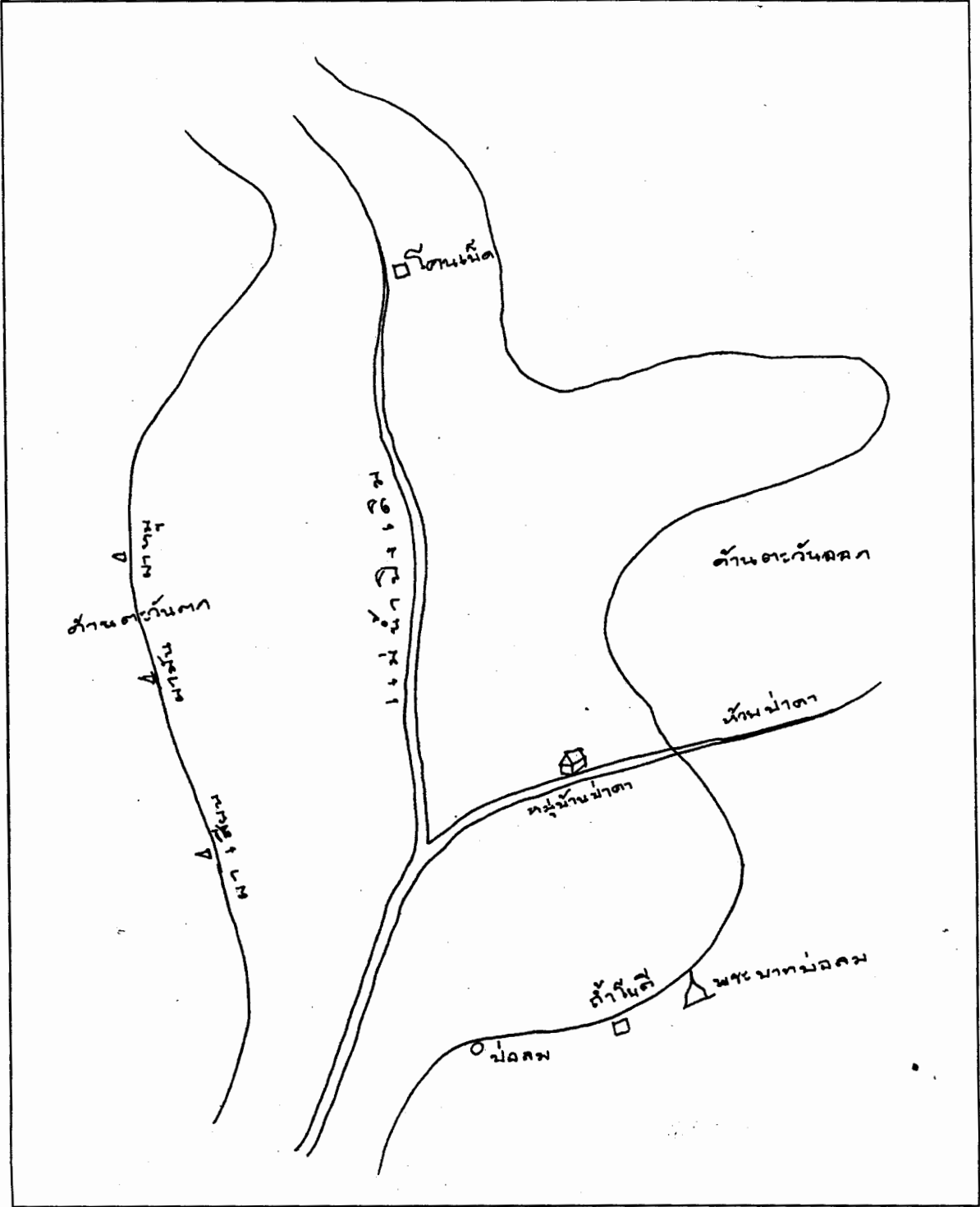
พ.ศ. 2545

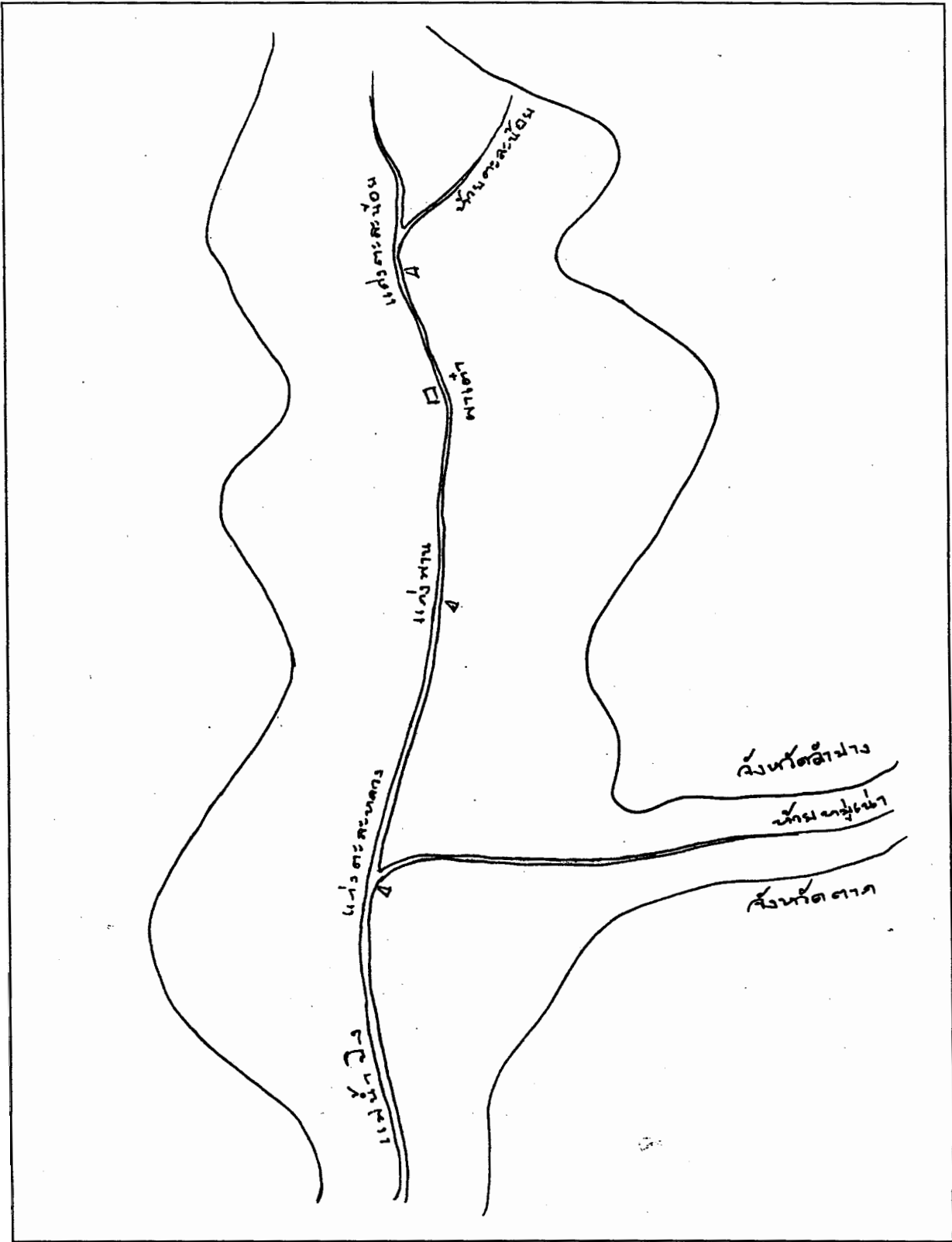
ภาพที่ 2
แผนที่บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
(โดย นายชม ต๊ะคำ)

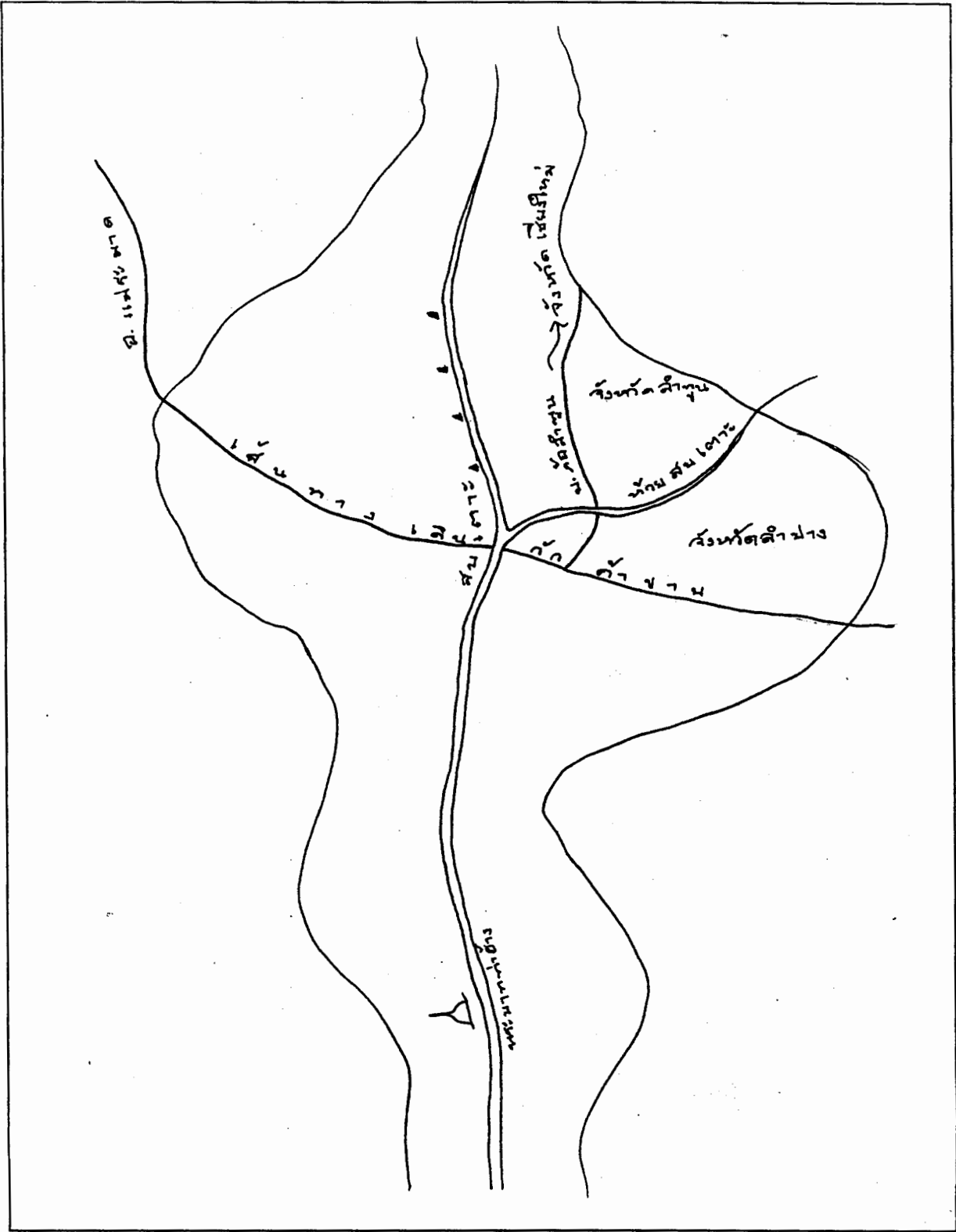
ภาพที่ 3
แผนที่บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
(โดย นายชม คีระคำ)

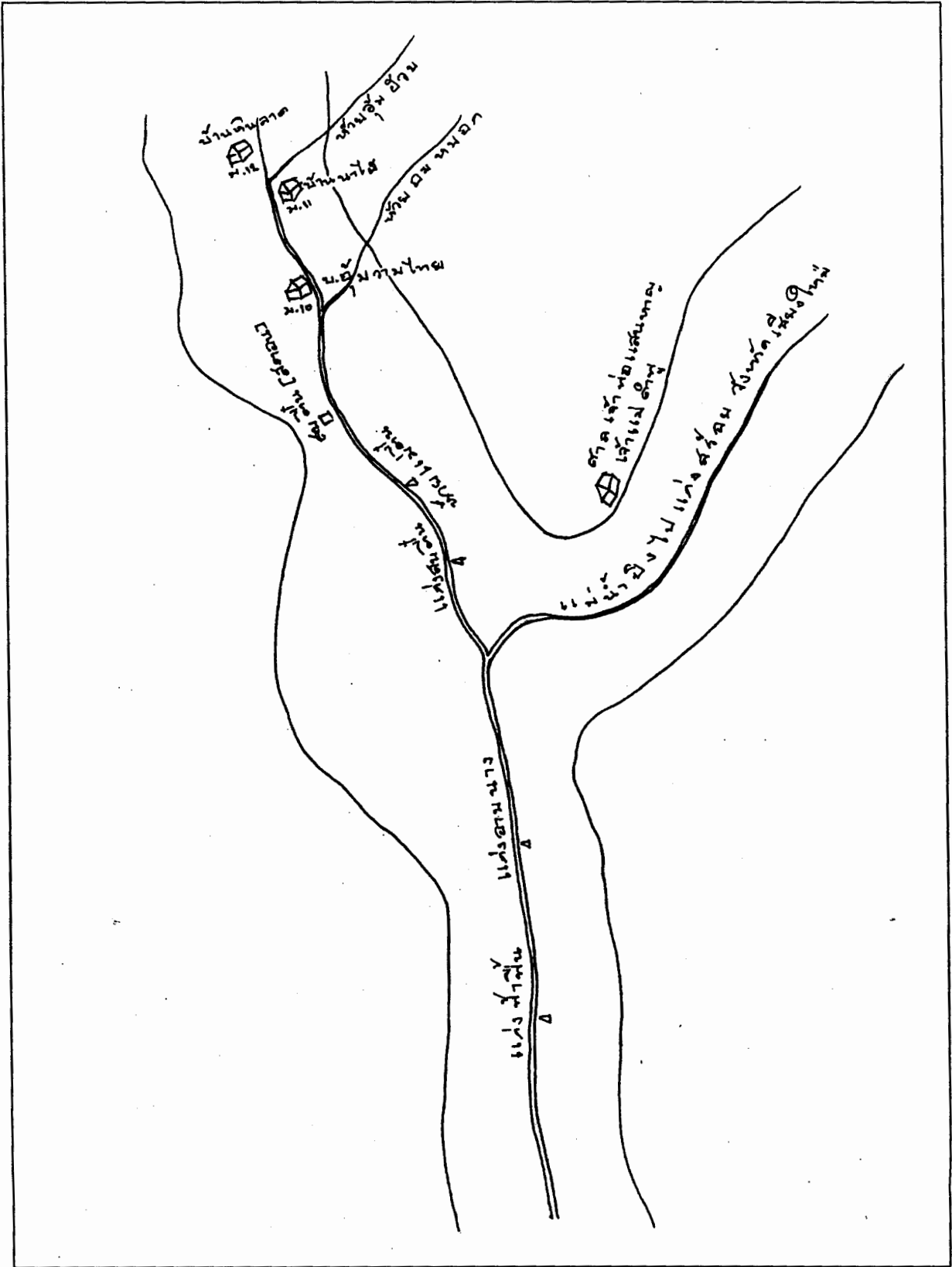
ภาพที่ 4
แผนที่บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
(โดย นายชม ต๊ะคำ)

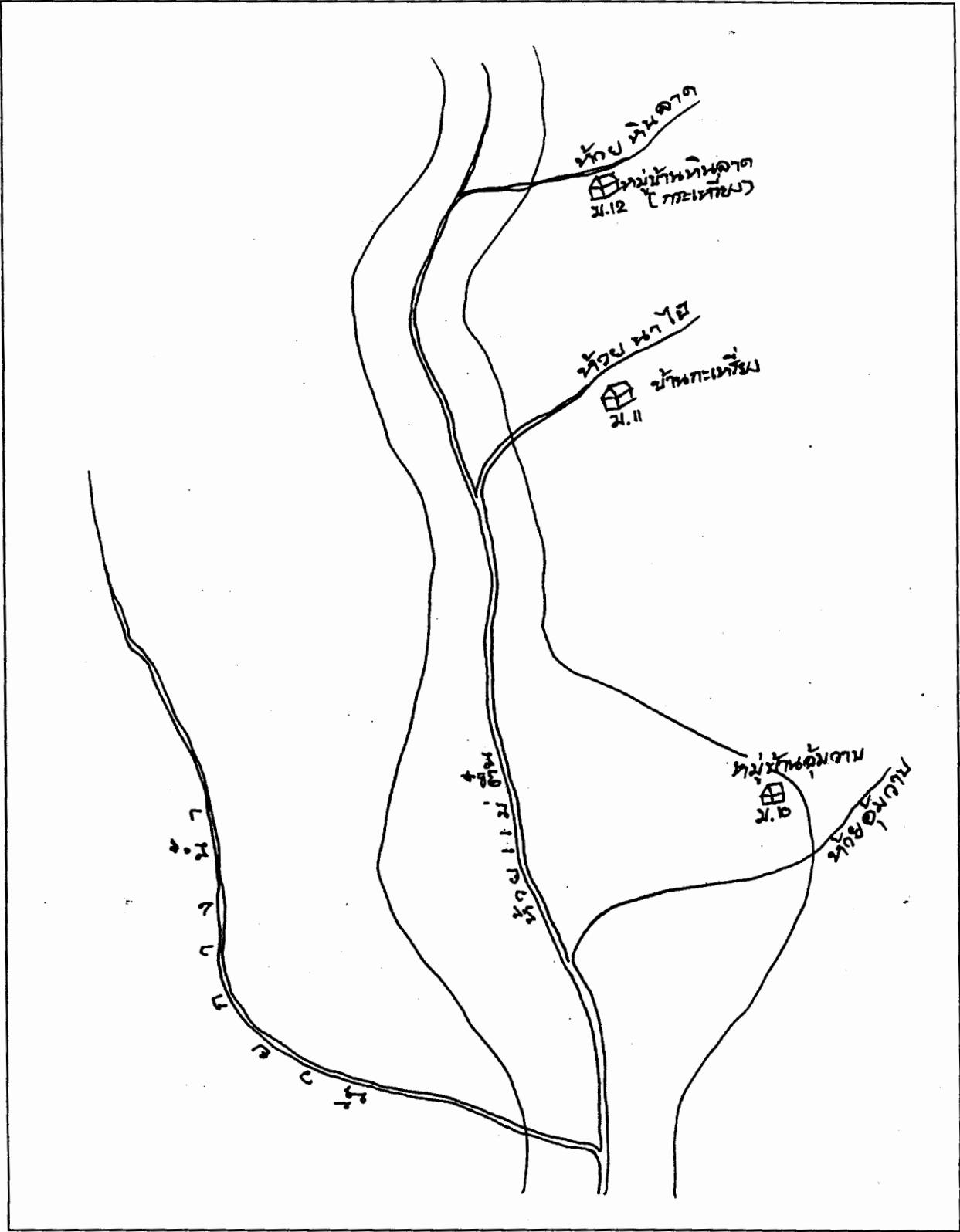
ภาพที่ 5
แผนที่บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
(โดย นายชม ต๊ะคำ)

ภาพที่ 6
แผนที่บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
(โดย นายชม ต๊ะคำ)

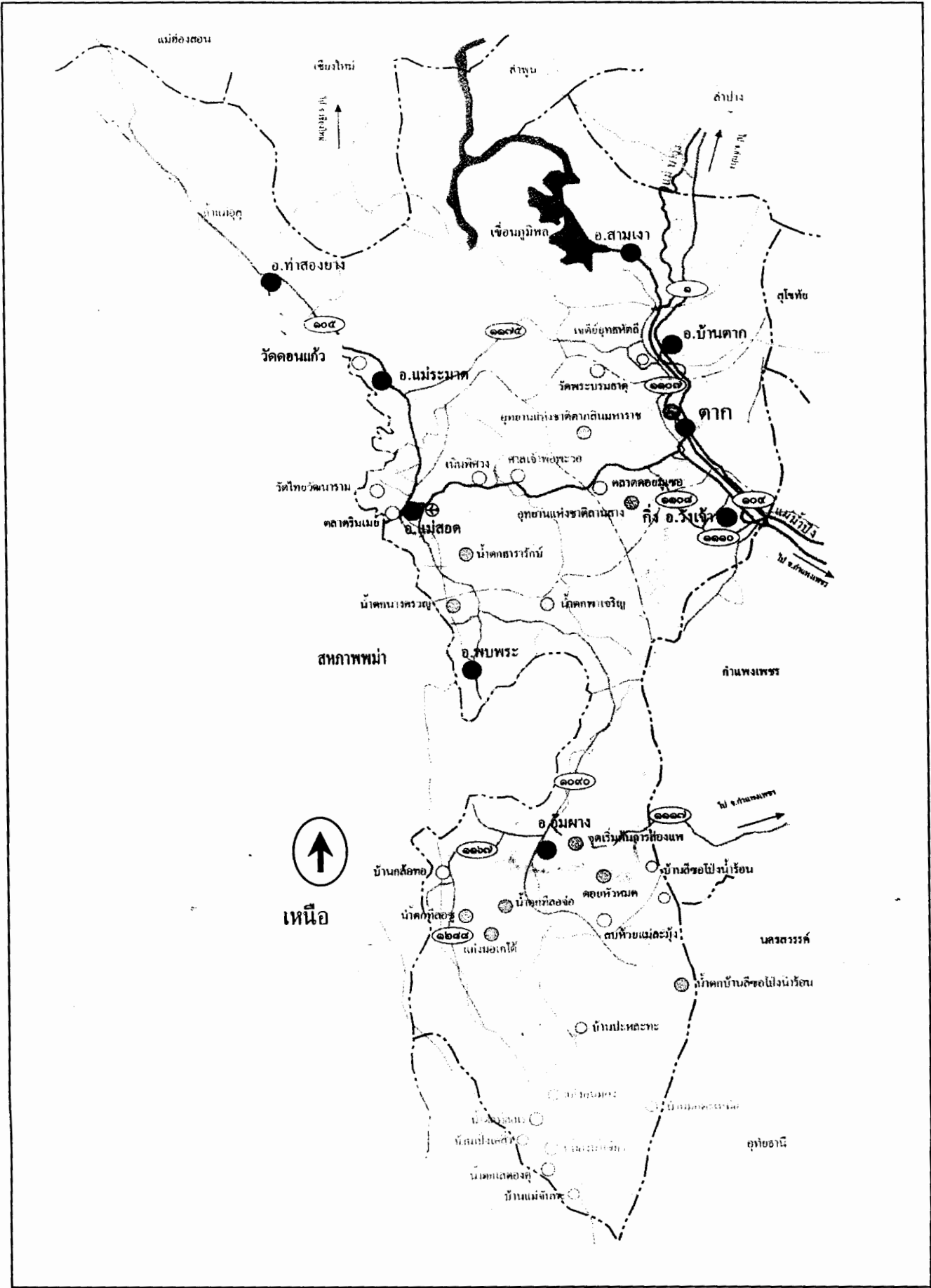

ภาพที่ 7
แผนที่บริเวณทะเลสาบเหนือเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
(โดย นายชม ต๊ะคำ)

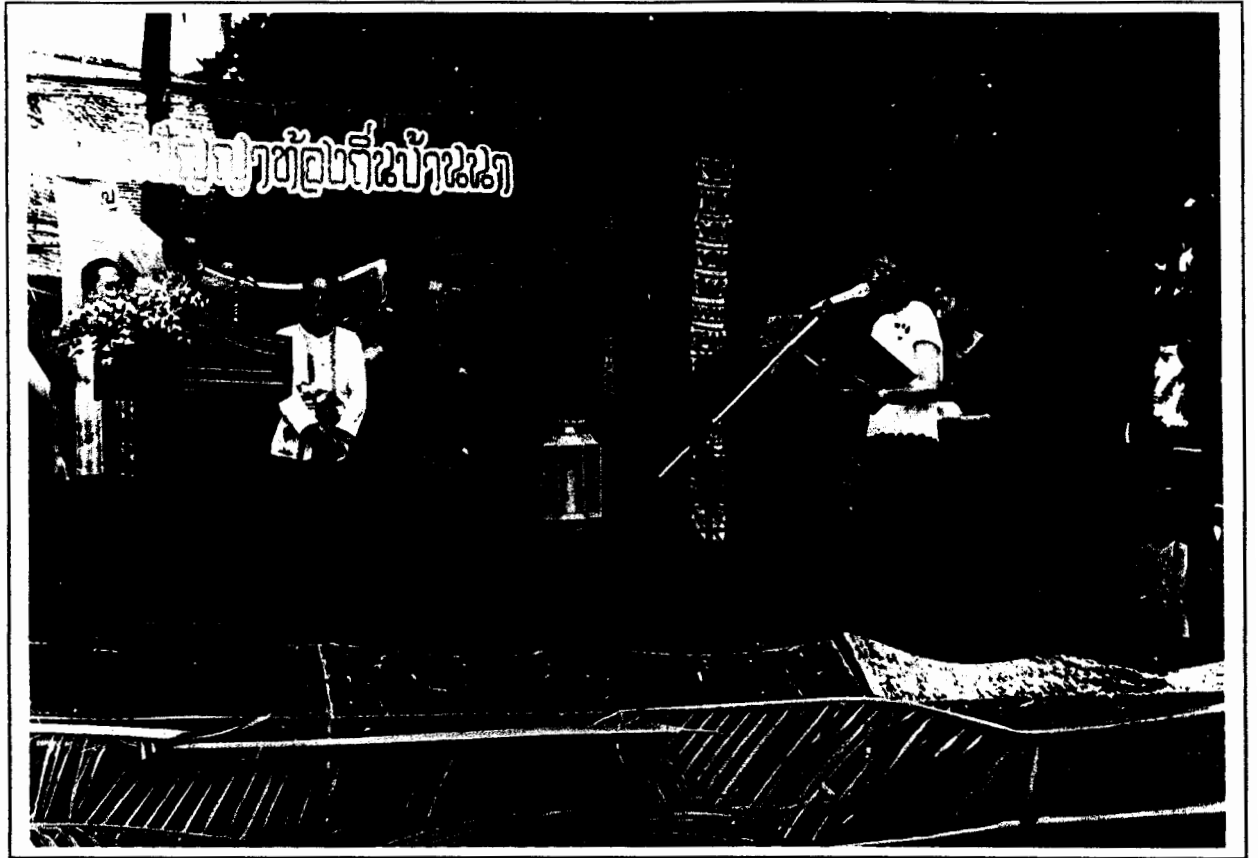
ภาพที่ 9
แผนที่ตั้งเขื่อนภูมิพล

พิธีเปิดงานสืบสานวัฒนธรรม
ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนา

ณ วัดชลประทานรังสรรค์
อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

วันที่ 31 สิงหาคม 2545

พิธีเปิดงานสืบทอดที่วัดบ้านนา
วัดชลประทานรังสรรค์ อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
วันที่ 31 สิงหาคม 2545

งานสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนา ที่วัดชลประทานรังสรรค์

ชาวหินลาดนาโสมาร่วมฟื้นฟูของชาวกะเหรี่ยง
ในงานสืบสานวัฒนธรรมฯ ที่วัดชลประทานรังสรรค์

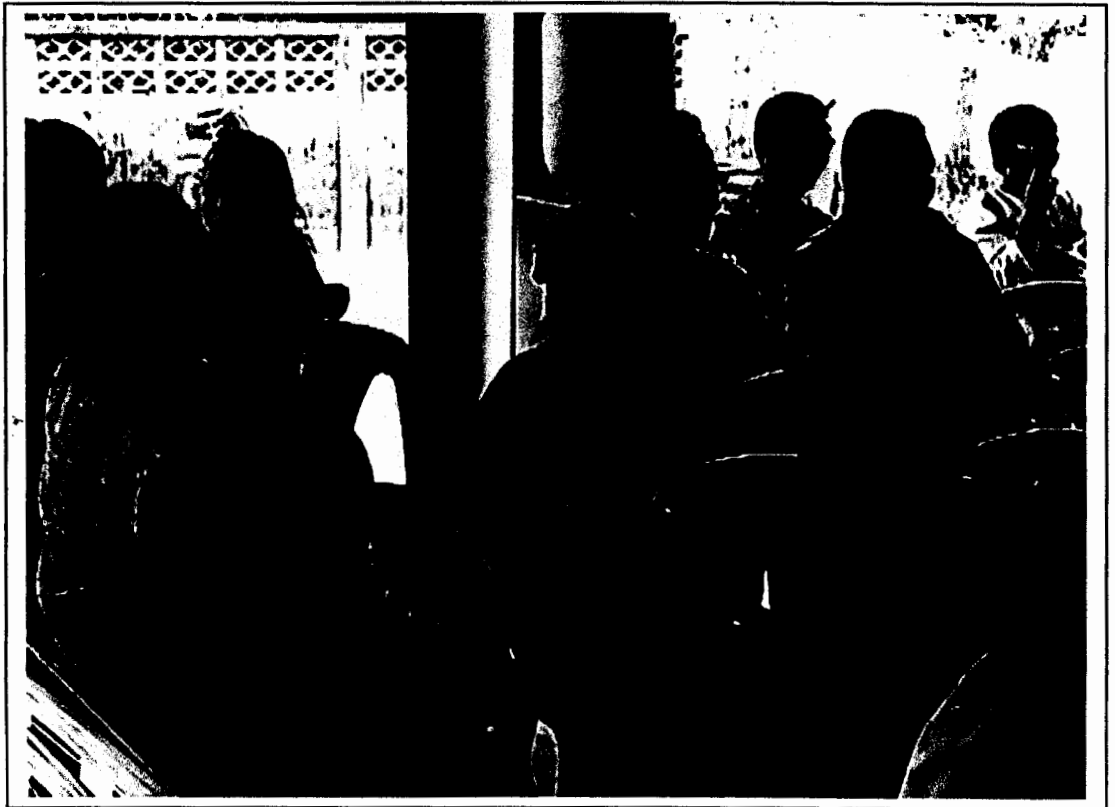

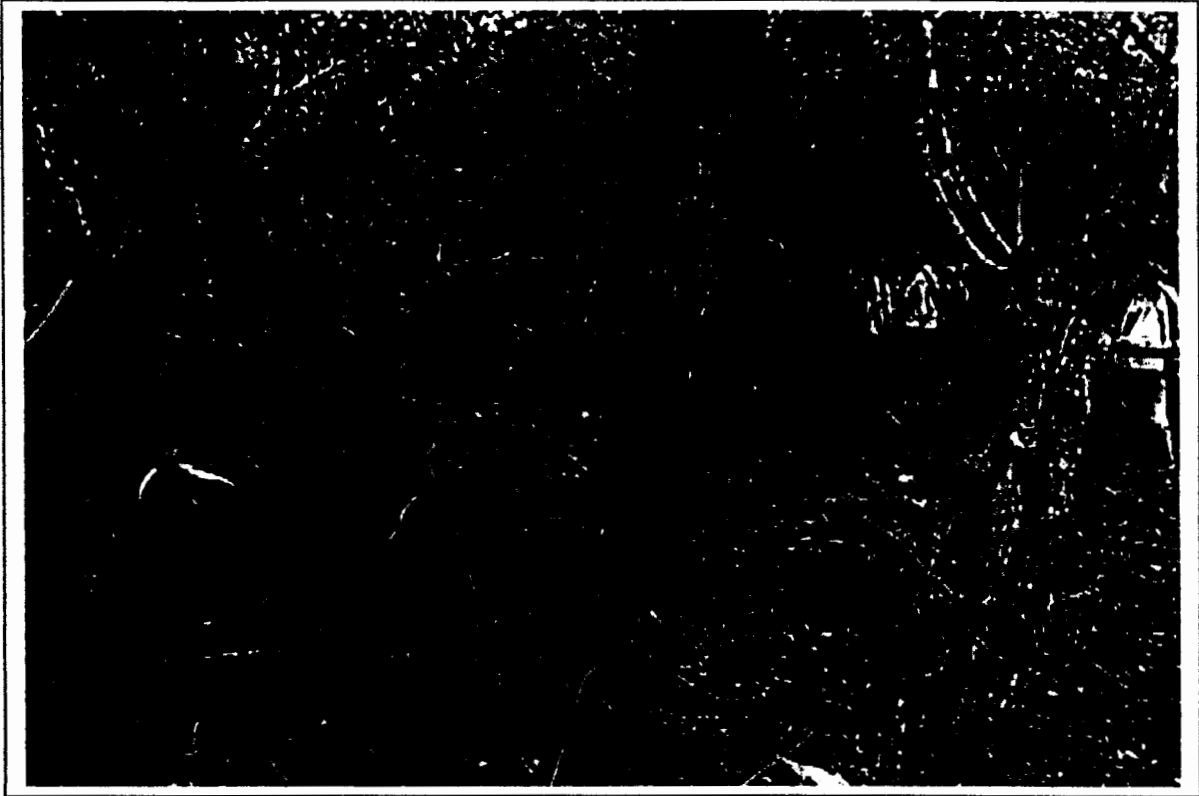
ชมรมผู้สูงอายุเป็นภาคีหลักในการร่วมวิจัย
และกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนา

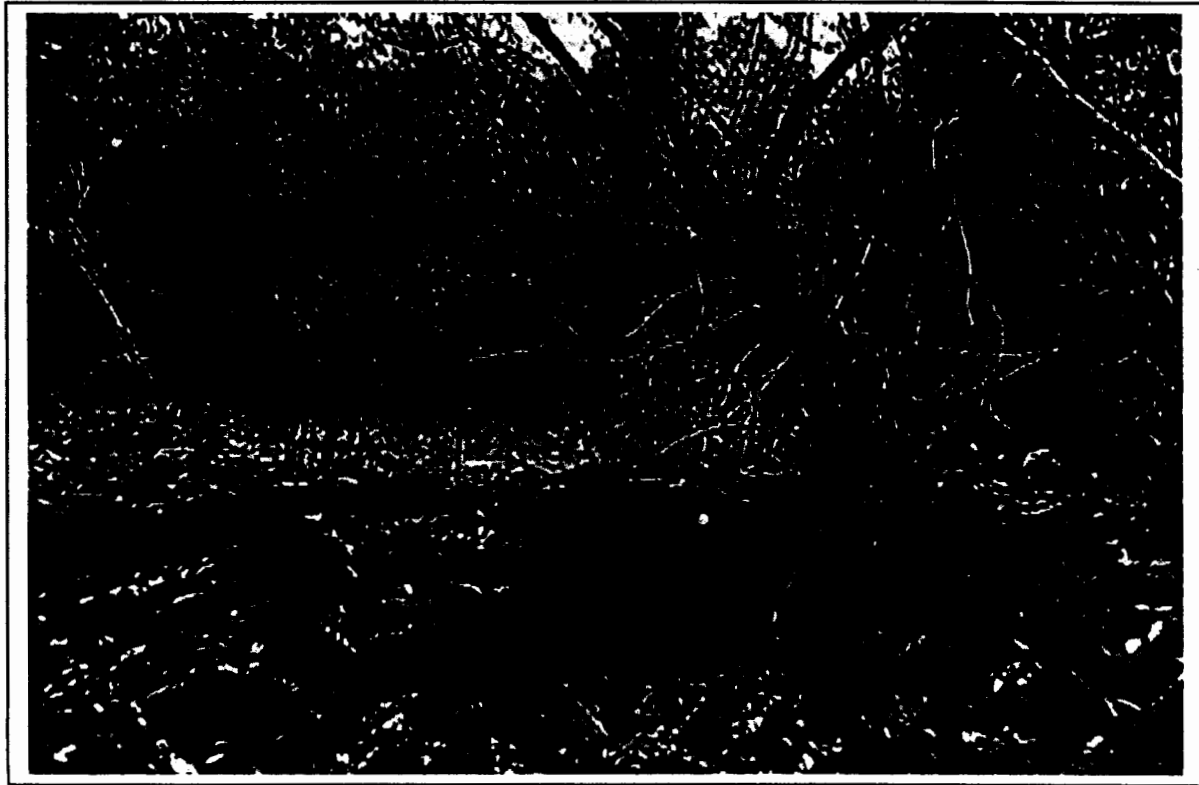

ชมรมผู้สูงอายุเป็นภาคีหลักในการร่วมวิจัย
และกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนา

โบราณสถานที่ต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมชลประทาน, กองวิชาการ. 2505. **วัดชลประทานรังสรรค์**. กรุงเทพฯ:
แผนกแผนภาพและการพิมพ์ กองวิชาการ กรมชลประทาน.
- การศาสนา, กรม. 2543. **หลักสูตรและคู่มือการเรียนการสอนศาสนศึกษา**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์การศาสนา.
- ตำนานพระเกศธาตุเมืองสร้อย**. (เอกสารอัดสำเนา)
น.ณ. ปากน้ำ. 2529. **ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ:
ศูนย์การพิมพ์พลชัย.
- ผุย สาลี. 2509. **ประวัติพระธาตุลอย**. กรุงเทพฯ: โมเคิร์น สกรีน.
- ผุย สาลี และคณะ. 2542. **พระบรมธาตุลอยวัดชลประทานรังสรรค์**. (เอกสารอัดสำเนา)
พระอธิการสุทิน ชุตินิโน และคณะ. **คัมภีรธรรมสารานุกรม**. กรุงเทพฯ: บริษัท
เค.เจ. พรินต์ติ้ง จำกัด.
- ภิรมย์ นิช่างทอง และคณะ. **พระธาตุแก่งสร้อย**. สภาวัฒนธรรมอำเภอสามเงา.
ยุทธ เดชคำรณ. 2510. **ล่องแก่งแม่ปิง**. พระนคร: ร.พ. อักษรบริการ.
- รสสุคนธ์ มาลาทอง. **พระครูบาเจ้าศรีวิชัย นิกบญแห่งลานนาไทย**. บ้านทีก.
_____. **คอยหลวงพ่อเจ้าทุ่งจ๊ะ**. บ้านทีก.
_____. **ตำบอบ้านนา**. บ้านทีก.
_____. **ประวัติตำบอบ้านนา**. บ้านทีก.
- ล้วน สาลี. 2535. **ประวัติพระธาตุลอย**. (เอกสารอัดสำเนา)
วัดพระบรมมหาธาตุแก่งสร้อย. เชียงใหม่: เชียงใหม่สหวนกิจ. (เอกสารแจก)
- สมหมาย เปรมจิตต์. 2524. **พระเจดีย์ในลานนาไทย**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.